

Maatalous menestyy, maaseutu menettää?

Tapaustutkimus Etelä-Pohjanmaan
maataloudesta

Ella Mustakangas

MTT:n selvityksiä 20
66 s., 1 liite

Maatalous menestyy, maaseutu menettää?

Tapaustutkimus Etelä-Pohjanmaan maataloudesta

Ella Mustakangas

ISBN 951-729-718-1 (Painettu)
ISBN 951-729-719-X (Verkkajulkaisu)
ISSN 1458-509X (Painettu)
ISSN 1458-5103 (Verkkajulkaisu)
www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts20.pdf

Copyright

MTT

Ella Mustakangas

Julkaisija ja kustantaja

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

www.mtt.fi/mttl

Jakelu ja myynti

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

Puhelin (09) 56 080, telekopio (09) 563 1164

sähköposti julkaisut@mtt.fi

Julkaisuvuosi

2002

Painopaikka

Data Com Finland Oy

Maatalous menestyy, maaseutu menettää?

Tapaustutkimus Etelä-Pohjanmaan maataloudesta

Ella Mustakangas

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki, ella.mustakangas@mtt.fi

Tiivistelmä

Tutkimus koskee käsityksiä Etelä-Pohjanmaan maataloudesta ja sen kehittämisen lähtökohdista toimijoiden näkökulmasta. Kysymystä jäsennetään yhtäältä maatalouden monivaikutteisuuden, toisaalta kahden erilaisen kehittämisstrategian käsitteiden avulla. Monivaikutteisuuden tilannesidonnaisuus ja maatalouden erilaiset kehittämismahdollisuudet korostavat aluetason dynamiikkaa maatalouden kehittämisessä. Analyysin lähtökohdaksi otetaan erotelu perusmaatalouden kehittämisstrategiaan ja maaseudun kehitystä painottavaan maatalousstrategiaan, jotka molemmat ilmentävät maatalouden monivaikutteisuutta, siihen sisältyviä ulkoisvaikutuksia ja julkishyödykkeitä. Strategioissa heijastuu myös alueiden omaehtoinen kehittämistyö. Tutkimuksessa selvitetään, miten Etelä-Pohjanmaan maatalous ja sen kehittämislähtökohdat nähdään suhteessa kyseisiin strategioihin.

Haastattelujen perusteella perusmaatalouden kehittäminen näyttää Etelä-Pohjanmaalla olevan keskeinen maatalouden kehittämisen lähtökohta. Maatalouden tehtävänä nähtiin raaka-aineen tuottaminen maakunnassa sijaitseville elintarvikealan yrityksille. Perusmaatalouden kehittäminen koettiin kuitenkin ristiriitaisena. Huoli maaseudun elinvoimaisuuden mureneemisesta välittyi kaikista haastatteluista. Pieni osa haastateltavista luotti maaseudun kehittämistä painottavaan maatalousstrategiaan. Silti kaikki haastateltavat katsoivat Etelä-Pohjanmaan maatalouden tulevaisuuden perustuvan maakunnan ominaispiirteisiin, elintarviketuotantoon ja sitä tukevaan maatalouteen sekä yhteisymmärrykseen niiden kehittämisen tarpeellisuudesta.

Vaikka maaseudun kehittämistä pidettiin tärkeänä, hanketyön lähtökohtana nähtiin perusmaatalouden kehittäminen. Arviot ohjelmaperusteisesta maaseudun kehittämistyöstä maaseudun kehittämistä painottavan maatalousstrategian näkökulmasta kertovat kyseisten ohjelmien rajallisuudesta maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämisessä. Maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian edistäminen edellyttää nykyistä mittavampaa panostamista maaseudun kehittämiseen.

Lopuksi tutkimuksessa pohditaan julkishyödykkeiden tuotantoa sekä maaseutualueiden erilaistumista. Tutkimuksen perusteella maaseutualueiden erilaistuesssa perusmaatalous vahvistaa asemiaan Etelä-Pohjanmaalla. Toistaan poikkeavat julkishyödykkeiden tuotantolähtökohdat edellyttävät erilaisuutta myös julkishyödykkeiden tuotantoa tukevilta politiikan välineiltä.

Asiasanat: monivaikutteinen maatalous, maatalouden kehittämisstrategiat, maaseutupolitiikka

Agriculture prospers, countryside loses?

A case study of the agriculture in South Ostrobothnia province

Ella Mustakangas

MTT Economic Research, Agrifood Research Finland, Luutnantintie 13, FIN-00410 Helsinki, Finland,
ella.mustakangas@mtt.fi

Abstract

The study examines the development of agriculture and its premises in South Ostrobothnia province by exploring the views of the agricultural development practitioners in the area. The approach of the study bases on multifunctional agriculture and on two distinct agricultural development strategies, the agro-industrial strategy and the rural development strategy. Both strategies have multifunctional implications by producing different kind of external effects and public goods. As the multifunctional agriculture has varying spatial implications and a choice has to be made between different kind of development strategies, the role of local and regional dynamics in the development of agriculture are highlighted. Chosen development strategies can be considered partly as a result of endogenous development. The aim of the study is to analyse how agriculture and its premises are perceived in South Ostrobothnia province in terms of these development strategies.

According to the interviews made in this study, the development of agriculture in South Ostrobothnia province is strongly based on the agro-industrial strategy. Many of the interviewees have adopted this development strategy. The role of South Ostrobothian agriculture was considered to be the producer of raw material to the food industry located in the province. At the same time, the development of agriculture is considered contradictory. All the interviewees were worried about the harmful implications of the agro-industrial strategy on the viability of rural areas. The minor part of the interviewees relied on the possibilities of the rural development strategy. However, everyone believed that the special features of the province, agriculture, food industry and linkages between them as well as the mutual understanding of their importance offer the most promising way to develop South Ostrobothian agriculture.

According to the interviews the factual project work in developing agriculture is primarily based on the agro-industrial strategy, even though the promotion of rural development was considered important. The interviewees stated that the rural development programs are not sufficient in developing rural areas. The implementation of the rural development strategy requires more comprehensive commitment from the policy-makers in order to contribute to the rural development.

The concluding chapter of the study discusses the production of public goods and the differentiation of the countryside. The study indicates that within the differentiating countryside the agro-industrial strategy is strengthening its position in South Ostrobothnia. Hence, also agricultural policy should be more spatialised in order to promote the production of public goods in the differentiating rural space.

Index words: multifunctional agriculture, agricultural development strategies, rural policy

Esipuhe

Eurooppalaisen maaseudun murroksessa maatalouden merkitys on alettu nähdä yhä monipuolisempaan. Maataloutta ei mielletä pelkästään ruuantuottajaksi, vaan myös maaseutuympäristön hoitajaksi, ruokaturvan ylläpitäjäksi ja maaseudun elinvoimaisuuden edistäjäksi. On alettu puhua monivaikutteisesta maataloudesta, jonka ylläpitäminen ei ole pelkästään maatalouspoliittinen kysymys. Maatalouden monivaikutteisuuteen liittyvä tilannesidonnaisuus kiinnittää huomion alue- ja paikallistasolla tapahtuvaan kehittämistyöhön, jota EU-jäsenyyden myötä on ryhdytty edistämään rakennerahastoista osarahoitettavilla kehittämissuunnitelmissa. Myös EU:n yhteisen maatalouspolitiikan vaikutukset riippuvat osin siitä, miten maatalouden roolia ja sen kehittämisedellytyksiä maaseutualueilla tulkitaan. Maatalouden kehittämisessä vaikuttavan dynamiikan tarkastelu edellyttää näin ollen monitieteellisiä tutkimusotteita. Nyt esiteltävässä tutkimuksessa maatalouden kehitystä on lähestytty sekä taloustieteellisestä että maaseutusosiologisesta näkökulmasta.

Tutkimuksessa maatalouden kehittämistä tarkastellaan tapaustutkimuksena kahden erilaisen maatalouden kehittämisstrategian avulla. Analyysi kuvaa tutkimuksen kohdealueella, Etelä-Pohjanmaan maakunnassa ilmeneviä näkemyksiä siitä, mihin maatalouden kehittäminen tapausalueella perustuu ja miten nämä käsitykset tulkitaan maatalouden kehittämisen käytännöiksi. Tulokset havainnollistavat maaseudun kehittämissuunnitelmien roolia perusmaatalouden kehittämisstrategian ja maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian toteuttamisessa. Tutkimus nostaa esille maatalouden kehittämisessä vaikuttavia seikkoja, joiden merkitystä olisi vaikea tarkastella ilman laadullisen tutkimuksen menetelmiä.

Tutkimuksen valmistumiseen ovat myötävaikuttaneet useat henkilöt ja organisaatiot. Tutkimus on pääosin tehty Suomen ympäristökeskuksessa (SYKE), jota kiitän taloudellisesta tuesta. Esitän lämpimät kiitokset SYKEN tutkijalle Minna Kaljoselle työni ohjauksesta ja pitkäjänteisestä kannustuksesta. Työtä tukeneesta ilmapiiristä kiitokset kuuluvat myös muille ohjauskeinoyksikön tutkijoille. Tutkimus on tehty opinnäytetyönä Helsingin yliopiston taloustieteen laitokselle, jossa ympäristöekonomian pro gradu -tutkielmaa ohjasivat assistentti Heli Saarikoski ja professori Markku Ollikainen. MTT Taloustutkimuksesta tutkimuksen käsikirjoitusta kommentoi erikoistutkija Jyrki Aakkula ja Seinäjoen ammattikorkeakoulusta tutkimusasiamies Asko Peltola. Erityiset kiitokset lähetän eteläpohjalaisille maaseudun kehittäjille, jotka yhteistyöhalukkuudellaan ovat mahdollistaneet tutkimuksen tekemisen.

Tutkimus liittyy SYKEN ja MTT Taloustutkimuksen yhteiseen Suomen Akatemian Sunare-ohjelman hankkeeseen ”Suomen maatalouden tulevaisuuden vaihtoehdot – Kestävyyden ulottuvuudet ja tasot” sekä SYKEN kansainväliseen tutkimushankkeeseen, AgriBMPWater (Systems approach to environmentally acceptable farming), joka sisältyy Euroopan unionin tutkimuksen viidenteen puiteohjelmaan.

Helsingissä marraskuussa 2002

Ella Mustakangas

Sisällysluettelo

1	Johdanto	8
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja eteneminen	11
2	Monivaikutteinen maatalous -käsite: maatalouden tuottamat ulkoisvaikutukset ja julkishyödykkeet	12
3	Maatalouden erilaiset kehittämissvaihtoehdot	14
3.1	Perusmaatalouden kehittämissstrategia	15
3.2	Maaseudun kehitystä painottava maatalousstrategia	16
4	Institutionaaliset ja rakenteelliset puitteet maatalouden kehittämisessä	18
4.1	Maatalouden tukipolitiikka	18
4.1.1	EU:n yhteiset tukimuodot	19
4.1.2	Kansallinen tuki	20
4.1.3	Maaseudun kehittämissasetus	20
4.2	Maaseudun kehittämissohjelmat Etelä-Pohjanmaalla	22
4.2.1	Tavoite 5b -ohjelma	22
4.2.2	Yhteisöaloite LEADER II	23
4.2.3	Tavoite 2 -ohjelma	23
4.2.4	Alueellinen maaseudun kehittämissohjelma (ALMA)	24
4.2.5	Tavoite 3 -ohjelma	25
4.2.6	Yhteisöaloite LEADER+	25
4.2.7	Ohjelmien hallinnointi aluetasolla	26
5	Tutkimuksen toteutus	26
5.1	Tapaustutkimus Etelä-Pohjanmaan maataloudesta	26
5.2	Aineiston keruu, käsittely ja analyysi	30
6	Maatalous ja sen kehittäminen Etelä-Pohjanmaalla	32
6.1	Maatalouden kehittämisen lähtökohdat	32
6.1.1	Maatalouden rooli elintarviketeollisuudessa	32
6.1.2	Tilakoon kasvattamisen välttämättömyys	33
6.1.3	Maatalouspolitiikan merkitys	35
6.1.4	Markkinat ja kuluttajien rooli	36
6.2	Maatalouden vaikutukset maaseutuymäristössä	37
6.3	Kehittämistyö maataloudessa vallitsevien olosuhteiden perusteella	38
6.3.1	Ilmapiirin ja yrittäjyyden vaikutus	38
6.3.2	Tilojen välinen yhteistyö	40

6.3.3	Asenteet luomutuotantoa kohtaan	42
6.3.4	Aluerakenteen vaikutus	43
6.4	Kehittämishankkeiden rooli ja niiden toteuttaminen	44
6.4.1	Elinkeinojen monipuolistaminen	44
6.4.2	Kehittämishankkeiden merkitys	46
6.4.3	Teemallinen kehittäminen	48
6.4.4	Hanketyön kritiikki	49
6.5	Etelä-Pohjanmaan maatalouden ja maaseudun tulevaisuus	51
6.5.1	Maatalous menestyy vai menettää?	51
6.5.2	Maaseudussa luontaista vetovoimaa – yhteiskunnan tuki puuttuu	53
6.6	Yhteenveto	55
7	Keskustelua	57
7.1	Etelä-Pohjanmaan maatalous maaseudun kehittämishankkeissa	57
7.2	Julkishyödykkeet ja maaseutualueiden erilaistuminen	59
	Kirjallisuus	63
	Liite	

1 Johdanto

Eurooppalaisen maatalouden ja maaseudun on monessa suhteessa todettu elävän murroskautta. Yhteiskunnan eri aloilla tapahtuva rakennemuutos, maataloustuotannon supistuminen ja muuttoliike maalta kaupunkeihin uhkaavat maaseutualueiden elinvoimaisuutta. Työvoiman tarpeen väheneminen maataloudessa ja maaseutualueiden väestökato ovat tuoneet esille maatalouden aluetaloudellisen merkityksen sekä sen kytkennät paikallisiin sosiaalisiin ja kulttuurisiin verkostoihin. Euroopassa ilmenneet ruoantuotannon kriisit ovat saaneet kulluttajat kiinnittämään yhä enemmän huomiota maatalouden tuotantomenetelmiin ja niiden merkitykseen puhtaiden ja turvallisten elintarvikkeiden tuotannossa. Kaupungistumisen kielteisenä koetut piirteet kuten ruuhkaisuus ja työttömyys korostavat maaseutua mahdollisena asuinpaikkana sekä maatalouden roolia maaseudun erilaisten virkistysmahdollisuuksien ylläpitäjänä. Muiden muassa nämä seikat ovat johtaneet siihen, että maatalouden merkitys yhteiskunnassa on alettu nähdä yhä monipuolisempana. On alettu puhua monivaikutteisesta maataloudesta (*multifunctional agriculture*). (OECD 1998).

Maatalouden monivaikutteisuuden liittyminen maaseudun tulevaisuudesta käytävään keskusteluun on seurausta myös Euroopan unionin maatalouspolitiikan muutostarpeista. EU:n itälaajentuminen ja paineet maataloustuotteiden kansainvälisen kaupan esteiden purkaminen koetaan eurooppalaisen maatalouden kannalta kestävämmäksi. Vapaakaupan maataloudelle uhkaksi kokevat maat pyrkivät monivaikutteisuuden vetoamalla etsimään uusia politiikan keinoja, jotka eivät häiritsisi maataloustuotteiden kaupan vapauttamista, mutta jotka olisivat hyväksyttävissä kestävässä maataloustuotannon ja maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi. Monivaikutteisuus nähdään yhtenä perusteena maatalouden tukemiseen maataloustuotteiden vapaakauppaan tähtäävissä WTO-neuvotteluissa. (OECD 1998).

Monivaikutteisen maatalouden keskeisenä ajatuksena on, että maataloudella on ruuan ja materiaalien tuotannon ohella monia muita tärkeitä tehtäviä yhteiskunnassa. Maatalousekonomiassa monivaikutteisuutta on tarkasteltu sen tuottamina erilaisina ulkoisvaikutuksina ja julkishyödykkeinä (Yrjölä & Kola 2000). Maatalouden monivaikutteisuus on usein kiteytetty kolmeen eri julkishyödykkeiden kokonaisuuteen: maatalouden erilaisiin ympäristövaikutuksiin, ruokaturvaan sekä maaseudun elinvoimaisuuteen (esim. OECD 1998; Royal Ministry of Agriculture 1998; Nersten & Prestegard 1999, 6–9).

Usein myös korostetaan, että monivaikutteiselle maataloudelle on mahdotonta muodostaa yleispätevää määritelmää. Se on dynaaminen käsite, joka vaihtelee alueittain ja maittain. Monivaikutteisuuden sisältöön vaikuttavat muun muassa alueen luonnonmaantieteelliset olosuhteet, aikaisempien politiikan toimenpiteiden muodostamat institutionaaliset rakenteet sekä maatalouden käyttämät viljelymenetelmät ja tuotantotekniikat. Maatalouden monivaikutteisuus määrittyy tilannekohtaisesti sen perusteella, kuinka paikalliset maatalouden järjestelmät sopeutuvat poliittis-taloudellisiin muutoksiin ja teknologiseen kehitykseen. Lisäksi maatalouden monivaikutteisuuden vaikuttavat yhteiskunnan maatalouteen kohdistamat

odotukset puhtaiden ja laadukkaiden elintarvikkeiden tuottamisesta sekä maaseutuympe-
ristön ylläpitämisestä. Monivaikutteisuuden nähdään siten rakentuvan yhteiskunnan eri ta-
hujen vuorovaikutuksen, muuttuvien arvostusten ja tiedonvälityksen tuloksena. (OECD
1998, 5–6).

Vaikka maatalouspoliittisessa keskustelussa monivaikutteinen maatalous on käsitteenä var-
sin nuori, on maatalouden rooli lähes aina nähty monipuolisempana kuin pelkästään ruuan
tai materiaalisten aineiden tuottajana (Yrjölä & Kola 2000, 9). Tuotantoon liittyvien tavoit-
teiden ohella Suomen maatalouspolitiikkaan on varsin pitkään sisällynyt erilaisia ympäris-
tö-, maaseutu- ja aluepoliittisia tavoitteita. Vuonna 1992 toteutetussa EU:n yhteisen maata-
louspolitiikan uudistuksessa käyttöön otettiin suorat tulotuet korvaamaan maataloustuottei-
den hinnanalennuksia (Ward 1999). Uudistus mahdollisti erilaisten maaseutuympe-
ristöön liittyvien tavoitteiden asettamisen suoran tulotuen edellytykseksi. Agenda 2000 -politiikka-
uudistuksen myötä EU:n jäsenmailla on ollut mahdollisuus suunnata suoraa tulotukea uudis-
tuksen yhteydessä säädetyn maaseudun kehittämisasetuksen mukaisiin toimenpiteisiin. Ase-
tuksen tarkoituksena on korostaa maatalouden roolia ympäristön ja maiseman hoitajana sekä
maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitäjänä (Laurila 2000, 66).

Monivaikutteisuutta korostavista maatalouspolitiikan uudistuksista huolimatta on varsin
tunnustettua, että yhteisellä maatalouspolitiikalla on huomattavia vaikeuksia vastata sille
asetettuihin tavoitteisiin (ks. Kola 2000, Marsden 2000). Maatalouspolitiikassa on varsin
pitkään tähdätty tuotannon tehostamiseen. Maaseudun kehittämiseen ja maaseutuympe-
ristöön liittyviä tavoitteita on vähitellen tuotu alkuperäisten tavoitteiden rinnalle. Vaikka Agen-
da 2000 -uudistuksessa maatalouspolitiikkaan lisättiin maaseudun kehitystä tasapainottavia
keinoja, Kolan (2000, 22) mukaan varsinaiset suhteelliseen etuun perustuvat maatalouspoli-
tiikan tavoitteet jäivät uudistuksen yhteydessä ennalleen.

Maatalouspolitiikassa vallitsevasta inertiaasta johtuen Marsden (2000) on korostanut paikal-
lis- ja aluetason päätöksenteon merkitystä maatalouden kehittämisessä. Maataloudessa val-
litsevan tilanteen, erilaisten kehittämismahdollisuuksien yhtäaikaisen olemassaolon, on kat-
sottu korostavan alue- ja paikallistason toimintaa maatalouden kehittämisessä. Alue- ja pai-
kallistasolla tapahtuvan kehittämistyön kannalta tärkeiksi Euroopan unionissa ovat muodos-
tuneet erilaiset EU:n osarahoitteiset maaseudun kehittämisohjelmat. Niiden tarkoituksena on
tarjota mahdollisuuksia maaseudun kehittämiseen alueiden omaehtoisuuteen perustuen.
EU:n maatalous- ja maaseutupolitiikan rakenteet luovat siten yhdessä tilan alue- ja paikallis-
tason näkemyksille ja niiden pohjalta toteutettavalle maatalouden kehittämistyölle.

Tässä tutkimuksessa maatalouden tarkastelussa ei rajauduta pelkästään maatalouden tuotta-
miin julkishyödykkeisiin. Tähän on olemassa useita syitä. Ensinnäkin maatalouden monivai-
kutteisuuden käsittäminen ainoastaan maatalouden tuottamina julkishyödykkeinä jättäisi
huomiotta monet maaseudun toimintojen kontekstissa vaikuttavat tekijät sekä niiden välisen
dynamiikan. Esimerkiksi EU:n maatalouspolitiikan vaikutusten voidaan ajatella riippuvan

osin siitä, miten maatalouden rooli ja sen kehittämisedellytykset tulevat alue- ja paikallistasolla tulkituiksi. Huomion kiinnittämiseksi aluetasolla vaikuttavaan dynamiikkaan maatalouden kehittämistä hahmotetaan tässä tutkimuksessa kahden erilaisen maatalouden kehittämisstrategian avulla. Perusmaatalouden kehittämisstrategia ja maaseudun kehitystä painottava maatalousstrategia voidaan nähdä rinnakkaisina kehityskulkuina, joiden ilmeneminen on seurausta osin maaseutualueiden omaehtoisesta kehittämistyöstä ja aluetasolla tapahtuvasta päätöksenteosta. (ks. Marsden 2000.)

Perusmaatalouden kehittämisstrategia pohjautuu näkemykseen alueen suhteellisen edun hyödyntämisestä (Haveri & Holma 1996). Lähtökohtana on erikoistuminen olemassa olevia vahvuuksia vahvistamalla. Tällöin voidaan keskittyä esimerkiksi maidontuotantoon tai tiettyyn peltokasvituotannon muotoon (Virkkala & Lähteenmäki 2000, 24; Marsden 2000). Perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaan tuotanto keskittyy yhä suurempiin yksikköihin (ks. Rosenqvist 1997, 189). Intensiivisen tuotannon tiedetään kuitenkin aiheuttavan haitallisia ulkoisvaikutuksia, kuten vesien saastumista tai luonnon monimuotoisuuden vähenemistä. Yksikkökokojen kasvu ja maatilojen määrän väheneminen heikentää myös maaseudun elinvoimaisuuteen liittyvien julkishyödykkeiden tuotantoa. Samoin maatalouden integroituminen entistä tiiviimmin teollisuuteen murtaa ja muuttaa maaseudun sosiaalisia rakenteita (Marsden 2000; ks. myös Kumpulainen 1995, 252).

Maaseudun muutoksessa maataloudelta edellytetään uudistumista, jonka myötä maatalous voisi kytkeytyä nykyistä selvemmin ja monipuolisemmin osaksi maaseutualueiden taloutta. Maatalouden monivaikutteisuuden edistämisen katsotaan edellyttävän muutoksia maatalouden tuotantotavoissa ja tilan toiminnoissa (Banks & Marsden 2000, 469; van der Ploeg ym. 2000). Maaseudun kehitystä painottava maatalousstrategia korostaa tuotannon laajentamisen sijaan tuotannon sisältöön liittyviä kehittämismahdollisuuksia, kuten tuotteiden erilaistamista, ja monitoimisuutta. Kyseisen strategian tulisi siten johtaa perusmaatalouden kehittämisstrategiasta poikkeaviin kehittämislinjauksiin. Muutokset maatalouden toiminnoissa vaikuttaisivat samalla myös julkishyödykkeiden tuotantoon; maatalouden ympäristövaikutusten kannalta myönteisenä voidaan pitää esimerkiksi luomutuotantoa, maaseudun elinvoimaisuutta edistävänä taas maatilojen monitoimisuutta (Peltola 2000, 198) tai lähiruokatoimintaa (Tiilikkala 2000). Molemmat maatalouden kehittämisstrategiat ilmentävät eurooppalaisen maatalouden tämän hetkistä tilaa ja tulevaisuutta (ks. Marsden 2000).

Maatalouden kehityksen tarkastelemiseksi ohjelmaperusteinen maaseudun kehittämistyö voidaan rajata yhdeksi tilanteeksi, jossa maatalouden kehittämismahdollisuuksia pohditaan. Olen kohdistanut tutkimukseni maatalouden kehittämiseen Etelä-Pohjanmaan maakunnassa. Kaudella 1995–1999 Etelä-Pohjanmaalla maataloutta kehitettiin EU:n rakennerahastoista rahoitettavan tavoite 5b-ohjelman avulla. Sen tavoitteena oli maaseutualueiden kehittäminen ja rakenteellinen mukauttaminen Euroopan maatalousvaltaisimmilla alueilla. Merkittävä osa alkutuotannon monipuolistamiseen kohdennetuista kansallisista 5b-tavoiteohjelman varoista suuntautui Etelä-Pohjanmaalle (Patjas & Kataja 2001, 11) Kaudella 2000–2006 maakunta

jakaantuu tavoite 2 -alueeseen ja siirtymäkauden alueeseen. Maatalouden kehittämistä rahoitetaan myös alueellisesta maaseutuohjelmasta sekä tavoite 3 -ohjelmasta. Vuosina 1995–1999 maaseudun kehittämistyössä käytössä oli lisäksi LEADER II -yhteisöaloite. Agenda 2000 -ohjelmakaudella toimintaa jatketaan LEADER+ -yhteisöaloitteen avulla.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja eteneminen

Maatalouden monivaikutteisuuteen liittyvän tilannesidonaisuuden johdosta on perusteltua lähestyä sitä tapauskohtaisesti ja pyrkiä ymmärtämään monivaikutteisuuden vaikuttavia tekijöitä alueen sosiaalisissa ja kulttuurisissa yhteyksissä. Etelä-Pohjanmaan maataloudessa tapahtuvan kehityksen hahmottamiseksi olennaista on tarkastella, millaisiin käsityksiin maatalouden kehittäminen tutkimuksen kohdealueella perustuu ja miten nämä käsitykset tulkitaan maatalouden kehittämisen käytännöiksi. Lisäksi tavoitteena on selvittää, millainen merkitys maaseudun kehittämisohjelmilla nähdään maatalouden kehittämisessä. Tutkimus on toteutettu tapaustutkimuksena haastatteleamalla kehittämisohjelmien toimeenpanossa mukana olevia ihmisiä. Haastattelujen analyysissä haen vastauksia kysymykseen, kuinka maatalouden kaksi kehittämisstrategiaa ilmenevät haastateltavien Etelä-Pohjanmaan maataloutta ja sen kehittämistä koskevissa näkemyksissä. Monivaikutteisen maatalouden ääripäätulkintoina strategiat muodostavat näin lähtökohdan Etelä-Pohjanmaan maataloutta ja sen kehittämistä koskevien näkemysten arvioimiselle. Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on siten selvittää, *millaisena Etelä-Pohjanmaan maatalous ja sen kehittämisedellytykset nähdään suhteessa maatalouden erilaisiin kehittämisstrategioihin?*

Tutkimukseni etenee niin, että luvussa kaksi selvitän monivaikutteisen maatalouden käsitettä maatalouden tuottamien ulkoisvaikutusten ja julkishyödykkeiden näkökulmasta. Analyysin apuna käyttämäni kehittämisstrategiat esittelen luvussa kolme. Tämän jälkeen tarkastelen maatalouden tukipolitiikkaa ja esittelen Etelä-Pohjanmaalla toteutettavat maaseudun kehittämisohjelmat. Luvussa viisi kuvaan tutkimuksen toteutusta ja käytettyjä menetelmiä. Samassa yhteydessä kuvaan Etelä-Pohjanmaan maataloutta. Tutkimuksen empiriaosuudessa, luvussa kuusi, analysoin haastateltavien näkemyksiä Etelä-Pohjanmaan maataloudesta ja sen kehittämisen lähtökohdista. Luvussa seitsemän esitän johtopäätöksiä tarkastellen niitä samalla maatalous- ja maaseutupolitiikassa käytävän keskustelun valossa.

2 Monivaikutteinen maatalous -käsite: maatalouden tuottamat ulkoisvaikutukset ja julkishyödykkeet

Tässä luvussa monivaikutteisen maatalouden käsitettä tarkastellaan taloustieteen näkökulmasta. Taloustieteessä maatalouden monivaikutteisuutta on kuvattu maatalouden tuottamien ulkoisvaikutusten ja julkishyödykkeiden avulla.

Maatalous tuottaa markkinoille tulevien hyödykkeiden ohella monia markkinoiden ulkopuolisia ns. ulkoisvaikutuksia (Baumol & Oates 1988, 26). Ulkoisvaikutukset voivat olla sekä kielteisiä (päästöt vesistöihin) tai myönteisiä (miellyttävä maaseutumaisema). Ne ovat toisille talouden toimijoille aiheutettuja hyötyjä tai haittoja, joiden tuottajalle ei makseta korvausta niiden tuottamisesta tai hän ei joudu maksamaan aiheuttamiensa haittojen kustannuksia. (mt., 1988, 17–18). Ulkoisvaikutukset muodostuvat siten tahattomasti, koska niiden tuottaja ei tarkoituksellisesti pyri vaikuttamaan toisten hyvinvointifunktioon.

Kun ulkoisvaikutusten ja julkishyödykkeiden tarjonnan taso muuttuu niin, ettei se vastaa niiden yhteiskunnallista kysyntää, ulkoisvaikutus pyritään saattamaan markkinamekanismin piiriin ja sitä kautta yhteiskunnan hyvinvointifunktioon. Negatiivinen ulkoisvaikutus sisäistetään erilaisten maksujen ja verojen kautta ja positiivinen ulkoisvaikutus esimerkiksi erilaisten palkkioiden avulla (Baumol & Oates 1988, 29). Sisäistämisen myötä ulkoisvaikutus muuttuu vaihdannan kohteena olevaksi yksityis- tai julkishyödykkeeksi. Yksityishyödykkeestä julkishyödykkeen erottaa se, että ketään ei voida sulkea sen käytön ulkopuolelle. Lisäksi julkishyödykkeen samanaikainen käyttö ei vähennä kenenkään muun mahdollisuuksia käyttää sitä (Pearce 1977, 20). Esimerkiksi kaunista maalaismaisemaa voi ihailia moni ihminen yhtä aikaa.

Vaikka monivaikutteisuuudella viitataan usein maatalouden tuottamiin myönteisiin vaikutuksiin, käsitteeseen sisältyy myös maatalouden aiheuttamat ympäristöhaitat. Monivaikutteisouden keskeisin sisältö on kiteytetty yleensä kolmeen julkishyödykekokonaisuuteen: *ympäristövaikutuksiin, ruokaturvaan sekä maaseudun elinvoimaisuuteen* (esim. OECD 1998; Royal Ministry of Agriculture 1998; Nersten & Prestegard 1999, 6–8). Vatinia (1999, 4–5) mukaillen julkishyödykkeet voidaan jaotella seuraavasti:

- Ympäristövaikutukset
 - Maaseutu-ympäristöön ja maisemaan liittyvät
 - Luonnon monimuotoisuus
 - Virkistyskäyttö
 - Esteettiset arvot
 - Kulttuuriperintö
 - Saastuminen
 - Päästöt vesistöihin ja ilmaan

- Ruokaturva
 - Riittävä saatavuus
 - Ruuan turvallisuus
 - Ruuan laatu ja puhtaus
- Maaseudun elinvoimaisuus
 - Asutus
 - Paikallinen taloudellinen toiminta
 - Sosiaaliset tekijät
 - Elämänlaatu

Ulkoisvaikutusten ja julkishyödykkeiden käsitteet ovat sidoksissa toisiinsa. Esimerkiksi maaseutu ympäristö voidaan ymmärtää hyötyvarantona, joka kasvaa tai pienenee sen perusteella, lisäävätkö vai vähentävätkö toimenpiteistä aiheutuneet ulkoisvaikutukset (hyöty/haittavirrat) hyödykevarantoa muuttaen samalla sen arvoa (Aakkula 2000, 14). Esimerkiksi nykyistä leveämmät suojakaistat saattaisivat lisätä luonnon monimuotoisuutta, mikä edelleen kasvattaisi maaseutu ympäristön hyötyvarantoa. Toisaalta jonkun mielestä lisääntynyt luonnonkasvillisuus pellon reunassa voi olla häiritsevää huolella hoidetun maaseutu ympäristön näkökulmasta, vaikka se lisäksiikin monimuotoisuuden osuutta hyötyvarannossa. Ympäristövaikutusten luokittelu hyödyksi tai haitaksi ei siten ole yksiselitteistä. Periaatteessa kaikkia maatalouden tuottamia vaikutuksia voitaisiin pitää kielteisinä, jos tarkastellaan maatalouden koskemattomaan luontoon aiheuttamia vaikutuksia (OECD 1998, 9). Jos maatalous sen sijaan katsotaan tärkeäksi kulttuuriperinnön säilyttämisessä, sen vaikutusta rakennettuun ja luonnon ympäristöön voidaan pitää myönteisenä.

Monivaikutteiselle maataloudelle on ominaista, että se osallistuu samanaikaisesti useiden erilaisten julkishyödykkeiden tuottamiseen. Maatalouden tuottamat ulkoisvaikutukset ja julkishyödykkeet muodostuvat usein markkinoille tuotettavan hyödykkeen kuten viljasadon sivutuotteena tai rinnakkaistuotteena. Monivaikutteisuuden erilaiset tuotteet ovat erilaisten yhteistuotantoprosessien tuloksia (*joint products*). Tällöin maatalouden tuottamia julkishyödykkeitä ei tuoteta pelkästään sivutuotteina, vaan niiden tuotanto tapahtuu samanaikaisesti ruuantuotannon yhteydessä (OECD 1998, 6). Yhteistuotantoprosesseille on tyypillistä, että muutokset ruuan tuotannossa saattavat samanaikaisesti sekä lisätä että vähentää maataloustuotantoon liittyvää julkishyödykkeiden varantoa (mt., 1998, 12). Rinnakkaistuotteet perustuvat samoihin tuotantopanoksiin siten, että tuotantopanoksen käyttöä ei voida erottaa pelkästään yhden tuotteen tuottamiseen, vaan samanaikaisesti tuotetaan myös toista tuotetta. Esimerkiksi lampaan liha ja villa ovat tulosta yhteistuotantoprosessista (Gravelle & Rees 1992, 195). Toisaalta joidenkin rinnakkaistuotteiden tuottaminen maatalouden osana saattaa olla edullisempaa kuin kaikkien rinnakkaistuotteiden tuottaminen erikseen. Lisäksi joidenkin julkishyödykkeiden osalta maataloustuotanto voi olla ainoa mahdollinen tai kannattava keino niiden tuottamiseen (Yrjölä & Kola 2000, 13).

Monilla maaseutualueilla maatalous muodostaa erilaisten taloudellisten toimintojen perustan, mikä aikaan saa kerrannaisvaikutuksia koko kansantaloudessa. Tuotannon supistuminen ja poismuutto maaseudulta uhkaa tällöin maaseudun elinvoimaa supistamalla alueen väestömäärää, joka turvaisi alueen taloudellisten ja sosiaalisten toimintojen säilymistä (Nersten & Prestegård 1999, 7). Luonnon monimuotoisuuden ja kestävän tuotantoympäristön ohella maatalous edistää maaseudun kulttuuristen arvojen ja talonpoikaisen perinteen ylläpitämistä sekä maaseudun sosiaalisten toimintojen ja kulttuurin säilymistä.

Maatalouden monivaikutteisuutta julkishyödykkeiden kautta lähestyttäessä on pyritty muun muassa selvittämään, miten muutokset maatalouspolitiikassa vaikuttavat maatalouden monivaikutteisuuteen. Maatalouspolitiikan muutosten hyvinvointivaikutuksia monivaikutteisuuden kohdistuvat vaikutukset huomioiden on tarkasteltu esimerkiksi kustannus-hyötyanalyysin avulla (Yrjölä & Kola 2000). Monivaikutteisuutta korostavalla maatalouspolitiikalla tähdätään ulkoisvaikutusten ja julkishyödykkeiden sisällyttämiseen maatalouden tuotantoprosesseihin. Talousteoreettinen lähestymistapa liittyy siten läheisesti maatalouspolitiikan keinovalikoiman hahmottamiseen.

3 Maatalouden erilaiset kehittämismallit

Vaikka EU:n maatalouspolitiikassa korostetaan perheviljelmäperusteista maataloutta ja sen merkitystä elinvoimaisen maaseudun ja maatalousympäristön ylläpitäjänä, EU:n maatalouspolitiikan nähdään silti ohjaavan maataloutta tuotannon kasvattamiseen ja entistä suurempien tuotantoyksiköiden perustamiseen (Kola 2000; Marsden 2000). Myös elintarviketeollisuuden vahva asema ja tätä kautta muodostuvat paineet tuotannon tehostamiseen ja teollisten tuotantomenetelmien omaksumiseen linjaavat osaltaan eurooppalaisen maatalouden kehitystä (Kola 2000; ks. myös Peltola 2000, 206). Suomen EU-jäsenyyden mukanaan tuomien muutosten on nähty edellyttävän eurooppalaisessa tahdissa etenevää tehokkuus- ja rakennekehitystä maataloustuotannon jatkuvuuden turvaamiseksi (Lehtonen ym. 1999, 14, 128).

Lehtonen ym. (1999, 128) arvelee, että suuri joukko suomalaisista maatiloista tulee kehittämään kilpailukykyään tuotantoa laajentamalla. Peltola (2000) on todennut, että tuotannon kasvattamisesta huolimatta maatilat enenevässä määrin etsivät vaihtoehtoisia tapoja harjoittaa maatilataloutta (ks. myös van der Ploeg ym. 2000, 402–403.) Silti vain osa viljelijöistä voi ja haluaa kasvattaa tuotantoaan. Tulevaisuudessa mitä ilmeisimmin kasvava monitoimisten tilojen joukko pohjaa jatkamisedellytyksensä liitännäiselinkeinoihin ja palkkatuloista saataviin lisätuloihin osan keskittyessä kannattavuuden ylläpitämiseen suurtuotannon etuja hyödyntämällä (Lehtonen ym. 1999, 128; Peltola 2000).

Tuotannon tehokkuutta mittakaavaeduilla tavoittelevaa maataloutta kutsutaan tässä tutkimuksessa perusmaatalouden kehittämisstrategiaksi. Sen mukainen kehitys näyttäisi edelleen

supistavan maatilojen määrää Suomessa (ks. Lehtonen ym. 1999, 133). Silti elinvoimainen maatalous on toimivan ja elävän maaseudun tärkeä elementti myös tulevaisuudessa (Virkkala & Lähteenmäki 2000, 23). Perusmaatalouden kehittämisstrategialle vaihtoehtoista maataloutta hahmottavaa näkemystä kutsutaan tutkimuksessa maaseudun kehitystä painottavaksi maatalousstrategiaksi. Sen keskeisenä ajatuksena on, että maatalouden toimintoja ja tuotantotapoja uudistamalla maatalouden on mahdollista myös vastaisuudessa olla rakentava osa maaseutua.

3.1 Perusmaatalouden kehittämisstrategia

Perusmaatalouden kehittämisstrategia perustuu yksittäistä aluetta laajempaan kokonaisnäemykseen, jonka taustalla on ajatus alueiden suhteellisten etujen hyödyntämisestä (Haveri & Holma 1996). Suhteelliseen edun periaatteeseen tukeutuen alueet voivat kasata osaamistaan tiettyyn peltoviljelyn tai kotieläintalouden tuotantomuotoon. Taloudellisen kasvun edellytykset johtuvat tällöin yksittäistä aluetta laajemmasta kehittämisnäkemyksestä (Virkkala & Lähteenmäki 2000, 24).

Perusmaatalouden kehittämisstrategialle leimaa antavaa ovat maa- ja elintarviketeollisuuden välisten kytkentöjen vaikutus maatalouden kehittämiseen. Perusmaatalouden kehittämisstrategia voidaan rinnastaa Marsdenin (2000) kuvaamaan agro-industrialistiseen kehityskulkuun. Siinä maataloutta kehitetään elintarviketeollisuuden ja tuotannon tehokkuuteen tähtäävien tavoitteiden mukaisesti.

Perusmaatalouden kehittämiseen on kohdistettu usein kritiikkiä. Tilan näkökulmasta maa- ja elintarviketeollisuuden tiiviiden kytkentöjen on katsottu johtavan ristiriitaiseen tilanteeseen. Samaan aikaan kun viljelyolosuhteiltaan edullisilla alueilla sijaitsevat tilat ovat hyötyneet erikoistumisesta ja tilakoon kasvattamisesta seuranneista mittakaavaeduista, ne ovat velkaantuneet ja tulleet yhä riippuvaisemmiksi tilan ulkopuolisista tekijöistä. Tuotannon kasvattamisen on nähty lisäävän ”modernien” tilojen haavoittuvaisuutta lyhytjänteisen maatalouspolitiikan muutoksille (ks. van der Ploeg ym. 2000, 402). Perusmaataloutta tukevan politiikan puutteeksi on katsottu, että tuotannon tehostamisesta seuranneita ongelmia pyritään ratkaisemaan pelkästään teknologiaan sekä tuotantoa rajoittaviin ehtoihin ja määräyksiin turvautumalla (Marsden 2000). Agro-industrialistisen kehityskulun myötä rakentuneen maatalouden hallintojärjestelmän on nähty rajoittavan perusmaataloudelle vaihtoehtoisten tuotantomuotojen lisäämistä (Marsden 2000, 7).

Agro-industrialistisen kehityskulun rinnalla Marsden hahmottaa ns. post-produktiivista näkemystä maatalouden kehityksestä. Maatalouden supistumisen seurauksena on yhä selvemmin tunnustettu, että maaseudun sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia ei voida ratkaista pelkästään maatalouteen nojautumalla. Maaseutu on alettu nähdä kulutuksen kohteena, asumis- ja virkistysmaaseutuna. Samalla maatalouden tehtäviä on laajennettu erilaisten maaseutuympäristöön liittyvien yksityisten ja julkisten hyödykkeiden ja palvelujen tuotantoon (Marsden 2000, 8–9).

Ongelmana post-produktiivisessa kehityskulussa Marsden (2000, 8–9) näkee sen, että materialistinen suhtautuminen maaseutu ympäristöön ei ole sopu suinnussa maataloudessa vallitsevien moraalisten lähtökohtien kanssa. Maaseutu ympäristö on alettu ymmärtää erityistä sääntelyä ja suojelua vaativaksi kohteeksi, jonka kestävä hoito ja ylläpitoa on pyritty määrittelemään pitkälti maatalouden ulkopuolelta. Tämä on helposti saanut viljelijät näyttämään saastuttajilta, mistä on seurannut ristiriitoja maatalousyrittäjien ja viranomaistahojen välille (mt., 2000, 9–10).

Tässä tutkimuksessa post-produktiivinen kehityskulku nähdään osana perusmaatalouden kehittämistä strategiaa. Ratkaisun yhtenä perusteena voidaan pitää Suomessa laajana toteutettua maatalouden ympäristötukijärjestelmää. Sen myötä maatalouden ympäristöhoitotoimenpiteet ovat tulleet osaksi lähes kaikkien tilojen toimintaa. Vuoden 2000 lopussa maatalouden ympäristötuen perus- ja lisätoimenpiteisiin oli sitoutunut Suomessa yli 90 % viljelijöistä ja yli 95 % peltoalasta (MTTL 2001, 62).

3.2 Maaseudun kehitystä painottava maatalousstrategia

Maaseudun kehitystä painottavaa maatalousstrategiaa voidaan pitää vastareaktiona perusmaatalouden kehittämisstrategialle. Marsden (2000) korostaa maaseudun kehitystä painottavassa maatalouden kehittämisnäkömyksessään (*rural development dynamic*) maatalouden ja maaseudun välistä yhteyttä; maatalouden uudistamisen tarkoituksena on vahvistaa maatalouden monivaikutteista roolia maaseudun toimintojen osana. Marsdenia mukailien tässä tutkimuksessa näkemystä kutsutaan maaseudun kehitystä painottavaksi maatalousstrategiaksi. Strategialla on yhtymäkohtia Katajamäen ja Kaikkosen (1991) hahmottamaan ajatukseen maaseudun kolmannesta tiestä. Siinä maaseutu nähdään monimuotoisten toimintojen mosaiikkina, jossa maa- ja metsätalouden rinnalle ja osittain niiden tilalle pyritään luomaan uusia aloja ja työtilaisuuksia. Maaseudun kehitystä painottavassa maatalousstrategiassa maataloutta ohjataan ja uudistetaan alueen tarpeista käsin, alueen luontaiseen resurssiperustaan tukeutumalla (ks. Katajamäki & Kaikkonen 1991, 58–63). Mikrotason toiminta ja paikallinen omaehtoisuus nähdään maatalouden ja maaseudun uudistumisen edellytyksenä.

Van der Ploeg ym. (2000, 393) mukaan maatalouden tulisi tällöin pohjautua toimintoihin, jotka hyödyttävät maatalouden ohella myös maaseudun muita toimijoita. Vihinen ja Laurila (2001, 25) näkevät maatalouden yhdistelmämaataloutena, johon olennaisella tavalla liittyy tilojen monitoiminnallisuus. Ravinnontuotanto on vain yksi monista ”vihreän alueen toiminoista”, joihin sisältyvät muun muassa virkistyspalvelut sekä luonnonhoito. Tuotantoa harjoitetaan luonnon monimuotoisuutta, esimerkiksi kosteikkoja ja niittyjä ylläpitäen.

Tilan näkökulmasta maaseudun kehitystä painottava maatalousstrategia tarkoittaa usein maatilalan monitoimisuutta. Peltola kutsuu (2000, 24) monitoimiseksi maatilaa, joka hankkii osan tuloistaan maatilatalouden ulkopuolisista ansiolähteistä. Maatilatalouden ulkopuoliset tulonlähteet voivat vaihdella alkutuotantoon kytkeytyvästä yritystoiminnasta tilan ulkopuoli-

seen palkkatyöhön. Sen sijaan tiloja, jotka maatilatalouden ohella harjoittavat muuta yritystoimintaa, kutsutaan monialaisiksi maatiloiksi (mt., 2000, 24). Monialaisuus on siten osa monitoimisuutta.

Strategian mukaisessa maatalouden uudistumisessa on kysymys mittakaavaetujen (*economics of scale*) korvautumisesta tuotannon sisältöön perustuvilla eduilla (*economics of scope*). Lisäarvoa tuotteelle syntyy kun tiettyä resurssia voidaan hyödyntää samanaikaisesti useassa eri tuotteessa tai palvelussa (Marsden 2000). Tuotannon sisältöön pohjautuvan lisäarvon tuottaminen liittyy läheisesti synergiaetujen havaitsemiseen tilan eri toiminnoissa, tilojen välisessä yhteistyössä sekä maatalouden ja sen ulkopuolisten toimintojen välillä. Kannattavuus muodostuu erilaisia toimintoja yhdistelemällä. Synergiaedut saattavat liittyä esimerkiksi maaseutumatkailuun, laadukkaiden tai alueellisesti omaleimaisten tuotteiden valmistukseen, tuotteiden suoramyyntiin, luomutuotantoon sekä erilaisten sosiaalisten palvelujen tuottamiseen (van der Ploeg ym. 2000, 393).

Tuotannon erilaistamisen ohella mahdollisuuksia nähdään ruuantuotantoketjun uudelleen järjestämisessä esimerkiksi paikallisia ruokajärjestelmiä perustamalla. Suomessa lähiruokahankkeita on viime aikoina syntynyt eri puolille maata (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000, 119; Finfood 2001). Lähiruoka tuotetaan mahdollisimman pitkälle oman talousalueen raaka-aineita ja resursseja hyödyntäen. Se myös kulutetaan kyseisellä alueella ympäristöä rasittavien kuljetusten lyhentämiseksi. Laatua ja kestäviä menetelmiä korostetaan koko tuotantoketjussa. Lähiruuan sosio-ekonomiset vaikutukset saattavat olla suurempia kuin esimerkiksi luomutuotannossa, jos luomutuotteiden kulutus tapahtuu eri alueilla kuin niiden tuotanto. Lisäksi lähiruoka mahdollistaa muiden palvelujen yhteismarkkinoinnin tukien tätä kautta monitoimista maatilayrittämistä (Tiilikkala 2001).

Maatalouden monivaikutteisuutta tukevat toiminnot perustuvat maatalouden horisontaaliin kytkentöihin vertikaalisten kytkentöjen sijaan. Horisontaalisiin tuotantoverkostoihin pohjautuessaan tuotannosta syntyvä lisäarvo jää vahvistamaan alueen taloutta eikä kulkeudu ulkopuolisten, mahdollisesti ylikansallisten yritysten voitoksi (Fanifani 1994 ref. Murdoch 2000, 413). Tilojen, tuottajien ja tuotteiden myyjien välille rakentuvat verkostot auttavat sopeutumaan teknologian ja markkinoiden muutoksiin (Murdoch 2000, 412–413). Maatalouden vertikaaliset kytkennät elintarvikeketjun tuotantoketjuihin saattavat kuitenkin toimia vastavoimana joustavampien, maaseudun kehitystä tukevien vaihtoehtoisten verkostojen muodostumisessa (Murdoch 2000, 414).

4 Institutionaaliset ja rakenteelliset puitteet maatalouden kehittämisessä

4.1 Maatalouden tukipolitiikka

Hieman ennen Suomen liittymistä unionin jäseneksi EU:n maatalouspolitiikkaa uudistettiin ns. MacSharry -reformissa. Uudistuksen pyrkimyksenä oli tarjota ratkaisuja maataloustuotteiden ylituotanto-ongelmaan sekä edistää aikaisempaan verrattuna tasa-arvoisempaa maataloustukien jakautumista tilojen välillä. Uudistuksella pyrittiin tukemaan erityisesti pienten ja keski suurten tilojen taloudellista asemaa. Uudistuksen yhteydessä toteutettiin maataloustuotteiden hintojen alentaminen. Tarkoituksena oli siirtyä maatalouden hintatuesta kohti viljelijöille maksettavia suoriatukia (Kola 1999, 32). Pyrkimyksenä oli, että eläin- ja peltoalaperusteisesti maksettavilla tuilla kompensoidaan hintojen alenemisesta aiheutuneet tulonmenetykset viljelijöille.

Useat MacSharry -reformin yhteydessä esille tuoduista toimenpideaikomuksista kuitenkin vesittyivät ennen uudistuksen voimaan astumista. Uudistuksella ei esimerkiksi onnistuttu poistamaan tukien epätasa-arvoiseen jakautumiseen liittyvää ongelmaa. Uudistuksen jälkeen edelleen 80 prosenttia maataloustuista kohdentui EU:n suurimmille ja intensiivisimmin tuottaville tiloille, joiden osuus EU:n maataloista on noin 20 prosenttia. Silti MacSharry -reformi oli osaltaan vakiinnuttamassa suorien tulotukien käyttöä sekä ympäristö- ja maaseutukäytösten huomioimista EU:n maatalouspolitiikassa (Kola 1999, 33; Vihinen 2001, 80–82).

Vuodesta 1995 Suomen maatalouden tukijärjestelmä on määräytynyt EU:n maatalouspolitiikan lähtökohtien ja periaatteiden mukaisesti. Suomessa maatalouden ympäristönhoidon kannalta keskeiseksi muodostui reformin myötä käyttöön otettu maatalouden ympäristötukiohjelma. Sen tarkoituksena on korvata ympäristönsuojelusta aiheutuvan tuotannon vähenevän tai kustannusten lisääntymisen synnyttämät tulonmenetykset viljelijöille (Kola 2000, 23). Maatalouden ympäristötukiohjelma muodostui tärkeä keino maanviljelijöiden tulotason turvaamiseksi.

Agenda 2000 -uudistuksen avulla on pyritty parantamaan unionin maataloustuotteiden kilpailukykyä sekä varautumaan kansainvälisen kaupan vapautumisneuvotteluihin. Tärkein keino on ollut maatalouden hallinnollisten hintojen alentaminen (Kola 2000, 23). Maatalouden hintatuen pienenemisen ja maataloustuotteiden hallinnollisten hintojen alentamisen aiheuttamia tulonmenetyksiä korvataan suorilla tuilla. Muutokset tukijärjestelmässä ovat siten tapahtuneet pitkälti edellisen uudistuksen viitoittamalla tiellä. Samalla maatalouspolitiikan uudistusten tavoitteena on ollut maatalouden tukipolitiikan ohjaaminen tuotannon tukemisesta yhä enemmän maataloutta ja maaseutua ylläpitäviin tukimuotoihin. Uudistusten myötä maataloudelle maksettavista erilaisista tuista on muodostunut tärkeä tekijä maatalouden harjoittamisedellytysten ylläpitämisessä lähes koko EU:n alueella (MTTL 2000, 51).

Koko EU-jäsenyyden ajan kansallisessa maatalouspolitiikassa on tähdennetty Suomen maatalouden erityisoloja ja niiden huomioimisen tärkeyttä yhteisestä maatalouspolitiikasta päätettäessä. Epäsuotuisista luonnonoloista johtuen maatalouden tuottavuus jää Suomessa huomattavasti alhaisemmaksi muihin EU-maihin verrattuna. Maatalouden tuet muodostavat Suomessa merkittävän osan maatalojen tulonmuodostuksessa. Vuonna 2000 maatalouden kokonaistuotosta tukien osuus oli 44 prosenttia (MTTL 2001, 10).

Epäsuotuisista oloista johtuen Suomi sai liittymissopimuksessaan mahdollisuuden yhteisen tukijärjestelmän ohella tukea maataloutta myös kokonaan kansallisista varoista (MTTL 1999, 48). Maatalouden tuki muodostuu siten kahdesta pääosasta: EU:n yhteisen maatalouspolitiikan säännösten perusteella maksettavista tuista sekä Suomen omista varoista maksamista tuista. Yhteisen maatalouspolitiikan keskeisimmät tukimuodot ovat EU:n kokonaan rahoittamat tuet peltokasveille ja eläimille sekä EU:n osarahoittamat luonnonhaittakorvaus (LFA) ja ympäristötuki. EU-tukia täydentävät kansallisista varoista maksettavat tuet, joita ovat Etelä-Suomen kansallinen tuki, pohjoinen tuki ja kasvinviljelyn kansallinen tuki. Tukien porrastamista varten Suomi on jaettu seitsemään tukialueeseen.

4.1.1 EU:n yhteiset tukimuodot

Peltoalan tai kotieläinmäärän perusteella maksettavilla tukimuodoilla on merkittävä asema EU:n maatalouspolitiikassa. *EU:n peltokasvituista* suurin osa maksetaan viljalle. Muita yhteisiä peltokasvitukia maksetaan öljy-, ja valkuaiskasvien, öljypellavan, kuitupellavan ja -hampun sekä kesantoalan perusteella. Lisäksi vaikeiden viljelyolojen perusteella viljoille ja öljykasveille maksetaan Suomessa lisäkorvausta eli ns. kuivatustukea. Samoin perustein EU:n peltokasvitukea voidaan maksaa Suomessa myös säilörehunurmelle. Vuonna 2001 peltokasvitukia maksetaan noin 2,0 miljardia markkaa. (MTTL 2001, 51–52; MMM 2001a.)

EU-eläinpalkkioihin kuuluu muun muassa sonni-, härkä-, emolehmä- ja uuhipalkkiot sekä laajaperäistämispalkkio sonneille, härille, emolehmille. Agenda 2000 -ratkaisun myötä käyttöön otettuja uusia tukimuotoja ovat vasikoiden ja nautojen teuraspalkkiot sekä naudan lisätuki. Vuoden 2001 tuotannolle tukea maksetaan hieman oli 300 miljoonaa markkaa. (MMM 2001a.)

Luonnonhaittakorvauksen (LFA-tuki) tarkoituksena turvata maaseutuelinkeinojen jatkuvuus EU:n epäsuotuisilla alueilla ja edistää samalla maaseudun asuttuna säilymistä. Ohjelmakaudella 2000–2006 LFA-tukea maksetaan peltoalaperusteisena koko maassa. Vuonna 2001 LFA-tukea maksetaan noin 2,5 miljardia markkaa. (MMM 2001a.)

Maatalouden ympäristötuki koostuu ohjelmakaudella 2000–2006 kaikille viljelijöille tarkoitetuista perus- ja lisätoimenpiteistä sekä näitä tehokkaampia ympäristönsuojelu- ja hoitoimia edellyttävistä erityistukimuodoista. Ympäristötuen tarkoituksena on korvata tuotannon vähenemisestä ja kustannusten lisääntymisestä aiheutuneet tulonmenetykset maataloilta,

jotka sitoutuvat maatalouden ympäristötukijärjestelmän mukaisten toimenpiteiden toteuttamiseen. Tukeen sisältyy myös kannustin. Ympäristötukijärjestelmällä tähdätään erityisesti vesiensuojeluun kasviravinteiden hyväksikäyttöä tehostamalla ja torjunta-aineiden riskejä vähentämällä. Lisäksi tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden sekä eläin- ja kasvilajeista huolehtiminen sekä maatalousmaiseman hoito. Ympäristötuki maksetaan peltoalaperusteisena. Vuonna 2001 tukea maksetaan noin 1,75 miljardia markkaa. (MTTL 2001, 55; MMM 2001a).

4.1.2 Kansallinen tuki

Kansallisen tukijärjestelmän tarkoituksena on täydentää EU:n yhteisen maatalouspolitiikan tukimuotoja ja turvata maatalouden toimintaedellytykset maan eri osissa ja eri tuotantosuunnissa sekä edesauttaa maaseudun elinvoimaisuuden säilymistä. Kansallisen tuen päätukimuodot ovat *pohjoinen tuki*, *Etelä-Suomen kansallinen tuki* sekä *kasvinviljelyn kansallinen tuki*. Liittymissopimuksen perusteella pohjoista tukea on mahdollista maksaa Keski- ja Pohjois-Suomessa C-tukialueille. Suurin osa kansallisista tuista, noin 70 prosenttia, on kotieläintuotannon tukea. Vuonna 2001 kansallista tukea arvioidaan maksettavan noin 3499 miljoonaa markkaa. (MTTL 2001, 55–56; MMM 2001a).

4.1.3 Maaseudun kehittämisasetus

Agenda 2000 -uudistuksen yhteydessä EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa maatalouden monivaikutteisuuden ja maaseutunäkökulman vahvistamiseen on tähdätty ns. maaseudun kehittämisasetuksella (1257/1999). Kokoamalla maaseudun kehittämistoimet yhteen asetukseen on pyritty edistämään maaseudun kehittämistarpeiden huomioimista sekä tehostamaan maatalouspolitiikkaa ja maatalouden markkinajärjestelyjä. Asetuksen nojalla maaseudun kehittäminen on haluttu nostaa ns. maaseutupolitiikan toiseksi pilariksi markkinajärjestelmien rinnalle, jotka muodostavat toisen maatalouspolitiikan osaperustan (Kola 2000, 24). Asetus kattaa maatalouden ympäristötuen, LFA-tuen, maatalouden ja maataloustuotteiden jalostuksen investointituet sekä joukon muita maaseudun kehittämistoimenpiteitä.¹

Euroopan unionin keskeisenä maatalouden ja maaseudun kehittämisen rahoituslähteenä toimii Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR). Perinteisesti EMOTR:n tukiosastosta on rahoitettu maatalouden tukimuotoja. EMOTR:n tukiosastosta (EMOTR-T) rahoitetaan muun muassa Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan mukaiset maatalouden tuotannonalakohtaiset ja markkinointituet. (MMM 2001b).

¹ Maaseudun kehittämisasetukseen (1257/1999) kuuluvat seuraavat toimenpidekokonaisuudet: maatilainvestoinnit, nuorten viljelijöiden aloitustuki, koulutus, varhaiseläke, epäsuotuisat alueet ja ympäristörajoitteiset alueet, maatalouden ympäristöohjelma, maataloustuotteiden jalostuksen ja kaupan pitämisen parantaminen, metsätalous ja maaseutualueiden sopeuttaminen ja kehittäminen.

Maaseudun kehittämisasetus toi muutoksia maaseudun kehittämistoimenpiteiden rahoituslähteisiin. Nykyisellä rahastokaudella maaseudun kehittämistoimenpiteitä rahoitetaan maatalouden ohjaus- ja tukirahaston ohjausosaston sijaan myös tukiosastosta.² Merkittävää maaseudun kehittämistoimien ohjaamisessa tukiosaston rahoitettavaksi on, että se on tuonut mukanaan institutionaalisia muutosvelvoitteita EMOTR:n tukiosaston käytäntöihin (Lowe & Ward 1998, 9). Rakennerahastoihin verrattuna samantyyppisiä toimintatapoja noudattaneen EMOTR:n ohjausosaston kehittämistoimien rahoituskäytännöt, ohjelmallisuus, läheisyysperiaatteen noudattaminen sekä yhteisrahoitteisuus edellyttävät jatkossa tukiosaston käytäntöjen muuttamista entistä läpinäkyvämmiksi ja joustavimmiksi – paremmin maaseudun kehittämiseen sopivaksi.

Maaseudun kehittämisasetuksen sisältämät toimenpiteet muodostavat valikoiman, josta jäsenmaat ovat voineet valita itselleen soveltuvat keinot ja päättää niiden toteutuksesta. Jäsenmaiden laatimia ohjelmia tarkasteltuaan Bryden (2000, 10) on tullut johtopäätöksiin, joiden mukaan jäsenmaat eivät ole hyödyntäneet mahdollisuuksiaan erityisesti artiklan 33 sisältämien maatalouden ulkopuolisten toimintojen kehittämisessä. Bryden katsoo, että nykyisellä kaudella maaseudun kehittämisessä on taannuttu säännösten, varojen suuntaamisen ja kansallisen toteutuksen tuloksena. Maatalouden ulkopuolisten toimenpiteiden tukemiseen ja innovatiiviseen kehittämiseen ei ole tartuttu, vaikka keinot olisivat sen sallineet. Tähän Bryden näkee syynä lähinnä perusmaatalouden tiukan edunvalvonnan, budjettisyys sekä maatalousministeriöiden roolin ohjelmien toimeenpanossa.

Ranskassa maaseudun kehittämisasetuksen perustella muodostettiin maatalon seutusopimusjärjestelmä (Contrat Territorial d'Exploitation, Land Management Contract, CTE). Siinä yhteiskunnan tukitoimet on liitetty yksilöityihin velvoitteisiin, jotka määrittellään tilakohtaisesti maatalon ja viranomaisten välisenä yhteistyönä aluekohtaisesti laadittujen tavoitteiden perusteella (Pèlissié 2000, 15). Viljelijä solmii valtion kanssa vähintään viiden vuoden mittaisen sopimuksen, johon on kirjattu tilan yhteiskunnalle tuottamat palvelut ja niistä maksettava korvaus. Seutusopimuksen taustalla on ajatus, jonka mukaan maatalouden ja yhteiskunnan suhteiden selkeyttäminen tapahtuu maatalouden tuottamien julkishyödykkeiden ja niiden perusteella maksettavien tukien kautta. Seutusopimuksen avulla maatalouspolitiikka halutaan nähdään tarveperusteisena, jossa sopimusperusteisen politiikan kautta maatalouden tuottamille erilaisille hyödykkeille voidaan periaatteessa hahmottaa ostaja ja myyjä (MMM 2000b, 7).

Suomessa maaseudun kehittäminen Agenda 2000 -rahastokaudella tapahtuu erilaisten ohjelmien ja suunnitelmien kautta. Ohjelmia ovat koko maata koskettava horisontaalinen maaseudun kehittämisohjelma, tavoite 1 -alueiden ohjelmat, tavoite 2 -alueiden ohjelmat, tavoite

² EMOTR:n ohjausosastosta maaseudun kehittämistoimenpiteitä rahoitetaan edelleen LEADER+ -yhteisöaloitteen muodossa. (MMM 2000a).

te 3 -ohjelma, alueellinen maaseudun kehittämisohjelma (ALMA) sekä yhteisöaloite LEADER+.³ Horisontaalinen maaseudun kehittämisohjelma sisältää luonnonhaitta- ja ympäristökijärjestelmät. Sen vuosittainen budjetti on noin 4,3 miljardia markkaa, joka on noin 90 prosenttia EMOTR:n tukiosaston Suomessa maaseudun kehittämistoimiin tarkoitettua osuudesta. (MTTL 2000, 59–61).

Bryden (2000, 10) katsoo, että Suomen ohella myös muissa jäsenmaissa, esimerkiksi Ranskassa, Iso-Britanniassa (Skotlanti) ja Tanskassa, varsinaisia maaseudun toimintoja uudistavia kehittämistoimenpiteitä on rahoitettu suhteellisen vaatimattomilla summilla. Kyseisissä jäsenmaissa maaseudun kehittämistoimenpiteisiin on kohdennettu alle 10 prosenttia EMOTR:n tukiosastosta maaseutuasetuksen perusteella kohdennettavista varoista. Brydenin (2000, 10) mukaan yhteisen maatalouspolitiikan varoista vain noin yksi prosentti suunnataan lopulta maatalouden toimintojen monipuolistamiseen sekä maatalouden ulkopuolisten toimintojen tukemiseen.

Maatalouspolitiikan puolelta tuleva marginaalinen rahoitus maaseudun kehittämistoimiin antaa Kolan (2000, 25) mukaan aiheen kiinnittää huomiota rakennerahastoista rahoitettavien tavoiteohjelmien toimivuuteen ja tehokkuuteen. Myös Bryden (2000, 6) katsoo, että todellinen maaseudun kehittämisen kakkospilari rakentuu maaseudun kehittämisasetuksen ohella tavoite ohjelmien 1 ja 2 sekä yhteisöaloite LEADER+ -rahoituksen varaan.

4.2 Maaseudun kehittämisohjelmat Etelä-Pohjanmaalla

Vuosina 1995–1999 EU-osarahoitteisista maaseutualueiden kehittämiseen suunnatuista tavoiteohjelmista Etelä-Pohjanmaalla toteutettiin tavoite 5b -ohjelmaa. Sitä toteutettiin alueellisena tavoiteohjelmana koko maakunnan alueella. Vuosina 1995–1999 Etelä-Pohjanmaalla käytössä oli myös LEADER II -yhteisöaloite.

Vuosina 2000–2006 keskeisimmät maaseudun kehittämisohjelmat ovat tavoite 2 ja 3 -ohjelma sekä alueellinen maaseudun kehittämisohjelma (ALMA). Maaseudun paikallislähtöistä kehittämistä tuetaan LEADER+ -yhteisöaloitteen avulla. Konkreettista kehittämistyötä toteutetaan projektityönä hankkeiden kautta. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000a).

4.2.1 Tavoite 5b -ohjelma

Tavoite 5b -ohjelman tarkoituksena oli maatalousvaltaisimpien maaseutualueiden kehittäminen ja rakenteellinen mukauttaminen. Ohjelmalla pyrittiin pienen ja keskisuuren yritystoi-

³ Ohjelmakaudella 2000–2006 toteutetaan yhteensä neljää eri yhteisöaloitetta. LEADER+:n ohella tavoiteohjelmia täydentävät INTERREG III-, URBAN- ja EQUAL -yhteisöaloitteet. Muista yhteisöaloitteista LEADER+ erottuu siinä, sen avulla pyritään vaikuttamaan juuri maaseudun elinkeinorakenteeseen sekä kannustamaan maaseudun asukkaita omaehtoiseen kehittämistyöhön ja yhteistyön lisäämiseen. (Sisäasiainministeriö 2000, 20–22).

minnan vahvistamiseen ja monipuolistamiseen, maatalouden kilpailukyvyn parantamiseen, maatalousväestön toimeentulooperustan laajentamiseen sekä maaseudun palvelujen ja veto-voimaisuuden kehittämiseen (Patjas & Kataja 2001, 7–8). Ohjelma jakaantui neljään toimintalinjaan seuraavasti:

1. Yritystoiminnan edistäminen
2. Monimuotoisen alkutuotannon kehittäminen
3. Osaamisen tason nostaminen
4. Maaseutuyhteisöjen kehittäminen

Kansallisista 5b -tavoiteohjelman varoista merkittävä osa suuntautui Etelä-Pohjanmaalle. Eniten 5b -tavoiteohjelman varoista maakunnassa kohdennettiin ohjelman neljästä toimintalinjasta monimuotoisen alkutuotannon kehittämiseen. Etelä-Pohjanmaalla hankkeet olivat rahoituskellisesti laajimpia, minkä johdosta niiden lukumäärä oli siten suhteellisesti pienempi muihin alueisiin verrattuna. Kun keskimäärin 5b -alueella toteutettujen hankkeiden kustannukset olivat keskimäärin 600 000 markkaa, olivat Etelä-Pohjanmaalla toteutetut hankkeet noin 1,4 miljoonan markan suuruisia. (Patjas & Kataja 2001, 11).

4.2.2 Yhteisöaloite LEADER II

Vuosina 1995–1999 LEADER II -yhteisöaloitetta toteutettiin tavoite 5b ja tavoite 6 -alueilla. LEADER II -ohjelman piiriin saattoi tuolloin kuulua kuitenkin vain osa tavoiteohjelma-alueista. Etelä-Pohjanmaalla LEADER II oli käytössä Suupohjan sekä Eteläisten ja Pohjoisten Seinänaapureiden seutukunnissa (Viljanen 1997). LEADER II -ohjelman tarkoituksena on ollut yhteisöaloitetta laajamittakaavaisempien tavoiteohjelmien täydentäminen. Täydentävyysperiaatteen mukaisesti LEADER-rahoitusta on myönnetty vain hankkeille, jotka eivät ole saaneet rahoitusta muista rakennerahastotoimenpiteistä (mt., 1997, 42).

LEADER-ohjelman periaatteisiin kuuluu, että maaseudun asukkaat itse päättävät maaseudun kehittämisestä. Toiminnan lähtökohtana on omaehtoinen kehittäminen. LEADER-toimintaa toteuttavat paikalliset toimintaryhmät, joissa mukana on maaseudun asukkaita, paikallisia yhdistyksiä, yrityksiä sekä alueen kuntien edustajia. LEADER-yhteisöaloitteen tarkoituksena on ollut innovatiivisten hankkeiden tukeminen ja uusien ihmisten innostaminen toimimaan. Hankkeiden puitteissa on voitu kehittää uusia tuotteita, kokeilla uudenlaisia tuotantomenetelmiä sekä luoda uusia markkinointi-, yhteistyömuotoja. (Viljanen 1997).

4.2.3 Tavoite 2 -ohjelma

Tavoite 2 -ohjelman tavoitteena on tukea rakenteellisissa vaikeuksissa olevien, asukasluvultaan tai pinta-alaltaan merkittävien alueiden taloudellista ja sosiaalista uudistumista. Ohjelma jakaantuu toimintalinjoihin seuraavasti:

1. Yritystoiminnan kehittäminen ja tuotantorakenteen uudistaminen
2. Osaavan työvoiman ja teknologian kehittäminen
3. Aluerakenteen ja elinympäristön kehittäminen

Etelä-Pohjanmaan tavoite 2 -ohjelma noudattaa Länsi-Suomen Tavoite 2 -ohjelman pää-tavoitteita maakunnallisoin painotuksin. Tavoite 2 -ohjelmaan kuuluvia seutukuntia ovat Eteläiset Seinänaapurit, Järviseutu, Suupohja sekä Kuusiokunnat. Pohjoiset Seinänaapurit ja Härmänmaa kuuluvat siirtymäkauden alueeseen (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000a, 8). Tavoite 2 -ohjelman ulkopuolisille seutukunnille siirtymäkauden alueeseen kuulumisen tarkoittaa käytännössä alhaisempaa EU-tukitasoa ja sen asteittaista alenemista.

Tavoite 2 -ohjelmaa rahoittavat Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR) sekä Euroopan sosiaalirahasto (ESR) paitsi siirtymäkauden alueilla, joissa toteutetaan vain EAKR-rahoitteisia toimenpiteitä. Tavoite 2 -ohjelma luo viitekehyksen maaseutuohjelman toimeenpanon alueelliselle yhteistyölle ja sen toimenpiteet toteutetaan pääasiassa alueellisen maaseutuohjelman kautta. (Länsi-Suomen tavoite 2 -ohjelma...1999).

4.2.4 Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma (ALMA)

Alueellista maaseudun kehittämisohjelmaa toteutetaan tavoite 1 -ohjelman ulkopuolisilla alueilla Etelä- ja Länsi-Suomessa. Maaseutuohjelman kehittämistoimet kohdennetaan ensisijaisesti syrjäiselle ja ydinmaaseudulle ja toissijaisesti kaupunkeihin ja kaupunkien läheiselle maaseudulle. Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma on Etelä-Pohjanmaan maaseutuvaltaisuudesta johtuen keskeinen maaseudun kehittämisväline maakunnassa. Ohjelma jakaantuu kolmeen toimintalinjaan:

1. Maa- ja metsätalouden kehittäminen
2. Maaseutuelinkeinojen monipuolistaminen
3. Maaseutuyhteisöjen kehittäminen

Kolmannen toimintalinjan tarkoituksena on luoda edellytyksiä ensimmäisen ja toisen toimintalinjan toteuttamiselle elämänuskoa ja yrittäjämysteistä ilmapiiriä vahvistamalla. Kolmas toimintalinja koskee ympärivuotisia ja osavuotisia maaseudun asukkaita. Ensimmäisen toimintalinjan kohdejoukkoja ovat maanviljelijät ja metsänomistajat. Maaseutuelinkeinojen monipuolistamisen toimintalinja koskettaa lähinnä maatilayrittäjiä (Koskinen ym. 2000, 74).

Valtakunnan tasolla laaditun alueellisen maaseudun kehittämisohjelman periaatteita noudattaen laadittu Etelä-Pohjanmaan alueellinen maaseutuohjelma muodostaa lähtökohdan maaseudun kehittämisohjelmien toteuttamiseksi maakunnassa. Etelä-Pohjanmaan maaseutuohjelman keskeisiä painopistealueita ovat elintarviketuotannon koko ketjun yhteistyö, metsien kokonaisvaltainen hyödyntäminen, maaseutukylien ja palvelujen kehittäminen, osaamisen kehittäminen, maaseutuyritysten toimintaympäristön ja -edellytysten kehittäminen sekä luonnon ympäristön huomioiminen (Etelä-Pohjanmaan TE-keskus 2001, 15–18).

4.2.5 Tavoite 3 -ohjelma

Länsi-Suomen tavoite 2 -ohjelman sekä alueellisen maaseutuohjelman ohella Etelä-Pohjanmaalla toteutetaan tavoite 3 -ohjelmaa. Tavoite 3 -ohjelmalla pyritään etsimään, kokeilemaan ja tuottamaan uusia ratkaisuja sekä levittämään hyviä käytäntöjä Suomen työvoima-, koulutus- ja elinkeinopolitiikkaan (Sisäasianministeriö 2000, 18). Ohjelmaa rahoitetaan Euroopan sosiaalirahastosta (ESR). Ohjelman strategiset painopisteet ovat seuraavat:

1. Työvoiman kysynnän hyödyntäminen ja työllisyyden edistäminen
2. Tasa-arvon ja yhtäläisten mahdollisuuksien edistäminen
3. Koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen, ammatillisen liikkuvuuden edistäminen sekä koulutuksen ja työelämäsuhteiden vahvistaminen.
4. Osaamispääoman kehittäminen tukemaan yrittäjyyttä, työelämän uudistumista sekä tutkimustulosten ja teknologian hyödyntämistä (mt., 2000, 19).

Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelmassa (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000a, 10) olevan arvion mukaan maakunnan osuus tavoite 3 -ohjelman kokonaisrahoituksesta 8,9 miljardista markasta on noin 500–600 miljoonaa markkaa.

4.2.6 Yhteisöaloite LEADER+

Ohjelmakaudella 2000–2006 keskeisenä maaseudun kehittämisen välineenä Etelä-Pohjanmaalla toimii LEADER+ -yhteisöaloite. LEADER+ -ohjelma jatkoa edellisen ohjelmakauden LEADER II -yhteisöaloitteelle. Sen tavoitteena on luoda ja kokeilla uusia toimintatapoja ja menetelmiä kehittämistyössä sekä edistää maaseudun asukkaiden, elinkeinonharjoittajien ja viranomaisten yhteistyötä. Paikallinen toimintaryhmä laatii alueelleen kehittämissuunnitelman, jossa määritellään alueen kehittämistarpeet, etsitään ratkaisuvaihtoehtoja ongelmiin ja hyödynnetään alueen vahvuuksia (Sisäasianministeriö 2000, 21–22). Toimintaryhmä myöntää kehittämissuunnitelman perusteella avustuksia paikallisille hankkeille, joita alueen asukkaat, kyläyhdistykset ym. toteuttavat.

Etelä-Pohjanmaan alueella toimii neljä toimintaryhmää: Seinänaapurien kehittämissyhdistys ry, Aisapari ry, Kuusiokunnat ja Suupohjan kehittämissyhdistys ry. Toimintaryhmät on muodostettu seutukunnittain lukuun ottamatta Härmänmaan ja Järviseudun seutukuntaa, jotka työskentelevät yhteisen toimintaryhmän puitteissa. Ohjelmakaudella 2000–2006 LEADER+ -yhteisöaloitteen piiriin hyväksyttiin Härmänmaan ja Järviseudun kehittämissyhdistys Aisapari ry sekä Suupohjan kehittämissyhdistys ry (MMM 2001c). LEADER+ -yhteisöaloitteen ulkopuolisilla alueilla paikallislähtöistä LEADER-tyyppistä toimintaa tuetaan Alueellisesta maaseudun kehittämissuunnitelmasta (MMM 2000a, 95).

4.2.7 Ohjelmien hallinnointi aluetasolla

Rakennerahasto-ohjelmien maakunnassa tapahtuvasta toimeenpanosta ja alueelliseen kehittämiseen vaikuttavien toimenpiteiden yhteensovittamisesta on säädetty rakennerahasto-ohjelmien kallista hallinnointia koskevassa laissa (1353/1999) ja asetuksessa (1354/1999). Lain ja asetuksen mukaan rakennerahasto-ohjelmien toimeenpanosta ja alueen kehittämistoimenpiteiden yhteensovittamisesta vastaa maakuntahallituksen asettama *maakunnan yhteistyöryhmä* (MYR). Etelä-Pohjanmaalla maakunnan yhteistyöryhmässä on edustettuina Etelä-Pohjanmaan liitto, ohjelmaa rahoittavat valtion viranomaiset ja muut valtion hallintoon kuuluvat organisaatiot sekä maakunnan kehittämisen kannalta tärkeimmät työmarkkina- ja elinkeinojärjestöt.

Maakunnan yhteistyöryhmän alaisuudessa toimivan *hankejaoston* tehtävänä on valmistella ja koordinoita tavoite 2, tavoite 3 ja maaseutuohjelmien hankepäätöksiä. Se käsittelee kaikki EU:n osarahoittamat kehittämishankkeet ja raportoi toiminnastaan maakunnan yhteistyöryhmälle. Hankejaostossa edustettuina ovat yhteistyöryhmässä mukana olevat kehittämishankkeita rahoittavat viranomaiset niin, että rahoittajien edustus tulee tasapuolisesti huomioiduksi.

Maaseutujaoston tehtävänä on luoda puitteet yhteistyölle maaseutuohjelman toteuttamiseksi. Maaseutujaoston jäsenistön tavoitteena on muodostaa maaseudun kehittämistyön tunteva kokonaisuus, jossa mukana on aluehallinnon viranomaisia, asiantuntijaorganisaatioiden, etujärjestöjen ja työmarkkinajärjestöjen edustajia sekä oppilaitosten ja seutukuntien edustajat. Yhteensä mukana on 37 eri tahoja. Jaosto seuraa maaseutuohjelman toteutumista ja yhteen sovittaa alueellisen maaseutuohjelman toimenpiteet muiden Etelä-Pohjanmaalla toteutettavien ohjelmien kanssa. Jaosto ei käsittele yksittäisiä kehittämishankkeita, pois lukien laajat hankekokonaisuudet kuten teemaohjelmat ja toimintaryhmien ohjelmat. Yksittäiset hankkeet käsitellään TE-keskuksen rakennerahastoryhmässä ja yhteen sovitetaan muiden alueellisten kehittämishankkeiden kanssa maakunnan yhteistyöryhmän hankejaostossa ennen maaseutuosaston rahoituspäätöstä.

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tapaustutkimus Etelä-Pohjanmaan maataloudesta

Tutkimus on tapaustutkimus, jossa selvitän maaseudun kehittämistyössä mukana olevien käsityksiä Etelä-Pohjanmaan maataloudesta ja sen kehittämisen edellytyksistä. Tapaustutkimus liittyy läheisesti intensiiviseen tutkimusotteeseen, jossa yksittäisistä ilmiöistä käsin pyritään ymmärtämään laajempia yhteiskunnallisia prosesseja (ks. Virkkala & Lähteenmäki 2000). Tapaustutkimus soveltuu tutkimusmenetelmäksi silloin, kun ilmiön ja sen kontekstin välillä ei ole selvää rajapintaa, ja kun tutkimuksessa pyritään ottamaan huomioon kohteen

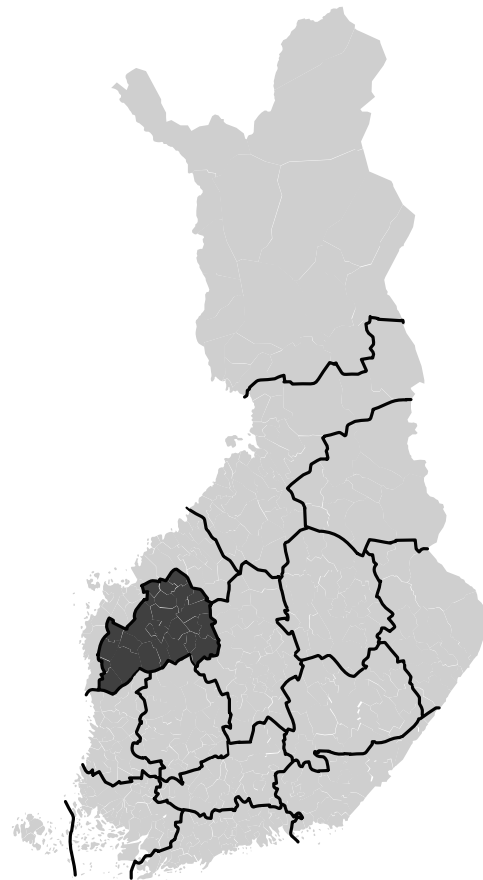
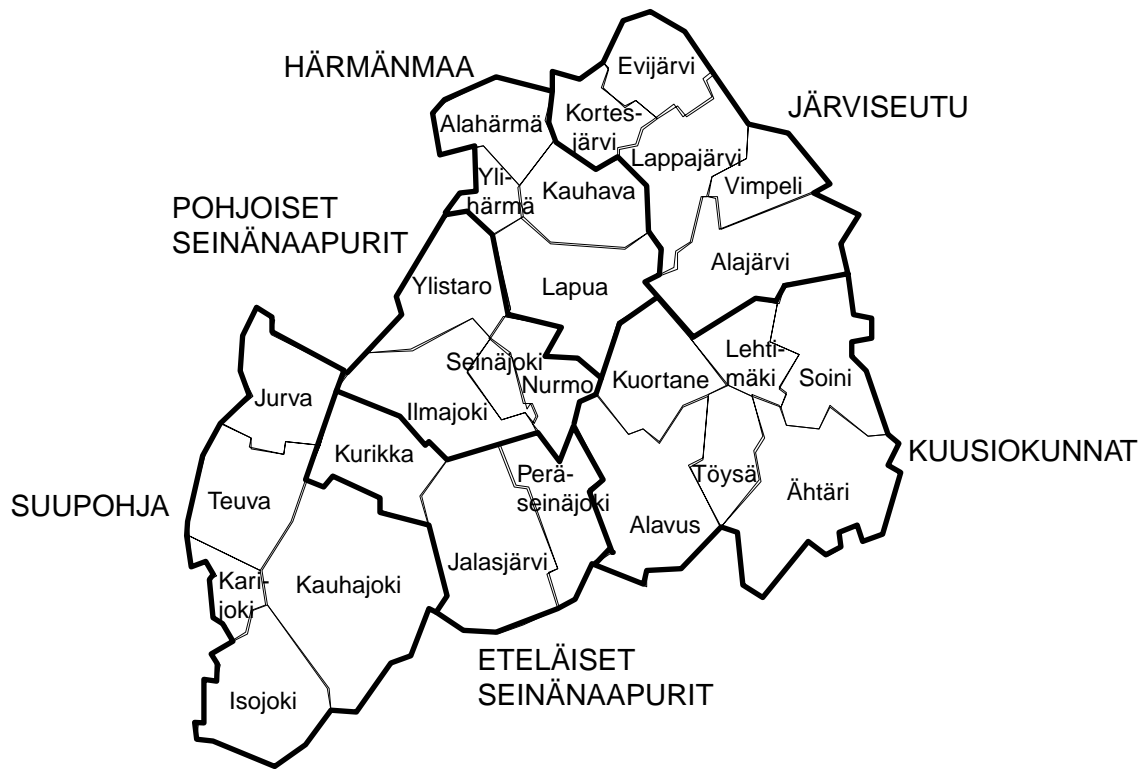
ainutkertaisuus (Yin 1994, 13). Koska tutkimus pyrkii hahmottamaan käsityksiä maatalouden kehitykseen tilannekohtaisesti vaikuttavista erilaisista tekijöistä, soveltuu tapaustutkimus hyvin tutkimusmenetelmäksi.

Tässä tutkimuksessa laajempaa maatalouden ja maaseudun muutosta tarkastellaan vain yhden, Etelä-Pohjanmaan maakuntaan kohdistuvan tapauksen avulla. Tapaustutkimuksen yhteydessä joudutaan väistämättä pohtimaan yleistämiseen liittyviä ongelmia. Ratkaisuna yleistämisen ongelmaan Yin (1994, 36) esittää analyttistä yleistämistä. Analyttisen yleistämisen tarkoituksena on tuoda tutkimuksen tulokset laajempaan kontekstiin, jolloin niiden antia on mahdollista arvioida yli tutkitun tapauksen (mt., 1994, 36). Arviot Etelä-Pohjanmaan maataloudesta ja sen kehityksestä pyritään tutkimuksen lopussa suhteuttamaan muihin empiirisiin tutkimuksiin sekä maatalouden ja maaseudun muutoksesta käytävään keskusteluun. Tapaus voidaan nähdä ikään kuin avaimenreikänä maatalouden ja maaseudun muutoksen tarkasteluun.

Suomen selän alueella sijaitseva Etelä-Pohjanmaa on jokilaaksojen halkoma maakunta. Maakunta luokitellaan maaseutuluokituksen mukaan ydinmaaseudeksi. Kaupungeiksi on katsotaan vain Seinäjoki ja kaupungin läheiseksi maaseudeksi Nurmo. Maakunnalle tyypillistä on jokilaaksoihin nauhamaisesti keskittyvä asutus ja väestön jakaantuminen koko alueelle. Maakunnan väestön tiheys on 14,9 asukasta neliökilometrillä kun se koko maassa on 16,8 asukasta neliökilometrillä. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000b).

Maa- ja elintarviketalouden merkitystä kansantaloudessa selvittäneen Knuutilan (2001, 22) mukaan Etelä-Pohjanmaan muista maakunnista erottava piirre on sen vahva maatalous ja elintarviketeollisuus. Etelä-Pohjanmaalla maatalouden merkitys on suuri niin paikallisesti alueen tuotantotoiminnassa kuin maatalouden toimialan koko arvonlisäyksestä mitattuna (mt., 2001, 19). Etelä-Pohjanmaalla maatalouden toimialan osuus alueen bruttokansantuotteesta oli vuonna 1999 maan toiseksi suurin, 4,4 prosenttia. Koko maassa maatalouden BKT-osuus oli tuolloin 1,2 prosenttia. Samana vuonna Etelä-Pohjanmaan maatalouden osuus koko toimialan arvonlisäyksestä oli 10,5 prosenttia. Muista maakunnista yli 10 prosenttia maatalouden arvonlisäyksestä tuottivat Varsinais-Suomi ja Pohjois-Pohjanmaa. Elintarviketeollisuuden merkitys aluetaloudessa uuden arvon tuottajana on muihin alueisiin verrattuna selvästi suurin Etelä-Pohjanmaalla. Elintarviketeollisuuden tuottaman arvonlisäyksen osalta Etelä-Pohjanmaa erottuu 5,8 prosenttiosuudellaan toisena olevasta Kanta-Hämeestä, jossa elintarviketeollisuuden osuus alueen bruttokansantuotteesta oli 3,7 prosenttia (mt., 2001, 18–19; 22).

Etelä-Pohjanmaan maatalous on vahvasti kotieläinvaltaista. Lypsykarjatalous on maataloussektorin tärkein työllistäjä. Maidontuotanto on pääelinkeinona 29 prosentilla maataloista. Siitä saatava toimentulo muodostaa lähes puolet maatalouden kokonaistulosta. Lypsykarjataloja on eniten Seinänaapureiden ja Kuusiokuntien alueella. Leipäviljan tuotanto on Etelä-Pohjanmaalla vähäistä. Erikoistunutta viljanviljelyä on Pohjoisten Seinänaapureiden alueel-

Kuva 1. Etelä-Pohjanmaan maakunta, kunnat ja seutukunnat (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000c, 7).

la. Etelä-Pohjanmaan osuus maan perunan tuotannosta on noin kolmannes (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000b; TIKE 2000). Vuonna 2000 maataloudessa työskentelevien osuus alueella työssä käyvästä väestöstä oli 12 prosenttia. Koko maassa vastaava luku oli tuolloin 4,2 prosenttia (Knuutila 2001, 26).

EU-jäsenyyden aikana eteläpohjalaiset tilat ovat investoineet varsin voimakkaasti tuotannon laajentamiseen. Yksikkökoot kasvavat kaikissa tuotantosuunnissa ja pienimpiä yksiköitä poistuu tuotannosta (Etelä-Pohjanmaan Agronomit ry 2000). Investoinnit ovat muuttaneet maatalouden rakennetta, sillä investointitukia saaneet kotieläintilat ovat lähes kaksinkertaisaneet tuotantonsa (Etelä-Pohjanmaan TE-keskus 2001, 7). Tuotannon tason arvioidaan pysyvän ennallaan viljelyksessä olevien peltojen siirtyessä jatkaville tiloille. Tuotannon määrän nähdään jopa kasvavan eläinten ja kasvien tuotostasojen noustessa (Etelä-Pohjanmaan TE-keskus 2000). Etelä-Pohjanmaan maatalous 2000 -tilastojulkaisussa todetaan, että nopea investointitahti on nostanut pellostä maksettava hinnan ja vuokratason arveluttavan korkealle aiheuttaen samalla kannattavuusriskejä laajentuville tiloille.

Tilojen vähenemisvauhdissa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta viimeisen 20 vuoden aikana. Maatilojen lukumäärän arvioidaan vähenevän noin 3–4 % vuosittain, mikä tarkoittaa noin 400 tilaa vuodessa. Maatilojen määrä on laskenut vuoden 1995 alusta nykyhetkeen yhteensä 23,6 prosenttia. Pellon osalta tilakoko on kasvanut noin yhden hehtaarin vuosivauhtia.

Perustuotannon vahvasta asemasta huolimatta maataloudella on rakenteellisia ongelmia. Sukupolven vaihdosten vähenemisestä johtuen viljelijöiden keski-ikä nousee seitsemän seuraavan vuoden kuluessa 46 vuodesta yli viiteenkymmeneen vuoteen. Saman aikaisesti maatilojen yksikkökoon kasvun uskotaan lisäävän työmääriä oleellisesti. Pitkällä aikavälillä tästä saattaa seurata sukupolvenvaihdoksien vaikeutuminen entisestään (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000b).

Taulukko 1. Maatilojen lukumäärän ja peltopinta-alan muutos Etelä-Pohjanmaalla ja koko maassa.

Vuosi	Etelä-Pohjanmaa		Koko maa	
	Tiloja	Peltoa ja puutarhaa keskimäärin/tila (ha)	Tiloja	Peltoa ja puutarhaa keskimäärin/tila (ha)
1990	13 643	16,46	129 114	17,34
1995	11 354	20,11	99 964	21,68
1997	10 274	22,31	90 203	23,96
1998	9 939	23,56	88 070	25,00
2000	8 963	26,29	79 783	27,79
Tilat vähentyneet	34,30 %		38,21%	

Lähde: TIKE 2000.

Maatalouden ohella yritystoimintaa harjoitetaan noin kahdella tuhannella tilalla. Vuonna 2000 muuta yritystoimintaa harjoittavien maatilojen osuus Etelä-Pohjanmaalla oli noin 24 prosenttia. Koko maassa vastaava luku oli 27 prosenttia. Etelä-Pohjanmaan TE-keskuksen alueen maataloista 3,8 prosenttia oli luomutiloja vuonna 2000. Luku oli muihin TE-keskusten alueisiin verrattuna maan alhaisin. Keskimäärin luomutiloja koko maan maataloista oli tuolloin 6,1 prosenttia (TIKE 2000). Tukialuejaossa Etelä-Pohjanmaan maatilat sijoittuvat joko C1 tai C2 -alueille.

5.2 Aineiston keruu, käsittely ja analyysi

Suoritin haastattelut kahden viikon mittaisen jakson aikana toukokuussa 2001. Haastateltaviksi päätyi tavalla tai toisella maaseudun ja maatalouden kehittämistyössä mukana olevia ihmisiä. Osa haastateltavista valikoitui edustamansa organisaation kautta. Osan valitsin sen sijaan maaseudun kehittämistyön hallinnoinnissa, kuten maakunnan yhteistyöryhmän eri jaostoissa mukana olemisen perusteella. Hyödynsin haastateltavien valinnassa myös ns. lumipallomenetelmää (*snow-ball sampling*). Siinä tutkija tiedustelee aluksi valitsemiltaan toimijoita, jotka ovat tutkimustutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä henkilöitä, joita tulisi haastatella. Osa haastateltavista valikoitui tutkimukseen näin ensimmäisissä haastatteluissa saamieni tietojen pohjalta. Tämä osoittautui varsin hyödylliseksi menetelmäksi. Aineistoa kerätessäni huomasin, että haastateltavien valinta pelkästään maaseudun kehittäjäorganisaatioiden tai kehittämisohjelmien toimeenpanosta vastaavan maakunnan yhteistyöryhmän perusteella ei olisi mahdollistanut tutkimukseni kannalta keskeisten henkilöiden tavoittamista.

Empiirisen aineiston keruu tapahtui väljästi strukturoitujen teemahaastattelujen avulla. Laadullisella tutkimuksella voidaan tutkimuksen kohdetta lähestyä monipuolisesti. Haastattelut soveltuvat tutkimusongelmaan, joka tuottaa monitahoisia ja moniin suuntiin viittaavia vastauksia. Se mahdollistaa vastausten selventämisen ja syventämisen lisäkysymyksiä tekemällä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Haastateltavien erilaisista lähtökohdista johtuen haastattelut vaihtelivat sisällöltään, vaikka keskeiset teemat käsiteltiin kaikissa haastatteluissa. Teemahaastattelut antavat mahdollisuuden luottaa haastateltavien asiantuntemukseen aihepiiriä käsiteltäessä. Haastattelujen väljän rakenteen avulla voidaan saada esille haastateltavien erilaiset näkökulmat ilmiöstä (Hirsjärvi 1988, 34). Osa haastattelun teemoista nousi esiin haastattelujen kuluessa. Osa taas kiteytyi ennen haastattelua tutkimukseen liittyvän kirjallisuuden pohjalta.

Ennen Etelä-Pohjanmaalla suorittamiani haastatteluja tein alustavia haastatteluja maa- ja metsätalousministeriössä sekä ympäristöministeriössä. Viiden ministeriössä suoritettujen haastattelun avulla pyrin hahmottamaan maatalous- ja maaseutupolitiikassa käytävää keskustelua monivaikutteisesta maataloudesta sekä maatalouden eri kehittämisvaihtoehdoista sekä maaseutupolitiikan tulevaisuudesta. Haastattelut toimivat taustana Etelä-Pohjanmaalla tekemilleni haastatteluille ja niissä esitetyille kysymyksille.

Haastatteluaineisto koostui yhteensä 11 haastattelusta, joista yhdessä mukana oli samanaikaisesti kaksi haastateltavaa. Nauhoitetut haastattelut olivat pituudeltaan puolesta tunnista puoleentoista tuntiin. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 141 liuskaa. Tein alustavaa analyysiä jo haastattelujen tekovaiheessa pitämällä kenttäpäiväkirjaa, johon kirjasin tuntemuksiani haastattelujen jälkeen. Tutkimuksen tarkastelukehikko sekä tutkimusongelma tarkentuivat lopulliseen muotoonsa vasta aineiston analyysin aikana.

Analyysin tarkoituksena ei ole pyrkiä esittämään yhtä ulkoisesti totuudenmukaista kuvausta Etelä-Pohjanmaan maataloudesta. Kyseessä ei siten ole Alasuutarin (1993) faktanäkökulmaksi kutsuma lähestymistapa. Sen sijaan lähtökohdaksi on ajatus, jonka mukaan haastateltavien kuvaukset Etelä-Pohjanmaan maataloudesta edustavat erilaisia kulttuurisia todellisuuksia ja merkityksenantoja kyseessä olevasta aihealueesta. Pyrkimyksenä on siten hahmottaa toimijoiden erilaisia tulkintoja siitä, miten he näkevät maakuntansa maatalouden ja sen kehittämisen lähtökohdat (ks. Alasuutari 1993).

Analyysille lähtökohdan muodostivat maatalouden kaksi kehittämisstrategiaa, jotka toimivat arviointiperustana haastateltavien näkemyksille. Analyysin aikana pyrin selvittämään, miten strategiat ilmenevät haastateltavien Etelä-Pohjanmaan maataloutta ja sen kehittämisen lähtökohdista koskevassa puheessa. Analyysivaiheen alussa luokittelin aineistoa pääteemoihin. Järjestin esimerkiksi haastateltavien puheen ilmapiirin ja yrittäjyyden vaikutuksesta sekä näkemykset luomutuotannosta omiin luokkiinsa. Tämä jälkeen etsin teeman sisältä haastateltavien suhtautumiseroja. Haastateltavien näkemykset erosivat esimerkiksi markkinoita ja kuluttajia koskevassa puheessa. Osa näki markkinoiden tukevan puhtaiden ja laadukkaiden elintarvikkeiden tuotantoa ja niiden tuotantomenetelmien kehittämistä, osa taas epäili kuluttajien kiinnostavan huomiota pelkästään ruuan hintaan. Eri teemoihin sisältyvien näkemyserojen ja niiden välisten yhtäläisyyksien tulkitsin kertovan samalla haastateltavien erilaisista suhtautumistavoista maatalouden kehittämisstrategioihin sekä niiden toteuttamismahdollisuuksiin.

Tutkimusaineistoni analyysi on rakentunut osin aineistolähtöisesti, ankkuroidun teorian (*grounded theory*) -tutkimustapaa hyödyntämällä. Ankkuroitua teoriaa edustavassa analyysissä tulkinnat johdetaan tutkimusaineistosta, haastateltavien puheesta (Corbin & Strauss 1990). Osa teemoista oli siten tiedossa etukäteen (Liite 1), osa ”löytyi” analyysin aikana. Aineiston analyysissä apuna käytin Nudist Nvivo laadullisen aineiston analyysiohjelmaa. Tekstissä on sitaateissa mukana katkelmia sekä yksittäisiä sanoja haastateltavien puheesta havainnollistamassa aineistosta tehtyjä tulkintoja. Jotta haastateltavien henkilöllisyys ei kävisi ilmi, kutsun heitä aluekehitysviranomaisiksi, asiantuntijoiksi, seutukunnan, etujärjestön tai neuvontaorganisaation edustajiksi heidän asemansa perusteella.

6 Maatalous ja sen kehittäminen Etelä-Pohjanmaalla

6.1 Maatalouden kehittämisen lähtökohdat

6.1.1 Maatalouden rooli elintarviketeollisuudessa

Pyytäessäni haastateltavia aluksi kuvaileman Etelä-Pohjanmaan maataloutta ja sen näkymiä, kaikki toivat esille alkutuotantovaltaisuuden sekä maakunnassa sijaitsevan elintarviketeollisuuden ja maatalouden väliset kytkennät. Maatalouden tehtäväksi koettiin ennen kaikkea raaka-aineen tuottaminen maakunnassa sijaitseville elintarvikealan yrityksille. Maataloutta tarkasteltiin siten osin elintarviketeollisuuden toimintaedellytyksien kautta.

”Meil on erittäin monipuolinen kotieläintuotanto, meil on melkein joka eläintä ja tuotantoa, mitä Suomes tuotetaan. Täällä on vahva keskittymä, elintarvikejalostus, jalostuksen keskittymä myöskin. Että se ei jää pelkkään tähän alkutuotantoon maataloustuotanto.” (asiantuntija).

”Me ollaan täysin poikkeava kaikkiin muihin maakuntiin siinä mielessä, että elintarvikeklusterin arvo on 8 miljardia markkaa. [...] Sen suhteellinen osuus on ylivoimainen ja tämä on edelleen tämän elinkeinoelämän kivijalka. Ja sehän rakentuu tämä elintarvikeklusteri taas 8 miljardista niin, että siitä vaan, tai vaan ja vaan, mutta kuitenkin, maatalouden osuus on kaks ja puoli, eli runsas neljännes. Ja tiedetään, että tänne ei tuoda mistään maitoa tai lihaa johonkin elintarvikejalostuslaitoksiin, vaan se liittyy toinen toisiinsa sillä tavalla, että maatalous tarttee elintarvikejalostusta ja elintarvikejalostus tarttee taas sitten maataloutta. Että jos elintarvikeklusteri on Etelä-Pohjanmaan kivijalka, niin se maatalouspuoli, vois sanoa, että se on sokkeli.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Maatalouden ja elintarviketeollisuuden välistä suhdetta kuvattiin maakunnan vahvuutena, joka erottaa Etelä-Pohjanmaan muista maakunnista. Maatalouden sekä elintarviketeollisuuden välisten yhteyksien korostaminen maataloutta koskevissa puheissa voidaan tulkita viestivän siitä, että perusmaatalouden kehittäminen koetaan tärkeänä. Seuraava puheenvuoro kertoo pyrkimyksistä perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaiseen maatalouden kehittämiseen. Sen mukaan perusmaatalouden kilpailukykyä pyritään edelleen kehittämään, koska se nähdään maakunnan vahvuutena.

”No Etelä-Pohjanmaa on yks Suomen vahvimmista maatalousmaakunnista. Täällähän on uskottu, että vahvistetaan vain, entisestään tätä, näitä peruselinkeinoja, maataloutta. Ja pyritään niitä kehittämään, toisin kuin monissa muissa maakunnissa. Eli vahvistamaan vahvuuksia tavallaan.” (etujärjestön edustaja).

Seuraavan haastateltavan puhe heijastaa perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksu- mista. Samalla kun haastateltava kuvaa maatalouden kilpailukyvyn ylläpitämistä, mikä hänen mukaan on otettu johtoajatukseksi maatalouden kehittämistä koskevassa maatalouden teemaohjelmassa, kertoo hän tilakoon kasvattamiseen liittyvistä ongelmista. Kerrontaa sä-

vyttää perusmaatalouden kehittämisstrategiaan sisältyvä ristiriitaisuus tuotannon tehostamispyrkimysten ja siitä aiheutuvien seurausten välillä.

”Mehän on valittu myöskin tuossa ohjelmassa myöskin se tie, että perusmaataloudesta ja tuotannosta meidän pitää se kilpailukyky sitten huolehtia, nämä projektitkin myöskin. Samalla tilatasolla kun lasketaan kustannuksia ja siihen, tuotannon kannattavuuden parantamiseen. Sillon kustannuksia minimoidaan ja silloin pitää työkustannuksia alentaa. Palkkatyövoimaa on vaikea saada ja, sitten se työvoiman palkkaaminen on myöskin sen laatuista, että sitä ei tuotanto, ei kestä sitä, että tätä palkkatyövoimaa...Tää johtaa tavallaan siihen, että tilojen pitää kasvaa, että yksikkökustannukset alenee. Samalla kun tilat kasvaa-. Siis tilat ei voi, koska maata on rajallisesti. Pellon hinta nousee, tulee näitä haitallisia ilmiöitä. Se, että joku tila voi kasvaa isoksi, se johtaa väistämättä sitten siihen, että joidenkin pienten tilojen on sitten lopetettava.” (asiantuntija).

Paineita perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaiseen maatalouden kehittämiseen voidaan pitää siten varsin ilmeisinä Etelä-Pohjanmaalla. Haastateltavien puheissa on kuitenkin erotettavissa toisistaan poikkeavia käsityksiä tilakoon kasvattamisen tarpeellisuudesta.

6.1.2 Tilakoon kasvattamisen välttämättömyys

Perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneet pitävät tuotannon laajentamista välttämättömänä maatalouden kannattavuuden ylläpitämiseksi. He pitävät tuotantoon panostamista ikään kuin selviönä; maatalouden harjoittaminen edellyttää tuotannon kasvattamista sen kielteisistä seurauksista huolimatta. Perusmaataloutta painottava puhe viestii toisaalta vaihtoehdottomana koetusta kehityksestä. Markkinoilla on ylivalta, joka pakottaa tuotannon laajentamiseen.

”Valtaosa meilläkin niistä, jotka on panostaneet tuotantoon niistä yrittäjistä, ne on oivaltaneet tämän, että panostamalla tuotantoon, siihen maatalouteen, tuotteille, tuotteiden markkinointiin myöskin ja jalostukseen. Vain siihen panostamalla pystyy parempaan tulokseen.” (asiantuntija).

”No kyllä se paras konsti on tietysti niinkun, nopeat syövät hitaat, elikkä heidän niinkun toiminen mahdollisimman äkkiä. [...]Kyl tää, että tota, jos meinaa mukana olla niin, kehittää pitää.” (neuvontaorganisaation edustaja).

”Se on täs kilpailutilanteessa tämmönen pakon sanelema sauma.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Osa selittää maatalouden kehittämistä perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaisesti historiallisesti väistämättömänä kehityksenä. Tilakoon kasvattaminen ja tilojen määrän väheneminen näyttäytyy heidän puheessa kehityskulkuna, joka todennäköisesti jatkuu menneen kehityksen viitoittamalla tiellä.

”Ei siitä kerta kaikkiaan tuu mitään enää pienissä yksiköissä. Että se nyt on ollu selekeästi tässä nähtävissä. Ei se muuten...onnistu varmaan.” (asiantuntija).

”Sehän on ollu koko ajan rakennekehitys, jos sillä nimellä puhutaan, sehän on jatkunu varmaan parikytä vuotta tasasen tappavaan tahtiin.” (aluekehitysviranomainen).

Viime aikaista kehitystä perustelunaan käyttävät arvioivat maatalouden kehitystä varovaisesti ja tarkastelevat maataloutta etäältä.

”Jotenkin tuntuu, että kyllä se kuitenkin, mitä tilastojakin on kattonu, niin kyllä voimakkaasti kumminkin tilakoot on kasvanu. Että ehkä nyt vielä ollaan semmoises tilanteessa, että se ei oo mennyt vielä siihen, että aivan kylät alkaa autoitumaan, että siellä on yks suurviljelijä, joka viljelee suunnilleen kaikki pellot, mitä kylältä löytyy. Että ei toki niin pitkällä olla, mutta kumminkin, että kyllä se näytäs, että se siihen suuntaan aika pitkästi menee.” (aluekehitysviranomainen).

Perusmaatalouden vaihtoehtoja korostavassa puheessa tuodaan avoimesti esille perusmaatalouden kehittämisstrategian kritiikki. Se jää haastatteluisa vähemmistöksi. Puheessa ei haluta ”alistua” perusmaatalouden kehitykseen.

”Toivoisin, et me pystytään jonkinmoisessa välimuodossa etenemään, että ei, ei taas ihan lähdetä pelkästään siihen, että ainoastaan suuret yksiköt pärjää. Toivosin, että ei pelkästään yksisilmäisesti katota sitä suuruuden ekonomiaa, vaan mietitään myös muita asioita mitä tähän liittyy, yhtäältä maaseudun elinvoiman säilyttämistä ja myös sitten tilojen kannalta ja myös tämän haavoittuvuuden kannalta.” (asiantuntija).

Myös se, mitä haastateltavat puheissaan tarkoittavat tilojen kehittymisellä kertoo siitä, miten perusmaatalouden kehittämisstrategiaan suhtaudutaan. Perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneiden puheissa tilakoon kehittymisellä viitataan selvästi maatalouden rakenteen kehittymiseen kohti suurempia tuotantoyksiköitä.

”Tää tilakokohan täällä kyllä kehittyi ihan kovaa vauhtia ja investointeja tehdään, navettoihin, sikaloihin, tuotantorakennuksiin.” (neuvontaorganisaation edustaja).

”Mut huolimatta siitä, että tilojen lukumäärä on vähentynyt niin, mun mielestä tilat, jotka on mukana edelleen tuotannossa, ne on kuitenkin kehittyneet. Kehittyneitä, ne on paremmassa lyönnis, paremmas iskukunnossa, kuin mitä ovat olleet ehkä koskaan.” (asiantuntija).

Vaihtoehtoja korostavaa näkökulmaa edustava haastateltava puuttui itse puheenvuorossaan siihen, kuinka kehittyvistä tiloista puhuttaessa saatetaan helposti tarkoittaa pelkästään tilakokoa kasvattavia tiloja. Tällöin maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian mukainen kehittäminen saatetaan ymmärtää niin, että se ei olisikaan kehitystä myönteisessä mielessä.

”... näitä isoja, niin sanotusti kehittyviä, niin mä vähän vierastan sitäkin sanaa, koska se antaa sellasen kuvan, että muut on kehittymättömiä. Ja siitähän ei ole kyse, vaan on olemassa tiloja, jotka satsaa siihen tuotantoon.” (asiantuntija).

6.1.3 Maatalouspolitiikan merkitys

Perusmaatalouden kehittämistä puheessaan korostaneen mielestä ”*ajelehtimispolitiikaksi*” osoittautunut maatalouspolitiikka ei anna selvää viestiä siitä, mihin suuntaan tiloja pitäisi kehittää. Epäselvyys maatalouspolitiikan ”olemuksesta” tuli esille myös sitä kautta, että kysymykseen ei heti osattu vastata tai mielipide muuttui myöhemmin. Tästä esimerkkinä katkelma haastattelusta, jossa mukana oli kaksi haastateltavaa.

Haastateltava 1: *”Täytyy pohtia ensiksi, että mikä se yleinen maatalouspoliittinen linja on!”* [naurahtaa] (seutukunnan edustaja).

Haastateltava 2: *”Niin, justiin! Kun sais siitä selvän, että mitä se oikeestaan on. Kuinka paljon se on kehittämistä vai onko se yksistään säätelyä? Jossakin määrin siellä on kehittämistäkin, tai-, no joo, emmä tiedä, kyllä se on säätelyä enimmäkseen. Se on säätelyä. Sitä puuttuvan toimeentulon-, eli tukitoimenpiteitä. Säätelyä ja tukitoimenpiteitä.”* (seutukunnan edustaja).

Myöhemmin maaseudun kehitystä pohtiessaan toinen edellisistä haastateltavista arvioi samalla maatalouspolitiikan suuntaa. Tällöin maatalouspolitiikka näyttää ohjaavan maataloutta hänen mielestä selvästi tilakoon kasvattamiseen – perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaisesti. Maatalouden ja maaseudun viime aikaisen kehityksen näkökulmasta maatalouspolitiikka ei näytä tukevan maaseudun kehitystä painottavaan maatalousstrategiaan sisältyvää ajatusta monitoimisen maatilatalouden harjoittamisesta.

Haastateltava 2: *”Niin, että väestö säilyy, pitäis, tuota, mahdollistaa tällanen, sanotaanko, että maaseutu ei vain koostuisi sadan, kahden sadan hehtaarin tiloista, vaan että olis sellasta politiikkaa, joka mahdollistais jossakin määrin monimuotoelinkeinon harjoittamisen. Että maataloutta ja siihen liittyen jotain muuta. Tää perinteinen maatalouspolitiikka ei, ei tähtää tän sorttiseen, vaan kyllä se nyt on johtamassa ilmiselvästi tähän.”* (seutukunnan edustaja).

Aikaisemmin perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneiden puheissa maatalouspolitiikkaa tarkastellaan maanviljelijän näkökulmasta. Tällöin maatalouspolitiikka koetaan passivoivana tukijärjestelmänä, joka ei kannusta yrittämiseen.

”On se selvää, että se passivoi ja vie pohjaa. Että toivoo, että sillä työllä mitä tekee, niin sillä olis merkitystä sitten siihen palkkaan. Eli yksistään se, että satut olemaan tällanen, hallitsemaan näitä niin [...], sitten sä saat tavallaan armosta.” (neuvontaorganisaation edustaja).

”Sitä kannustusta, kannustusta siihen tuotantoon, tuotannon pyörittämiseen ei tuu sen kautta, että tuotteista sais sitten hyvin. Vaan tuet mahdollistaa sen tuotannon.” (asiantuntija).

Maatalouspolitiikan linjan koettiin menneen kehityksen valossa ohjaavan maataloutta pitkälti tuotannon kasvattamiseen. Perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneiden puheenvuoro kertoo kuitenkin turhautumisesta maatalouspolitiikkaan. Seuraavan haastateltavan puhe tekee osaltaan ymmärrettäväksi perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneiden puheenvuoroissa esille tulleita näkemyksiä, joiden mukaan maatalouspolitiikka passivoi ja vie pohjaa pois yrittämiseltä. Haastateltava näkee varsin epävarmana, voiko yrittäjä kokea perusmaatalouden kehittämisstrategiaa taloudellisesti mielekkäänä toimintana. Hänen mielestä maatalouspolitiikan perusmaataloutta tukevasta linjasta käydään varsin kriittistä keskustelua.

”Tietysti senhän moni kyseenalaistaa, onko se tota, se suuruuden ekonomia ratkaisu tässä tuota, maatalouspolitiikassa. Ja ihan perustellusti kyseenalaistaa, sillä eihän se välttämättä tuo sitä toimeentuloo.” (aluekehitysviranomainen).

6.1.4 Markkinat ja kuluttajien rooli

Perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneiden puheissa markkinat ohjaavat pakosta maatalouden kehittämiseen perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaisesti. He suhtautuvat kuitenkin markkinoiden tarjoamiin mahdollisuuksiin varsin pessimistisesti. Ongelmana koetaan markkinoiden etäisyys. He epäilevät markkinoiden kykyä välittää tietoa kuluttajille elintarvikkeiden laadusta. Tuotteiden laadun ja valmistusmenetelmiä koskevan tiedon ei uskota olevan kuluttajalle niin tärkeitä, että nämä olisivat tämän perusteella valmiit maksamaan tuotteista enemmän. Viime kädessä taloudellisten seikkojen uskotaan ratkaisevan kuluttajien valinnat. Puheessa on havaittavissa turhautumista siihen, että tieto elintarvikkeiden puhtaudesta ja laadusta nähdään merkitsevän varsin vähän kuluttajien ostopäätöksissä.

”Mennään kysymään yleisesti kuluttajalta, että mitä te arvostatte jossakin elintarvikepuolen hankinnoissa niin, siellä puhutaan kiivaasti ympäristöystävällisyydestä ja eläinten tarpeitten huomioon ottamisesta. Sitten kun kävellään kauppaan niin raha ratkaisee. Jopa niinkin selkeissä asioissa kuin kananmunissa, joissa nyt pystyy kattomaan, että tuossa on nyt näitä...[...] Harva niitä ottaa. [...] Se ristipaine tulee sillä tavalla, että eihän siellä mitään, selkeästi muita asioita ole kuin tää talous.” (neuvontaorganisaation edustaja).

”Sitä mä pidän ongelmallisena, jos maailmanlaajuisesti puhutaan, että kuitenkin nää samantyyppiset elintarvikkeet kohtaa maailman markkinoilla. Asiakkaat ei erota kuitenkaan niitä, niitä tuotteita, millä tekniikalla ne on tuotettu.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Samoin kuin perusmaatalouteen uskovat, myös vaihtoehtoja korostavat näkevät markkinoilla oleellisen merkityksen. Perusmaatalouteen uskovien näkemyksistä poiketen vaihtoehtojen korostavat näkevät markkinat myönteisessä valossa. Markkinat ovat tällöin mahdollisuus, jotka tarjoavat tilaisuuksia vaihtoehtoisille tuotantomuodoille.

”Kun on selvä kysyntä sille, että kiinnitetään huomiota elintarvikkeiden tuotantotapaan, laatuun, puhtauteen, turvallisuuteen, näihin asioihin, että me oltas hyvin tuntosarvet herkkinä, seurattas sitä keskustelua.” (asiantuntija).

”Pitäs nähdä niin, että mitä maailmalla on markkinarakoja, sinne ruvetaan suuntaamaan.” (aluekehitysviranomainen).

Elintarvikemarkkinoiden merkitystä ja niiden mahdollisia muutoksia tarkasteltiin myös viimeaikaisten tapahtumien valossa. Useimmat haastateltavista nostivat esille viime aikoina Euroopassa esiintyneet ruokakriisit, joiden uskotaan osaltaan lisäävän kuluttajien mielenkiintoa suomalaisen ruuan laatua kohtaan.

6.2 Maatalouden vaikutukset maaseutu ympäristössä

Tilojen vähenemisestä huolimatta maaseudun autioitumista ei kokonaisuudessaan koettu niin suureksi ongelmaksi kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa, joihin monet haastateltavista Etelä-Pohjanmaata vertasivat. Haastateltavat kokivat maakunnan aluerakenteen olevan vielä varsin hajakeskittynyt vailla täysin tyhjiä ja autioita alueita. Vaikka maaseudun elinvoimaisuus nähtiin muihin maakuntiin verrattuna suhteellisen vahvana, silti kehityksen suunta koettiin selvästi maaseutua autioittavana myös Etelä-Pohjanmaalla. Nopealla maatalouden rakenteen muutoksella alkaa olla selvästi näkyviä vaikutuksia maaseudun toimintojen kokonaisuudessa.

”Rakenteet alkaa olla jossakin kylissä, että se, paras kylä, missä mä olin, niin oli, semmonen, että teillä on nyt tää tilarakenne sama kuin se oli 1800-luvulla eli siellä on kaksi isoa tilaa, jotka on olleet siellä ne ensimmäiset tilat muutenkin.” (seutukunnan edustaja).

Eriyisesti kotieläintuotannon keskittymisellä nähtiin olevan merkittäviä ympäristövaikutuksia. Perusmaatalouden kehitys koetaan maaseutu ympäristön kannalta osin hallitsemattomana.

”Ja sitten taas tämmösiä isoja yksiköitä syntyy lähemmäs jalostusyksikköä. Se aiheuttaa paineita, ympäristöllisiä ja muita paineita, jotka on nähtävissä nyt tässä jokivarren ja tän akseli Kauhajoki-Kurikka-Ilmajoki-Seinäjoki-Nurmo välillä. Voi sanoa, että vaikka maaseutua on koko tämä Etelä-Pohjanmaa, niin tuntuu, että joittenkin tuotantomuotojen kohdalta se on niinku täynnä. Että alkaa olla jo, alkaa olla jo tällasia sijoittumisvaikeuksia ihan selkeesti.” (aluekehitysviranomainen).

Kokonaisuudessaan perusmaatalouden kehittämisstrategian vaikutukset maaseudun elinvoimaisuuteen nousivat huomattavasti vahvemmin esille kuin maatalouden ympäristövaikutukset. Maatalouden ympäristövaikutukset sekä niiden muodostuminen poikkeavat oleellisesti maaseudun elinvoimaisuus -julkishyödykkeen tuottamisesta sekä sen ylläpitämisen tavoista. Tärkeimpänä maatalouden ympäristövaikutusten ohjauskeinona toimii maatalouden

ympäristötukijärjestelmä kun taas maaseudun elinvoimaisuuteen pyritään vaikuttamaan pitkälti ohjelmaperusteisen maaseudun kehittämistyön avulla. Monivaikutteiseen maatalouteen sisältyvistä julkishyödykkeistä juuri maaseudun elinvoimaisuutta voidaan pitää siten elementtinä, jonka ylläpitämiseen maaseudun kehittämisohjelmien parissa työskentelevät toiminnallaan tähtäävät. Keskustelun rakentumista maaseudun elinvoimaisuuden ympärille selittänee näin osin se, että valitsin haastateltavat maaseudun kehittämisohjelmissa tavalla tai toisella mukana olemisen perusteella.

6.3 Kehittämistyö maataloudessa vallitsevien olosuhteiden perusteella

6.3.1 Ilmapiirin ja yrittäjyyden vaikutus

Ne, jotka haastatteluissa ottivat esille ilmapiirin merkityksen maataloudessa, viittasivat poikkeuksetta EU-jäsenyyden alkuaikoihin, jotka oli heidän mukaan koettu Etelä-Pohjanmaalla vaikeina. Jäsenyyden alkuvaiheessa vallinnutta ilmapiiriä kuvailtiin lamaantuneeksi.

”Ne oli kädet pystys sillon. Viljelijät oli näin [nostaa kädet pystyyn], ne oli antautunu.” (seutukunnan edustaja).

Jäsenyyden aiheuttamat voimakkaat reaktiot liitettiin maatalouden ja elintarviketuotannon keskeiseen rooliin maakunnassa ja jäsenyyden sitä kohtaan synnyttämiin uhkakuviiin. Haastattelujen perusteella usko maatalouden jatkuvuuteen on palautunut sittemmin saatujen kokemusten tultua jäsenyyteen liitettyjen pelkojen ja mielikuvien tilalle. Nähtiin, että *”ei tää ainakaan heti, EU, nujerra maataloutta, että tukitoiminta siis kohtuullisena edelleenkin jatkuu.”* Toisaalta haastatteluissa kuvastuu jäsenyyden aiheuttama tilanteen ”nollaantuminen”, olosuhteiden toteaminen ja niistä eteenpäin lähteminen. Maaseudun kehittämisohjelmat ovat osaltaan auttaneet luottamuksen kasvua maatalouden jatkuvuuteen.

”Kyllä siinä tapahtui tavallaan se tyytyminen kohtaloon jollain lailla siinä mielessä, että no, että sille ei voi mitään, että olemme nyt EU:n jäseniä ja tästä pitää nyt vain sitten lähteä eteenpäin ja pyrkiä sieltä nyt saamaan se hyöty, mitä sieltä on saatavissa, taikka niistä rahoista.” (seutukunnan edustaja).

Haastattelut viestivät ilmapiirin toipumisesta ja alkuvaiheen synkkien tunnelmien muuttumisesta maatalouteen ja *”maakunnallisesti tunnustettuun elintarvikesektoriin”* nojaavaksi tulevaisuuden uskoksi. Yhtenä perusmaatalouden kehittämiseen kannustavana tekijänä voidaan pitää siten luottamusta henkivää ilmapiiriä, jonka perustana on yhteinen näkemys perusmaataloudesta maakunnan vahvuutena ja sen kehittämisen tarpeellisuudesta.

Ilmapiirissä EU-jäsenyyden aikana tapahtuneet muutokset liittyvät läheisesti kulttuurisiin tekijöihin. Kulttuuriset tekijät nousivat haastatteluissa esille kysyessäni alueellisten piirteiden merkitystä maatalouden ja maaseudun kehittämisessä. Maataloudessa vaikuttavan kulttuurin katsottiin juontuvan pitkälti eteläpohjalaisesta kulttuuriperinteestä ja siihen liitetystä omi-

naisuuksista. Maataloudessa vaikuttavana kulttuurisena ominaisuutena pidettiin yritteliäisyyttä, johon yhdistettiin seuraavat myönteisiksi koetut piirteet: ”*usko omiin mahdollisuuksiin, rohkeus, työtä pelkäämättömyys, riskiottokyky, itsellisyys, tinkimättömyys.*” Puheenvuorojen perusteella ominaisuudet näyttävät tukevan perusmaatalouden kehittämisstrategiaa. Toisaalta niiden nähdään samalla muodostavan alttiuden liian intensiiviseen investointitahtiin. Aikaisemmin haastattelun aikana perusmaatalouden kehittämisstrategiaan kriittisesti suhtautunut haastateltava kuvaa kulttuurisen ympäristön pohjalta sitä, miten hän näkee sen luovan otolliset puitteet ylisuurien riskien ottamiseen.

”Täällä sanotaan, että ei peltoa myyrä, sitä vaan ostetaan, pitää koko ajan kasvaa, että pysyisi kehityksessä mukana [...] tavallaan, tähän näkyvään osaan kiinnitetään huomiota. [...] Etelä-Pohjanmaalla käytetään usein tällasta verbiä kuin runnata, siis silloin tekee, oikein sillain, oikein yritteliäs, joka tekee paljon, että kova runnaamahan. Semmonen, joka tekee paljon, ja tavallaan saa jonkin moisen sosiaalisen statuksen, ainakin ympäristön silmissä.” (asiantuntija).

Paitsi että eteläpohjalaisuuteen liitetyt ominaisuudet sekä niiden perusmaataloutta tukeva vaikutus tuotiin puheissa eksplisiittisesti esille, voidaan ominaisuuksien esiintuominen nähdä puheissa osin tahattomana. Tällöin ne ikään kuin sisäänrakennetusti saattavat edistää kehittämistyötä. Kulttuuristen tekijöiden korostamiseen saattaa olla tiedostamattomalla tavalla kätkeytyä ajatus puhujan etujen ajamisesta suhteessa alueen ulkopuolisiin tahoihin. Merkkejä tästä voidaan havaita perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneen haastateltavan kerronnassa, jossa hän kuvaa maatalouden kehitystä viime vuosina. Siinä kulttuuriset tekijät kietoutuvat maatalouden kuvaukseen. Katkelman voidaan tulkita ilmentävän samalla pyrkimyksiä maatalouden profiloimiseen maakuntaa laajemmassa kontekstissa.

”Varmaan me ollaan yks vahvimpia alueita. [...] Täällä lähti heti oikeaan suuntaan, vaikka tietysti EU:n vastustus oli voimakasta alun perin. Mutta sitten [...] me lähetettiin mukaan ja investointien rahoitukset ja muut, pohjalaiset lähti heti hakeen rahoja, ympäristölle osoitettuja rahoja, niin me oltiin ihan kärjessä. Olkoon sitte kysymys säätosalojituksista tai kalkituksista ja muista, niin rahathan loppu heti kesken kun pohjalaiset lähti niin voimakkaasti mukaan siinä. [...] Tämmönen yrittäjyysmieliala kyllä on voimistumassa koko ajan.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Yritteliäisyyteen liittyvien ominaisuuksien ja perusmaatalouden yhteyksien korostaminen näyttäytyy pyrkimyksenä kulttuuristen tekijöiden valjastamiseen maatalouden kehittämisen moottoriksi. Pohjalaisuuden esiin nostaminen perusmaatalouden kehitystä koskevassa kuvauksessa sekä kerronnan esittäminen vahvuutta henkivässä sävyssä voidaan tulkita pyrkimyksenä alueellisen identiteetin korostamiseen alueen ulkopuolisia tahoja ajatellen. Kerronnan taustalle sopii luontevasti ajatus alueen ”myymisestä” vahvana perusmaataloutta kehittävänä maakuntana. Kulttuuristen ominaisuuksien ottaminen perusmaatalouden tueksi voidaan tulkita edelleen pyrkimyksenä haltuun ottaa alueen ulkopuolisia poliittisia ja taloudellisia resursseja.

Toinen perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksunut haastateltava pyrkii sen sijaan kyseenalaistamaan yrittäjyyden ja perusmaatalouden yksiselitteiset kytkennät. Samalla haastateltava puuttuu puheessaan siihen, mistä edellinen sitaatti oli esimerkkinä. Hän tuo esille, kuinka kulttuurisia piirteitä saatetaan valjastaa käyttöön toimijoiden kannalta edullisella tavalla; haastateltavan mielestä eteläpohjalaisilla on taipumus ”retostella” yrittäjyydellä ja siihen liittyvillä ominaisuuksilla. Katkelmassa haastateltava korostaa eteläpohjalaisten keski-vertosuomalaisuutta. Silti puheesta voidaan jälleen havaita, kuinka eteläpohjalaisten ominaisuutena pidetyn yrittäjähengen olemassaoloa saatetaan tahattomasti perustella – nyt alueen fyysiseen resurssiperustaan nojaten.

”Se on vähän vaikea sanoa, jos vertaa keskimääräisiin ihmisiin, onko meillä, todellisesti kovin paljon sellasia vahvuuksia tai heikkouksia [...] vaikka me niillä kovasti retostellaankin. Ja monta kertaa aina tuomme esiin sitä, että me ollaan tällasta yrittäjähenkistä ja kovaa porukkaa täällä. Ja todistellaan sitä sitten, että on paljon yrityksiä ja on tätä yrittäjähenkä. Mutta en mä tiedä sitten... ihmiset keskimäärin on aika samanlaisia. Tiedä sitten johtuuko se meillä aika paljon siitä, että alueelliset resurssit on olleet sellaset, että täällä on jouduttu pakostakin itse yrittämään kun ei oo paljo isoa teollisuutta, ei oo mitään suuria työpaikkoja. Se lähtee enemmän mun mielestä, nämä meidän vahvuudet, ja heikkoudetkin, ne lähtee itse asiassa tästä maantieteellisestä alueesta. [...] Siihen vaikuttaa aika pitkälle tällaiset alueelliset tuotantoedellytykset ja se lähtee niistä sitten muokkaantumaan aika pitkälle.” (etujärjestön edustaja).

Kulttuuristen tekijöiden merkitys maataloudessa näyttäytyy varsin monisyisenä kokonaisuutena, jossa on vaikea tehdä yksiselitteisiä johtopäätöksiä maatalouden ja yrittäjyyteen liitettyjen ominaisuuksien merkityssuhteista. Kulttuuristen tekijöiden selvittäminen vaatisi niihin keskittyviä tutkimuksia, jotta niiden merkitystä maatalouden erilaisissa kehittämisstrategioissa voitaisiin tarkemmin arvioida. Yrittäjyyden korostuminen maakunnan ominaispiirteinä kaikkien haastateltujen puheenvuoroissa antaa silti viitteitä siitä, että yrittäjyyteen liittyvät inhimilliset ominaisuudet, asenteet ja suhtautumistavat vaikuttavat oleellisesti maatalouden kehittämiseen.

6.3.2 Tilojen välinen yhteistyö

Yhteistyön kautta muodostuvien synergiaetujen havaitseminen on keskeinen maatalouden monivaikutteisuutta edistävien toimintojen lähtökohta. Perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneen haastateltavan mukaan yhteiskoneinvestoinneilla on tähdätty maatalouden kannattavuuden parantamiseen kustannuksia minimoimalla ja tuotantoa tehostamalla. Yhteistyö nähtiin tällöin keinona alueen ulkopuolisten markkinoiden saavuttamiseen. Sen avulla voidaan nostaa tuotantovolyymit tasolle, joka mahdollistaa tuotteiden markkinoinnin alueen ulkopuolelle, myös ulkomaille.

”Silloin kun siinä on kymmenen viljelijää takana, niin silloin se tuotannon määrä on myöskin, että pystytään vastaamaan siihen huutoon, et tavallaan, kun lu-

vataan joku määrä ja he toimittaa myöskin [...] pystytään lupaamaan, että se erä tulee. Ettei käy niin, että ei olekaan sitten sitä määrää, mitä on luvattu.” (seutukunnan edustaja).

Perusmaatalouden kehittämissstrategiassa yhteistyö liittyy pitkälti mittakaava etujen saavuttamiseen. Maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian näkökulmasta yhteistyön lähtökohtana tulisi kuitenkin olla tuotannon sisältöön liittyvien etujen tavoittelu. Haastateltavan näkemysten perusteella yhteistyöllä saavutettavat edut näyttävät ohjautuvan pitkälti perusmaatalouden kehittämissstrategian pohjalta. Toisaalta nykyiset yhteistyön muodot voidaan nähdä maaseudun kehitystä painottavaa maatalousstrategiaa tukevana siinä mielessä, että ne edistävät perusmaataloudessa horisontaalisten yhteyksien rakentumista. Yhteistyön nähtiin tarjonneen vaihtoehdon kustannustehokkuuden parantamiseksi tilakoon kasvattamisen sijaan. Tällöin yhteistyö mitä ilmeisimmin lieventää perusmaatalouden kehittämissstrategian kielteisiä seurauksia, tilakoon kasvua ja tilojen määrän vähentymistä.

Jotta yhteistyön lisääminen tuottaisi tulosta, edellyttää se haastattelujen mukaan sitä, että uusien toimintatapojen kehittäminen lähtee todellisten yhteistyötarpeiden pohjalta. Näin on ollut esimerkiksi Suupohjan perunalaaksohankkeessa, joka nähtiin esimerkkinä onnistuneesta yhteistyöstä, vaikka hankkeen ensisijaisena tavoitteena ei ollut yhteistyön kehittäminen. Hankkeen tuloksena viljelijät ovat perustaneet osakeyhtiön tuotannon jalostamiseksi ja markkinoimiseksi. Se on ikään kuin sivutuotteena onnistunut luomaan verkostoja tilojen välille. Todellisen tarpeen oleellisuus yhteistyön toteutumiseksi tekee ymmärrettäväksi sen, että yhteistyön lisäämisen koettiin pelkästään yhteistyöhön keskittyvissä hankkeissa tuottaneen hitaasti tuloksia.

Tilojen kasvu luo potentiaalisia synergiaetuja maatalouden ja maaseudun välille. Tilakoon kasvun nähtiin edellyttävän jatkossa lisätyövoiman käyttöä, jotta kasvavien tilojen työmäärät pysyvät hallinnassa. Tämä koettiin tarpeelliseksi myös viljelijöiden jaksamisen kannalta. Esimerkiksi lietteenlevityksen tai peltotöiden teettäminen ostopalveluna nähtiin mahdollisena työtilaisuutena muille maaseudun asukkaille. Yhteistyöhön ohjaavan toimintakulttuurin puutteen koettiin ehkäisevän tilojen välistä yhteistyötä.

”Se vaatii jonkin verran semmosta asennemuutostakin, että sun itse ei tarvitse yrittää kaikkea mahdollista tehdä isossa yksikössä ja hukkaa työhön.” (aluekehitysviranomainen).

Kokemuksiinsa pohjautuen kylätoiminnan kehittämisessä mukana ollut haastateltava korosti, että Etelä-Pohjanmaalla on vahva on yhdessä tekemisen perinne, ”kökkä” eli talkoot. Tämä nähtiin pohjana esimerkiksi onnistuneiksi luonnehdituissa kylähankkeissa. Maatalouden kehittämiseen yhdessä tekemisen perinne ei haastattelujen perusteella näytä ulottuvaan. Kulttuurisia ominaisuuksia koskeneiden näkemysten perusteella maataloutta leimaa vahvasti itselliseen yrittämiseen perustuva ajattelutapa. Haastattelujen perusteella kulttuuriset tekijät näyttäisivät hidastavan yhteistyön yleistymistä maataloudessa. Kulttuuria koskevia näke-

myksiä vasten yhteistyön kehittämistä Etelä-Pohjanmaan maataloudessa voidaan pitää varsin pitkäjänteisenä ja laajakantoisena projektina, joka tuottaa tuloksia vasta pitkällä tähtäimellä uuden toimintakulttuurin oppimisen myötä.

6.3.3 Asenteet luomutuotantoa kohtaan

Useimmat haastateltavista nostivat esille luonnonmukaisen tuotannon mahdollisuudet tiedustellessani heiltä maatalouden potentiaalisia kehittämisvaihtoehtoja. Aikaisemmin haastattelun aikana perusmaatalouden linjan omaksunut haastateltava tarkasteli luomutuotantoa maatalousyrittäjän näkökulmasta. Hän näki luomutuotantoon siirtymisen keinona varautua maatalouspolitiikkaan liittyvään epävarmuuteen, muuttuviin tukijärjestelmiin ja niistä seuraaviin riskeihin. Viime aikoina Euroopassa esiintyneet ruokakriisit nostettiin esille luomutuotannosta puhuttaessa. Niiden uskottiin lisäävän luomutuotteiden kysyntää. Seuraavan puheenvuoro viestii kuitenkin siitä, että luomutuotannon edistäminen koetaan osin hankalana.

”Ja samoin luomuhankkeet niin, kyllähän nyt 400 tilaa aika paljon ja sitäkin pitäs oikeestaan vieläkin saada vauhditettua luomutuotantoa meidän alueella, ja tavoitteet onkin semmoset, mutta...” (neuvontaorganisaation edustaja).

Seuraava puheenvuoro valaisee syitä, mihin luomutuotannon edistämisen hankaluudet saattavat pohjautua. Katkelma liittyy Etelä-Pohjanmaan maatalouden tulevaisuutta koskevaan keskusteluun, jossa perustamaatalouden kehittämisstrategian omaksunut siirtyy pohtimaan maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian mukaisia mahdollisuuksia. Luomurinnastetaan puheenvuorossa pellavaan ja hamppuun. Puheenvuoro heijastaa vahvaa nojautumista perusmaatalouteen.

”Sitten tietenkin tämä monipuolisuus, kyllä se tietenki jatkuvasti lisääntyy. Ja ehkä perusmaataloudessakin, on pellavan ja hampun viljelyala kasvanu ja luomualakin ehkä hiukan, mutta ei mitään radikaalia muutosta ei, eikä mitään tällasia uusia tuottavia kultasuonia löydy, että tuota. [...] Kyllä se edelleen on se, mistä raha tulee. [...] Minkkitarhurit ennen sano, että vaikka oli kaikenmoisia hienoja minkkilaatuja ja muita, ja hintojakin maksettiin markkinoilla, mutta mustalla minkillä se raha aina tehtiin. Sillä perustuotteella, sillä tarhuri sai siten tilin. Kyllä se on niin, että...Atrialla on kaikenmoisia hienoja tuotteita, Meelia, mikä se nyt oli se valamisherku ja muita...tuoteperheitä markkinoidaan. Niin siitä huolimatta jauhelihallalla se raha tehdään. [naurahtaa]. Yksinkertaisilla asioilla. Ja makkaralla.” (etujärjestön edustaja).

Puheessa luomutuotanto näyttäytyy siten tavanomaisen tuotannon rinnalla marginaalisena. Perusmaataloutta kritisoineet sekä sen historiallisena kehityskulkuna nähneet haastateltavat sen sijaan tarkastelevat luomun mahdollisuuksia Etelä-Pohjanmaalla vallitsevaa ilmapiiriä vasten. Luomun lisäämiseen liittyvien hankaluuksien ja sen marginaalisuuden nähdään johtuvan tavanomaista tuotantoa tukevasta ilmapiiristä. Perusmaataloutta tukeva ilmapiiriä vasten luomutuotanto ei näyttäytyä uskottavana.

”Eteläpohjalainen maakuntahan on, taitaa olla ihan hännän huippuja luomutuotannon osuuden suhteen, joka osoittaa myös sitä osittain, että minkälainen asennoituminen täällä on. Tai että tavallaan nähdään, että on olemassa joko tehokasta tai sitten tehotonta, ja tehoton ymmärretään samana kuin luomu-.” (asiantuntija).

”Se on varmaan hyvin kaksijakoista suhtautumista. On tiettyjä alueita, ja jos aattelee näin henkilötasolla, on hyvinkin vannoutuneita sen nimeen. Mut sit taas on sellaisia, jotka pitää sitä täysin huuhaana, et kyllä siinä varmaan selkeesti on kaksjakoinen se suhtautuminen. Mutta ehkä kuitenkin lähentyny ne näkemykset, että justiin nämä eläintaudit, niin kyllä ne varmaan sitä tavallaan luomun puolelle työtä tekee. Että vaikkei itse lähtisikkään luomuviljelijäksi, niin ei pidä sitä enää täysin huuhaana. Että ehkä jonkin verran ymmärrystä alkaa löytymään niinkun sillekin.” (aluekehitysviranomainen).

Perusmaatalouden hallitseva asema ja sitä tukeva ilmapiiri selittää mitä ilmeisimmin myös sitä, että Etelä-Pohjanmaalla luomutuotannossa olevien maatilojen määrä on ollut muuta maata alhaisempaa. Luomutuotannon ei myöskään nähty tuottavan riittävästi lisäarvoa tuottajalle, jotta se motivoisi siirtymään luomutuotantoon. Luomua ehkäisevät mielikuvat saattavat olla syynä siihen, että taloudelliset näkökulmat nähtiin kynnyskysymyksenä luonnonomukaiseen tuotantoon siirtymiselle; olivatko haastateltavat korostaneet taloudellisia seikkoja vähemmän, jos ilmapiiri luomua kohtaan olisi koettu luottavaisempana? Toisaalta haastateltut viestivät siitä, että luomutuotannon edistämistä pidetään tärkeänä ja sen mahdollisuuksiin haluttaisiin uskoa. Viime aikaisten tapahtumien, Euroopassa esille tulleiden eläintautitapausten, koettiin tekevän työtä ”luomun puolelle.”

6.3.4 Aluerakenteen vaikutus

Alueen fyysisten olosuhteiden nähtiin toimivan vastavoimana maaseudun autioitumista vastaan. Toimintojen monipuolistamisen ollessa yksittäisistä ideoista ja eri toimijoiden välisistä yhteyksistä koostuvaa ”kehittämisen palapeliä”, luo hajakeskittyneisyys maantieteellisesti suotuisat puitteet myös horisontaalisten verkostojen muodostumiselle. Aluerakenne vaikuttaa myönteisellä tavalla ilmapiiriin ja edistää toimijoiden välisten synergiaetujen muodostumista.

”On tällasia sektoreita, jotka vaikuttaa toinen toisiinsa. Jo yksistään sen peruslinkeihin tasolla, mut sen lisäksi myös, voisko sanoa, että kulttuurinen tausta näkyy siinä, että Seinäjoella on tuota, tällanen tietokonepuolen ja tietotekniikan firma kuin Epek. Se alkoi siitä, että se teki tälle Junkkarille ja Pellonpajalle maatalouskoneisiin liittyvää tietotekniikkaa. Elikkä tavallaan sovelletaan ja mietitään niitä asioita muitten yhteiskunnan sektoreitten kautta paljon nopeammin kääntein.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Hajakeskittyneen aluerakenteen koettiin tukevan maatilojen mahdollisuuksia toimeentulo- lähteiden monipuolistamisessa.

”Siinä pystyy joko osa-aikaisena viljelemään tai käymään työssä tai sitten niin, että isäntä viljelee ja emännälle löytyy sitten muuta työtä sitten siitä lähiseudulta. Että kyllä se sillälaililla on tämä, tämmönen hajautunu rakenne auttaa siihen, että ei synny ihan sellasia tyhjiöitä.” (aluekehitysviranomainen).

Seutukuntiin levittäytyneen teollisen toiminnan sekä asutuksen hajanaisuuden nähtiin siten puskuroivan maakunnan sisällä tapahtuvaa keskittymiskehitystä ja tukevan maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian mukaista kehitystä.

6.4 Kehittämisohjelmien rooli ja niiden toteuttaminen

6.4.1 Elinkeinojen monipuolistaminen

Koska perusmaataloudessa tapahtuva kehitys koetaan uhkana maaseudun elinvoimaisuudelle, sen rinnalle on suuri tarve löytää vaihtoehtoisia toimeentulomuotoja. Edellisen kauden 5b-tavoiteohjelman puitteissa toteutettujen kehittämishankkeiden sekä suorien yritystukien koettiin vauhdittaneet vaihtoehtoisten toimeentulomuotojen etsimistä. Yhdeksi tärkeäksi tekijäksi uusien yritysten perustamisvauhdille pidettiin TE-keskuksen päätöstä, jonka mukaan lähes puolet maatalouden kehittämisvaroista oli suunnattu suoriin yritystukiin. Yritystukien tehokkaana pidetystä hyödyntämisestä huolimatta maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämisessä nykyinen maaseutuelinkeinojen monipuolistamisen tahti nähtiin riittämättömänä. Seuraavissa katkelmissa haastateltavat arvioivat vuosina 1995–1999 toteutettua maatalouden ja maaseudun kehittämistä ja sen vaikutuksia suhteessa maaseudun viimeaikaisen kehitykseen. Maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian edistämiseksi haastateltavat näkevät maaseudun kehittämisohjelmat varsin rajallisina.

”Tukitaso oli aivan liian alhainen, niihin uhkatekijöihin, juuri näihin rakennemurros, rakennemuutosvaatimuksiin nähden. Elikkä meil olis ollu monink-, paljon suuremmat tarpeet tän tyyppiselle kehittämisrahoitukselle. Toisaalta ihan tilakohtaiselle, mutta myöskin tämmöselle kehittämisrahoitukselle, jossa yhteisesti näitä asioita viedään eteenpäin.” (aluekehitysviranomainen).

”Et nämä on, mitenkähän nyt sanoisi, vähän niinkun vedätysrahoja, että yritetään suunnata tiettyyn suuntaan sitä kehitystä. [...] Se voi ehkä vähän sitä laivaa kääntää johonkin suuntaan, mutta ei nämä yksistänsä au-, tällanen ohjelmarahoitus niin, eihän se sitten kuitenkaan ratkaise ollenkaan. Mutta se nyt yrittää antaa tiettyä suuntaa.” (aluekehitysviranomainen).

”Onko se sitten tämmöstä puunjalostustoimintaa, elintarviketuotantoa tai elintarvikkeiden jatkojalostusta tai metallia tai matkailua, niin kyllähän tää sitä hommaa, ehkä antaa näiden liitännäiselinkeinojen kautta niin, hieman särvintä siihen toimeentulopohjaan. Se vain että, jos mä oon oikein ymmärtäny niin, tällasia loistavia, niinku nopeita, uusia, systeemejä ei oo saatu luotua. Ettei mihinkään näyttäviin voittoihin oo päästy.” (etujärjestön edustaja).

Vaikka maatalouden rakennemuutoksen näkökulmasta rahoitusta pidettiin riittämättömänä, silti ruohonjuuritason toiminnan kannalta rahoitusta on ollut haastateltavien mukaan hyvin, jopa runsaasti, saatavilla. Rahoituksen riittävyys tuli esille erityisesti ohjelmia rahoittavan viranomaisen kommenteissa. Hän mainosti, että kehittämisohjelmat tarjoavat yrittäjille matalariskisen rahoitusjärjestelmän, johon kannattaa ilman muuta tarttua. Myös seutukunnan edustajan haastattelusta kuvastuu kehittämisohjelmia rahoittavien viranomaisten käytettävissä olleet resurssit sekä heidän aktiivinen toiminta rahoittajina.

”Ne on käytännössä olleet auttamassa tavallaan näitä hankehakijoita, siis työntämissä suorastaan sitä rahaa, että tehkää hankkeita, että kyllä me rahoitetaan ne.” (seutukunnan edustaja).

Maaseutuelinkeinojen monipuolistamisen paine kohdistuu siten pikemminkin yrittäjiin kehittämishojelmien hallinnointi- ja rahoittajatahojen sijaan. Haastateltavien mukaan inertiaa elinkeinojen monipuolistamisessa näyttäisi aiheutuvan enemmän yritysideoiden puutteesta kuin rahallisten resurssien määrän takia. Ideoiden ja rahoituksen välinen epäsuhta tulee esille maatalousyrittäjiä edustaneen haastateltavan puheenvuorossa:

”Mä näkisin, että aika pitkälle nämä rahat, mitä nyt tässä kehittämisessä jaeetaan, ne mahdollistaa tämän kaiken. Ettei siellä on esteenä itse asiassa nämä teemat, eikä tuota, ohjelmat vaan, se on enemmän, että löytys kannattavia ideoita ja resursseja nimenomaan tila- ja toteuttajatasossa, jotta ne sopisi näihin kuvioihin. Että niiden ajatukset olis sellasia, että ne olis ottavia, kannattavia ideoita. Mä uskon, että niistä enemmän on pulaa, sillä puolella.” (etujärjestön edustaja).

Ideoiden rajallisuus suhteessa käytettävissä olevien varojen arvioituun riittävyyteen saavat elinkeinojen monipuolistamisen näyttämään helposti ”kehittämisen pakolta”, kun vastuu elinkeinojen kehittämisestä siirtyy paikallisten toimijoiden harteille. Myös maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian mukaisia mahdollisuuksia korostanut haastateltava toi esille ideoiden oleellisuuden. Hän pyrkii kuitenkin näkemään asian haasteena ja mahdollisuutena.

”Oon ihan sitä mieltä ittekin, että nyt on enempi ideoista kiinni, että nyt tartuttas toimeen ja hyödynnettäis nää seuraavaa vuotta, että sitten voi olla tilanne paljon huonompi.” (asiantuntija).

Haastateltava tuo samalla ilmi kehittämisvarojen jatkuvuuteen liittyvän epävarmuuden. Tämä tulee esille myös muiden haastateltavien puheissa. Epävarmuuden maaseudun kehittämisrahoituksen jatkuvuudesta nykyisen kauden jälkeen koettiin kasvattavan paineita saada uudet yritysideat kannattamaan ilman tukitoimia. Viime vuosien vilkkaan yritysten perustamistahdin perusteella muutamat haastateltavista kuitenkin epäilivät, että yritysten perustaminen voi tuskin olla nykyisellä rahoitusjaksolla yhtä vilkasta kuin edellisellä kaudella.

”Meillä oli kyllä aika mittavaa se, kun oli silloin ne, sanotaan kolme vuotta, kun tuettiin, että. Varmaan semmonen 30 miljoonaa per vuosi, että vaikee kuvitella, että niitä tulee niin paljon enää.” (aluekehitysviranomainen).

6.4.2 Kehittämishankkeiden merkitys

Kehittämishankkeet koettiin keskeisenä välineenä uusien innovaatioiden kehittelyyn ja tuotteistamiseen perusmaataloudessa sekä sen rinnalla. Hankkeiden kautta on voitu saada *”uusia juttuja läpille”*, ja edistää esimerkiksi pellavan ja tyrnin viljelyä ja jalostusta. Verkostoituminen on tapahtunut pitkälti hanketoiminnan kautta muodostaen yhteyksiä tuotannon ja jalostuksen välille. Osa haastateltavien näkemyksistä viestii, että maatalouden kehittämishankkeiden lähtökohtana pidetään perusmaatalouden kehittämisstrategiaa:

”Perusmaataloudesta ja tuotannosta meidän pitää se kilpailukyky sitten huolehtia, kaikkeen, nää projektinkin myöskin.” (asiantuntija).

Puheissa myös hankkeiden merkitystä arvioitiin perusmaatalouden kehittämistarpeista käsin. Esimerkiksi laatujärjestelmiin liittyneiden hankkeiden etuna nähtiin, että ne ovat vaikuttaneet suoraan tilojen talouteen, kun tuotostasot ovat kehittämistyön myötä nousseet. Samalla hanketoiminnan nähtiin luovan mahdollisuuksia uudistaa perusmaatalouden toimintoja sekä lisätä osaamista. Hankkeet edistävät muiden alojen innovaatioiden mukaan tuomista maatalouden kehittämiseen.

”Mun mielestä hanketyö on ihan tarpeellista kun me tarvitaan uutta osaamista, uutta tekniikkaa. [...] Vaikka tämä tärkeä tärkkelysperunahanke, me nyt otetaan siihen mukaan tämä IT-teknologia ja rakennetaan verkkoa niin, että kaikki tärkkelysperunasopimukset, laatusopimukset ja tiedonkulku tilalta tehtaalle ja tehtaalta tilalle ja meiltä myöskin tilalle, erilainen materiaali, dokumentointi-.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Kuten edellisessä sitaatissa, perusmaatalouden kehittämishankkeet ovat haasteltavien puheiden mukaan usein liittyneet tavalla tai toisella tuotteiden ja tuotantoprosessien laadun parantamiseen. Vaikka perusmaatalouden kehittämishankkeiden ilmeisenä pyrkimyksenä on kehittää ruuantuotantoa kuluttajien asettamien vaatimusten mukaisesti, viestii edellisen näkemyksen esittäneen haastateltavan aikaisempi puheenvuoro siitä, että laadun merkitys kuluttajien maksuhalukkuudessa koetaan kyseenalaisena. Edellisen sitaatin esittänyt henkilö kritisoi aikaisemmin markkinoita ja valitti sitä, kuinka taloudelliset näkökohdat viime kädessä ratkaisevat elintarvikkeiden valinnan. Perusmaatalouden kehittämishankkeet näyttäisivät siten edustavan kehittämistyötä, jonka merkitykseen viljelijälle taloudellista hyötyä tuottavana toimintana suhtaudutaan epäillen.

Hanketyön luonne, osallistumisen vapaaehtoisuus, nosti esiin kysymyksen hankkeisiin osallistuneista tiloista. Kehittämishankkeiden monipuolisuudesta johtuen hanketoiminnan koettiin tavoittaneen hyvin erilaisissa tilanteissa olevia tiloja. Osa haastateltavista katsoi, että

hankkeisiin osallistuneet tilat voidaan jakaa kolmeen luokkaan: perusmaatalouden tuotantoa laajentavat tilat, tuotantoa monipuolistavat ja vaihtoehtoisia toimeentulon lähteitä etsivät tilat sekä tuotantonsa lopettavat tilat. Jälkimmäisille hankkeeseen osallistuminen on saattanut antaa valmiuksia tehdä päätös lopettamisesta.

Yhteistä kaikille tuotantoa tavalla tai toisella kehittäville tiloille on haastateltavien mielestä kehittämishalukkuus ja tulevaisuuden usko. Hankkeista on etua vain niille, joilla on mielenkiintoa hankkeiden kautta kehittää tilansa toimintaa. Niistä hyötyvät viljelijät, jotka *”ovat ottaneet kannan, että he haluaa olla näissä mukana ja haluaa, että nämä, mitä nyt projekteja tehdään, jotain sellaista, joka pystyy hyödyttämään heitä.”* Viime kädessä onnistuminen riippuu siten pitkälti tilojen omista valinnoista. Esimerkiksi Maatilojen taloudellinen sopeuttaminen -hankkeen loppuraportissa (Etelä-Pohjanmaan maaseutukeskus 2001, 14) todetaan, että kyseinen hanke ei tavoittanut niitä yrittäjiä, joilla mahdollisesti olisi ollut eniten hyötyä yrityksen kehittämissuunnittelusta. Hankkeen ulkopuolelle katsottiin jääneen yrityksensä kehittämisen suhteen epävarmat isännät ja emännät. Tulevaisuuden uskon ja kehittämishalukkuuden korostuminen puoltavat ajatusta, jonka mukaan hankkeet ovat tavoittaneet *”kärkitiloja”*, joilla on motivaatiota tilan kehittämiseen sekä halukkuutta hankkia osaamista olemalla mukana *”kehittämisprosessissa”*. Puheet kehittämishankkeisiin osallistuneista tiloista korostavat siten maatilojen oma-aloitteellisuutta hankkeiden tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämisessä.

Hankevarojen nähtiin merkinneen resurssien kasvua neuvonnassa ja kehittämistyössä. Resurssien määrän kasvu on mahdollistanut kehittämisprosessin pidentämisen ajallisesti, mikä uskottiin tarjonneen paremmat lähtökohdat tilakohtaisten kehittämissuunnitelmien tekemiselle. Tällöin tilan tarpeista käsin on voitu pohtia erilaisia ratkaisuja. Resurssien määrän kasvun nähtiin samalla alentaneen tiloille koituvia kustannuksia. Useimmat haastateltavista korostivat eri yhteyksissä, että maatalouden erilaisista kehittämisprojekteista huolimatta viime kädessä tilaa koskevat ratkaisut riippuvat kuitenkin tilojen omista päätöksistä. Erilaisia kehittämisstrategioita tiloilla pohdittaessa hanketyön voidaan nähdä tuoneen maatalouden erilaiset kehittämismahdollisuudet lähemmäksi tiloja. Hanketoiminta toimii siten ikään kuin *”välittävänä tekijänä”*, joka helpottaa tiloilla tehtäviä päätöksiä.

Hanketyön asiakaslähtöisyyttä voidaan pitää etuna erityisesti siinä mielessä, että maatalouden muutos on ilmiö, johon jokaisen tilan täytyy jollain tavalla ottaa kantaa. Toisaalta kehittämishankkeista hyötyminen edellyttää hankkeisiin osallistuvilta aktiivisuutta sekä myönteisyyttä projektiluonteista työskentelytapaa kohtaan. Lähes kaiken maataloudessa tehtävän kehittämistyöhön liittyessä hanketoimintaan asenteiden merkitys sekä uusien toimintatapojen oppiminen nousevat haastattelujen perusteella tärkeiksi tekijöiksi maatalouden uudistumisessa. Haastattelujen perusteella hanketoiminta myötäilee kehityksen suuntaa tarjoen mahdollisuuksia reagoida ja sopeutua maatalouden kohtaamiin muutosvaatimuksiin.

6.4.3 Teemallinen kehittäminen

Etelä-Pohjanmaalla maakunnallista kehittämistyötä tuetaan teemallisella kehittämisohjelmilla.⁴ Teemaohjelmat ovat jatkoa vuosina 1995–1999 Etelä-Pohjanmaalla toteutetuille työohjelmille. Ohjelmakaudelle 2000–2006 teemallisia kehittämisohjelmia on tehty tai valmistettu yhteensä 12 maakunnan tärkeinä pidetyille painopistealueille.⁵ Teemaohjelmamenettelyn tarkoituksena on jäntevöittää hanketoimintaa, ideoiden esille saamista, tuotteistamista ja kaupallistamista sekä keskinäistä yhteensovitusta muiden vastaavien hankkeiden kanssa.

Haastattelujen perusteella teemaohjelmatyöskentely sinällään on ollut tärkeä tapa toimijoiden välisten yhteyksien luomisessa ja tiedonkulun lisäämisessä. Se on luonut ”foorumin” kehittämistyössä mukana olevien välille ja auttanut yhteistyökuvioiden muodostamista.

”Siinä on ollut sitten iso asiantuntijaporukka, joka on siinä koko aika antanut siihen aineista, että mitenkä tätä teemaa nyt meillä pitäis kehittää. Siinä on ensiksi käyty taustat läpi, että missä nyt tällä hetkellä täs tietys teemas ollahan. Ja sitten se porukka on miettinyt, että mitkä on tämän asian tavoitteet, ja millä keinoilla sinne päästään [...] Että tietenkin se, että ihan tietenkin tämä tulos on hyvä, että se on saatu paperille, mutta myös se prosessi sinänsä niin. Siinä on paljon pyörinyt sen tietyn teeman ympärillä niitä toimijoita, ympäri maakuntaa, niin ne on oppineet tuntemaan toisensa [...] Että siinä on tullu ihan kunnan verkosto jo ihan siinä sen toiminnan aikana, tämän ohjelman laatimisen aikana.”
(seutukunnan edustaja).

Haastattelujen perusteella teemallinen kehittäminen on selkeyttänyt hanketyötä kokoamalla tietyn kehittämisalan sirpalehankkeet yhteisen kehittämisstrategian alaisuuteen. Strategisen näkemyksen jäsentymisen nähtiin auttaneen kehittämishankkeiden osarahoituksen järjestämistä sekä hankkeiden kokonaisuuden hallintaa. Haastattelujen perusteella edellisellä kaudella saatujen kokemusten pohjalta teemallinen kehittäminen koettiin arvokkaana lisänä kehittämishankkeiden käytännön toteutuksessa.

Teemallisen työskentelyn vaarana haastateltavat näkivät kuitenkin sen, että teemallisen kehittämisen laajetessa teemaohjelmista saattaa muodostua ”käskijöitä,” jotka ohjaavat liikaa hanketyötä. Tämä tuli esille seutukuntien edustajien haastatteluissa.

”Itse riittoisia käskijöitä ja, mennään näin, kun teemaohjelman pitäis olla sellainen, tietynlainen palveluorganisaatio. Tämä ristiriita saattaa sieltä tulla esille.”
(seutukunnan edustaja).

⁴ Teemaohjelmien tehtävä nähdään kaksinaisena; ne palvelevat projektien hallinnointia ja rahoituksen suunnittelua, ja niiden puitteissa pyritään luomaan strategista perustaa toimialaklusterien luomiselle, kehittämiselle ja vahvistamiselle (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000a, 12).

⁵ Elintarviketalous-bioteknologiaohjelma, puutuote-metsäohjelma, metalli-elektroniikkaohjelma, tutkimus- ja koulutusohjelma, tietoyhteiskunta-, matkailu-, kulttuuri-, kylä-, metalli-, yrittäjyys- ja ympäristöohjelma sekä palvelualojen kehittämisohjelma (Etelä-Pohjanmaan liitto 2000a, 14).

Teemaohjelmatyöskentelyn vakiintumista voidaan pitää olennaisena kysymyksenä maatalouden erilaisten kehittämisstrategioiden näkökulmasta. Vaikka elinkeinojen monipuolistaminen ja luomutuotannon edistäminen nähtiin tärkeiksi ja perustelluiksi tavoitteiksi, haastattelujen perusteella maatalouden teemaohjelman linjaukset tähtäävät vahvasti perusmaatalouden ja sen kannattavuuden edistämiseen. Aikaisemmin tilakoon kasvattamisen välttämättömyyttä koskeneissa arvioissa yksi haastateltavista totesi, että maatalouden teemaohjelmassa on valittu perusmaatalouden kehittäminen keskeiseksi tavoitteeksi. Pyrkimykset perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaiseen teemalliseen kehittämiseen käy ilmi myös seuraavassa maatalouden teemaohjelmaa koskevissa puheessa. Viimeaikaisen kehityksen perusteella haastateltava näkee maatalouden ja elintarviketeollisuuden yhteistyön tiivistämisen tarpeellisena. Puhe maatalouden teemallisesta kehittämisestä viestii siten osin siitä, että maatalouden kehittäminen perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaisesti on tietoinen valinta.

”Sitä mietitään nyt sitten, mitä jatkossa, kuinka tiiviisti ne työskentelee yhteen elintarvike ja maatalous keskenänsä, koska ne on todella tiiviisti, ne on osoittautunut, ja pitää olla. Että lyödäänkö ne kokonaan yhteen.” (aluekehitysviranomainen).

Puheenvuoron esittäjä totesi markkinoiden merkitystä arvioidessaan, että maatalouden kehittämisessä tulisi hyödyntää markkinoiden tarjoamia monipuolisia mahdollisuuksia. Puheessaan hän ei tuolloin rajannut markkinoiden tarjoamia mahdollisuuksia pelkästään perusmaatalouden tai sen vaihtoehtojen kehittämiseen. Edellä esitetyssä sitaatissa haastateltava pitää kuitenkin tarpeellisena maatalouden kytkemistä maakunnan elintarviketeollisuuden kehittämiseen. Vaikka markkinat näyttäytyivät mahdollisuutena molemmille strategioille, maatalouden teemaohjelmaohjelmaa koskevassa puheessa haastateltava uskoo perusmaatalouden kehittämisstrategiaan. Haastateltavan puheessa maaseudun kehitystä painottava maatalousstrategia jää siten markkinoita koskevien puheiden tasolle eikä sen edistäminen tule esille ohjelmaperusteista maatalouden kehittämistä koskevissa näkemyksissä.

6.4.4 Hanketyön kritiikki

Hanketyöhön kohdistettu arvostelu liittyi paitsi hanketyön luonteeseen, myös nykyisen kauden mukanaan tuomiin hallinnollisiin muutoksiin ja niiden lisäämään byrokratiaan. Erityisesti maatalousyrittäjiä edustaneiden haastateltavien perusteella taustalla voidaan nähdä maatalouden kehittämistarpeiden laajuus, jota vasten kehittämishankkeiden tarjoamat mahdollisuudet näyttäytyvät rajallisina. Hankkeita on arvioitu sen mukaan, miten ne ovat parantaneet maatalouden kannattavuutta. Tämä kertoo niihin kohdistetuista odotuksista perusmaatalouden kannattavuuden ja kilpailukyvyn ylläpitämiseksi.

Hanketyö alkoi samaan aikaan kun maataloudesta saatavat tulot alenivat. Tämän johdosta hanketyön nähtiin aikaansaaneen turhautumista viljelijöiden keskuudessa: *”Näihin hankkeisiin vaan pistetään rahaa, tämmöseen turhaan, että miksei mieluummin pistetä viljan ja mai-*

don hintaan tai johonkin muualle lisää.” Koska lähes kaikki kehittämistyö on kytketty hankkeisiin, näyttäytyy niihin osallistuminen osin pakolle; jos viljelijän tavoitteena on kehittää maataloutta tai muuta siihen liittyvää yritystoimintaa, on sen edellytyksenä hankkeeseen osallistuminen.

Hankkeisiin kohdistettu arvostelu liittyy siten siihen, millaisia tuloksia hankkeilta odotetaan. Passiivisuutta ja negatiivisuutta nähtiin ruokkivan se, että ei nähdä kehittämistyön kokonaisuutta ja yksittäisen hankkeen osuutta siinä. Hankeilta odotetaan ”suoria pelivoittoja,” eikä ymmärretä, että niiden tarkoituksena on ”luoda puitteita” tulevaisuutta varten. Ei nähdä, että hyödyt tulevat vasta oppimisprosessin kautta. Siten hankkeista saatavien hyötyjen näkeminen edellyttää kehittämistyön luonteen ymmärtämistä sekä käsitystä siitä, millaisiin tarpeisiin hanketyöllä voidaan vastata ja millaisiin ei.

Byrokratian kasvu ja hallinnoinnin raskaus korostui Maaseutukeskuksen sekä seutukuntien edustajien haastatteluissa. Nähtiin, että tiukentuneet määräykset johtuivat pitkälti siitä, että ALMA:n rahoituslähde, EMOTR:n tukiosasto ei tunne hankemaailman ”vapaampaa” ja ”luovempaa” toimintakulttuuria, jota kehittämistyön nähtiin edellyttävän. Byrokratian koettiin hidastaneen kauden alkuun lähtöä. Vuosi 2000 oli jäänyt lähes suvantovaiheeksi hankkeiden käynnistymisen osalta, vaikka hankkeisiin liittyneen toimintakulttuurin oletettiin olevan tuttua edelliseltä kaudelta. Ensimmäiset rahoituspäätökset maatalouden kehittämisohjelman kuuluvissa hankkeissa saatiin vasta alkukeväästä 2001. Edellisellä kaudella matkaan saatetut toiminnot ja niiden kehittäminen edellyttävät kuitenkin rahoituksen jatkuvuutta nykyisellä kaudella. Byrokratian aiheuttama hitaus koettiin pullonkaulana kehittämistyön prosessiluonteen näkökulmasta.

”Näitten pohjalta olis erittäin hyvä lähteä toteuttamaan tätä uutta ohjelmakautta, näissä tavoiteohjelmissa kuin LEADER plussassakin, kunhan sitten vaan ei näitä uuden kauden määräyksillä ja byrokratiaan menee, tämmösellä keskittämällä niinkun, tavallaan viedä pohjaa pois siltä prosessilta. Elikkä se on jatkuvaa. Et nämä hyvin paljon pohjautuu nämä uudet hankkeet näihin vanhan kauden tuloksiin, ja näkisin, että siinä on erittäin paljon saavutettavissa, jos sitä pystytään systemaattisesti viemään eteenpäin.” (seutukunnan edustaja).

Byrokratian suuri määrä saa haastattelujen perusteella kysymään kehittämistyön järkevyyden perään. Hankkeiden tarkoituksen koettiin helposti hämärtyvän ”kun pitää papereitten kanssa myllätä.” Seutukunnan edustajan kommentit viestivät turhautumisesta byrokratian määrään:

”Tästä on, vois vaikka ottaa hakulomakkeen esimerkiksi niin, täs on projektikemuksen omaavilta ihmisiltä tullut aikamoista kritiikkiä esimerkiksi näihin, uusiin hakulomakkeisiin, että kaikki mahdolliset liitetiedostot ja ynnä muut. Että jos hakulomake alkaa olla yli sata sivuinen eppos, niin tuota, kuka osaa sen tehdä?” (seutukunnan edustaja).

Nykyisen kauden määräykset koettiin ongelmana, sillä ne eivät salli liukumia projektille haettujen rahojen käytössä kuin erillisen hakemuksen perusteella. Erityisesti hankkeiden käynnistämistä on haastateltavien mukaan haitannut se, että projekteille ei makseta ennakkoa. Määräyksien tiukkuus rahoituksessa karsii mitä ilmeisimmin hankkeiden hakijajoukkoa; ”Vain ne hakee projektia, joilla on sitä ennakkorahoitusmahdollisuutta.” Rahoitukselliset näkökohdat voidaan nähdä hanketyöhön osallistumista rajaavana tekijänä. Pienimuotoista maaseudun aktiiviteettia voidaan pitää kuitenkin maatalouden monivaikutteisuutta parhaiten tukevana toimintana. Voiko resurssien puute hankkeen käynnistämisvaiheessa muodostua esteeksi monivaikutteisuuden kannalta tärkeiden ideoiden kehittelylle?

6.5 Etelä-Pohjanmaan maatalouden ja maaseudun tulevaisuus

6.5.1 Maatalous menestyy vai menettää?

Pyysin haastateltavia arvioimaan Etelä-Pohjanmaan maatalouden ja maaseudun tulevaisuutta noin kymmenen vuoden perspektiivillä. Kuten useimmat haastateltavista tilakoon kasvun välttämättömyyttä koskevissa näkemyksissään toivat jo esille, tulevaisuuteen varautuminen johtaa heidän mielestä väistämättä tarpeeseen laajentaa tuotantoa. Tuotannon uskotaankin tulevaisuudessa keskittyvän yhä suurempiin yksiköihin.

”Tää rakennekehitys jatkuu edelleen, samaa tahtia. [...] Se nitkuttaa sitä 4 %:n vuositaitia. [...] Ja tuota, tilojen määrä on edelleen vähentynyt ja tilakoko on sitten suurenunu. [...]. Että käytännössä tarkoittaa, että kotieläintilat jatkaa, ne jotka jatkaa, niin jatkaa edelleen kehittymistään. Eli yhä harvemmat tuottaa yhä enemmän. Ja sitten on yhä enemmän näitä suuryksiköitä, joita on nämä tietenkin perinteiset broilerhallit, kalkkunahallit, sitten on tullu näitä porsittamoja, isoja 4000, 6000 emakon sikaloja. Ja sitten, jos lainsäädäntösuoja sallii, kyllä näköpiiris se jo, että yhä isompia, monen sadan mullin kasvattamoja.” (etujärjestön edustaja).

”Ja varmaan maatalouden osalta meillä alkaa olla semmosia pieniä tuotanto-tehtaita, erittäin tehokkaita.” (seutukunnan edustaja).

Näkemykset tulevaisuudesta viestivät siitä, että maatalouden kehityksen nähdään tapahtuvan pitkälti perusmaatalouden kehittämisstrategian viitoittamalla tiellä. Haastattelussa systemaattisesti perusmaatalouden vaihtoehtoja korostanut henkilö ottaa muita laajemmin näkökulman maatalouden tulevaisuutta koskeviin näkemyksiin. Myös hän uskoo, että tuotanto tulee keskittymään yhä suurempiin yksiköihin. Hän ei kuitenkaan pidä tätä ainoana mahdollisuutena. Haastateltavan mukaan perusmaatalouden kehittämisstrategian rinnalle on hahmottumassa maaseudun kehitystä painottavaan maatalousstrategiaan nojautuvien tilojen joukko.

”Selvä polarisoituminen täs on tapahtunut tilarakenteessa yhtäältä syntyy niitä lainausmerkeissä eurotiloja, jotka ottaa todella isoja riskejä ja satsaa huomattavasti suuremman määrän rahaa.”

tavasti tähän. [...] Toisaalta, sitten syntyy näitä, varsin monenlaisten tilojen joukko, jolle tilan hoito on enemmän ja vähemmän harrastus.” (asiantuntija).

Huoli perusmaatalouden kehityksen elävää maaseutua ja maaseutu ympäristön säilymistä murentavasta vaikutuksesta sävytti maaseudun tulevaisuutta koskevaa puhetta.

”Kyllähän se käytännös ainakin on sitä, että siellä on sitte, väkeä on ainakin vähä enää maaseudulla, koska siellä muutama ihminen viljelee, sitte sataa hehtaaria tai enemmän.[...] Helposti tämmönen suurtuotanto, se johtaa siihen, että se maisema autioituu sitten aikalailla.” (aluekehitysviranomainen).

”Mä toivosin, että myöskin huomioitas tää tyhjenevä maaseutu siinä mielessä, että näitä tilakeskuksia ja osa-aikasuutta myöskin... Että näitä jäis näitä tilakeskuksia, jotka olis hyväkuntoisen näkösiä, maalattu ja hoidettu ja ihmiset olis siellä.[...] Muutenhan täältä katoa yhä voimakkaammassa kierteessä väki ja palvelut, ja viihtyvyys ennen kaikkea. Että sitten tänne jää harvoja, maatiloja, yhä harvenevia maatiloja.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Seurauksia arvioidessaan haastateltavat eivät rajaudu pelkästään maatalouden maaseutu ympäristöön kohdistamiin vaikutuksiin. Perusmaatalouden kehittämisstrategian uskotaan tekevän maatalouden harjoittamisesta varsin yksinäistä toimintaa. Puheissa tilakoon kasvu ja tilojen väheneminen koetaan siten uhkana niille inhimillisille puitteille, jotka mahdollistavat maatalouden mielekkään harjoittamisen.

”Se on semmosta sadan hehtaarin yksinäisyyttä sitte.” (aluekehitysviranomainen).

”Voi pian se maanviljelijäkin kokemaan olonsa aika yksinäiseksi.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Vaikka maatalouden tulevaisuutta koskeneissa puheenvuoroissa esitettiin pääsääntöisesti varsin synkkiä arvioita perusmaatalouden kehityksen seurauksista, silti haastateltavat korostivat olevansa optimistisia Etelä-Pohjanmaan maatalouden tulevaisuuden suhteen. Valoisat tulevaisuuden näkymät perustuvat puheissa alueen ominaispiirteisiin, elintarvikesektoriin ja sitä tukevaan maatalouteen sekä maantieteellisiin tekijöihin, joiden pohjalta Etelä-Pohjanmaan uskotaan erottautuvan edukseen muihin maakuntiin verrattuna.

”Suhteellisen positiivinen, tämä näkymä kuitenkin olis, vertaa siihen, että mitä taas vois ajatella, että jos miettii näitä kaikkia uhkakuvia. [...] Meillä täällä kuitenkin, ehkä nää yhteydet ja kaikki tää asema ja muuta on kuitenkin sellaset.” (etujärjestön edustaja).

”Kyllä Etelä-Pohjanmaalla on kaikki mahdollisuudet pärjätä Suomen sisällä. Niin kauan kuin Suomessa maatilataloutta harjoitetaan, niin ei se Etelä-Pohjanmaalta kyllä ensimmäisenä lopu.” (asiantuntija).

Merkille pantavaa on, että myös perusmaatalouden kehittämisstrategiaa kritisoinut haastateltava perustaa maakunnan tulevaisuuden näkymät pitkälti elintarvikesektoriin ja sitä tukevaan maatalouteen.

”Jos ajatellaan tulevaisuutta eteenpäin niin, kyllä mä kaikkiaan koen ihan, vois sanoa hyvinäkin Etelä-Pohjanmaan menestymismahdollisuudet. Täällä on varsin vahva maataloussektori, täällä on vahva elintarviketeollisuus, täällä on jalostusta ja sitten toisaalta täällä tunnustetaan ihan maakunnallisesti elintarvikesektori sellaiseksi toimialaksi, jota halutaan kehittää. Jaa ilmastollisestikin, luonnonolosuhteiltaan tää on kuitenkin kohtuullisen hyvää seutua. Niin kaiken kaikkiaan jos näitä asioita ajatellaan, kokonaisuutena mä olen kohtuullisen optimistinen, en yltiöoptimistinen, mutta kohtuullisen hyvillä mielin siitä, että kyllä elintarviketaloudella tulee olemaan jonkinlainen rooli tässä maakunnassa.” (asiantuntija).

Usko maatalouden tulevaisuuteen perustuu siten käsityksiin Etelä-Pohjanmaasta valtakunnallisesti erottuvana maatalousmaakuntana. Sen pohjalta maatalouden harjoittamisen uskotaan jatkuvan maakunnassa, vaikka perusmaatalouden kehittämisstrategialla nähdään kielteiset seurauksensa elinvoimaisen maaseutu ympäristön ja maatalouden harjoittamisolojen kannalta.

6.5.2 Maaseudussa luontaista vetovoimaa – yhteiskunnan tuki puuttuu

Maaseudun tulevaisuudesta keskusteltaessa useimmat haastateltavista kohdistivat huomionsa maatalouden ulkopuolisiin toimintoihin maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitäjänä. Nähtiin, että maaseudun toiminnot ovat väistämättä enenevässä määrin jotain muuta kuin perusmaataloutta. Houkuttelevana asuin- ja elinympäristönä maaseudun nähtiin olevan vahvoilla.

”Maaseutu on vetovoimaista. Se on luontaisesti vetovoimaista.” (aluekehitysviranomainen).

”Koska halukkuutta on, halukkuutta on todella asua maaseudulla.” (aluekehitysviranomainen).

”Kyllä useimmin ihmiset ainakin väittää, että ne haluais asua muuallakin kun ihan Helsingin keskustassa. Tai etelässä. Niin se useimmiten ainakin mainitaan aina esimerkiksi haastatteluissa, että niin, vois muuttaa vaikka maalle jos olis työtä.” (etujärjestön edustaja).

Uskottiin, että kaupunkien kielteisenä koetut piirteet ennen pitkää kääntyvät maaseudun hyväksi.

”Nyt tuntuu, se on niin hirveen suurta se, pako, niin kyllä mä luulen, et jossain vaiheessa, se ikään kuin heiluri heittää sen vauhdin toiseen päähän, että se tulee väkisinkin semmonen, toisenlainenkin aalto.” (aluekehitysviranomainen).

”Vois aatella, että tämmönen joku paluumuuttoaaltokin voisi tulla, että kun näitä kaikki negatiivisetkin puolet sieltä ruuhka-Suomesta oikein kun selviää” (seutukunnan edustaja).

Vaikka maaseutu nähtiin monessa suhteessa vetovoimaiseksi, maaseudun hyödyntämistä asuinpaikkana katsottiin rajoittavan työpaikkojen vähyys tai niiden kaukainen sijainti. Toisaalta nähtiin, että kakkosasumisen yleistymisen tulee lisäämään joustavuutta työn ja asuinpaikan yhteensovittamisessa. Silti maaseudun luontaisen vetovoiman hyväksikäytön nähtiin edellyttävän ennen kaikkea aluepoliittisia päätöksiä, joilla olisi maaseudun kehittämissuunnitelmia laajakantoisempia vaikutuksia.

”Niin kyllä siinä pitäisi olla tämä suuri maaseutupolitiikka edelläkävynä. Elikkä pitää luoda puitteet, tiestö, nykyaikaiset tietoliikenneyhteydet ja palvelut. Ne on ehtoja, ja palvelukki pitää olla aika korkeatasoisia, että uusimuotoisen, uuden talouden yritystoiminta ja yrittäjät ja ennen kaikkea työvoima ja perheenjäsenet sijoittuu sitten maaseudulle. Ne on kyllä halukkaita sijoittumaan, jos vaan siellä luodaan sellaisia edellytyksiä, puitteita. Sehän on yhteiskunnan tehtävä.” (aluekehitysviranomainen).

Erityisesti perusinfrastruktuurin ylläpitäminen koettiin tarpeelliseksi. Yhteiskunnan suhtautumista pidettiin tärkeänä paitsi konkreettisten toimenpiteiden kannalta myös siksi, että yhteiskunnan päätöksillä on henkistä merkitystä maaseudulla asuvien ja sinne muuttoa suunnittelevien ihmisten mielissä. Aluepoliittisilla ratkaisuilla luodaan maaseudun kannalta myönteistä tai kielteistä ilmapiiriä, jolla vaikutetaan siihen, millaisia ratkaisuja ihmiset tekevät asumispaikan suhteen.

”Että jos kunta takaa, että kyllä tää aurataan tämä tie aina, ja tuota, terveyden hoitopalvelut on kunnassa ja kaikkea tällasta niin, se luo luottamusta, okei, peruskorjataan. Mutta jos kaiken aikaa epäillään, että mikä täällä nyt sitten seuraavaksi kytketähän ja liitetähän ja muutetahan ja siirretähän-.” (neuvontaorganisaation edustaja).

Maakunnalliset mahdollisuudet koetaan varsin rajallisina verrattuna siihen, millaisia vaikutuksia valtakunnan tason päätöksillä on maaseutualueiden kehitykseen. Erityisesti maakuntaliiton edustajien haastatteluissa korostui suppean maaseutupolitiikan voimattomuus suhteessa koko maata koskettaviin päätöksiin; samaan aikaan kun maakunnassa on ”hartiavoimin” tehty aluekehitystyötä, koettiin sektorihallinnon ”vetäneen mattoa jalkojen alta.” Sektorihallinnon päätökset ovat ajoittain tuntuneet vastakkaisilta maakunnalliselle kehittämissuunnitelmille. Haastatteluista kuvastuu skeptisyys sen suhteen, nähdäänkö maaseutua ylipäätään säilyttämisen arvoiseksi asiaksi.

6.6 Yhteenveto

Haastateltavien puheissa käsitykset maataloudesta liittyvät läheisesti maakunnassa sijaitsevaan elintarviketeollisuuteen; maatalouden tehtävänä nähdään pitkälti raaka-aineen tuottaminen alueella sijaitseville elintarvikealan yrityksille. Puheet alkutuotannon merkittävydestä sekä maatalouden kehittämisestä yhdessä maakunnan elintarvikesektorin kanssa viestivät siitä, että perusmaatalouden kehittäminen nähdään tärkeänä. Puheet kertovat samalla perusmaatalouden kehittämiseen liittyvistä ristiriidoista. Tuotannon tehostamisen katsotaan johtavan miltei väistämättä tilojen kasvuun ja niiden vähenemiseen. Huoli perusmaatalouden kehityksestä ja maaseudun elinvoimaisuutta murentavasta vaikutuksesta sävyttää kaikkien haastateltavien puheenvuoroja. Perusmaatalouden kehityksen kielteisinä koetuista seurauksista huolimatta varsin merkittävä osa haastatteluista voidaan tulkita puheena, jossa perusmaatalouden kehittämisstrategia on omaksuttu.

Poliittisten ja taloudellisten tekijöiden katsottiin osaltaan ajaneen maataloutta tuotannon laajentamiseen. Haastateltavien mielestä maatalouspolitiikka on ohjannut maatalouden kehittämistä pitkälti perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaisesti. Perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneessa puheessa markkinat nähdään tekijänä, jotka pakottavat tuotannon tehostamiseen. Osa haastateltavista sen sijaan näki tilojen kasvun ja niiden määrän vähenemisen historiallisena kehityskulkuna. Maatalouden kehityksen nähtiin tällöin jatkuvan menneen kehityksen viitoittamalla tiellä. Vaikka kaikkien haastateltavien puheissa perusmaatalouden kehitystä arvosteltiin, vain yksi haastateltavista uskaltautui irrottautumaan perusmaatalouden kehittämisstrategiasta ja toivomaan tilakoon kasvulle rajoja. Hän ei pitänyt tuotannon laajentamista ainoana vaihtoehtona.

Vaikka perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneet näkivät markkinoiden sanelevan tuotannon ehdot, niiden mahdollisuuksiin suhtauduttiin varsin pessimistisesti. Perusmaataloutta korostaneiden mielestä raha ratkaisee kuluttajien valinnat; elintarvikkeiden laatu ei ole niin tärkeä tekijä, että se näkyisi myös kuluttajien rahankäytössä. Toisin kuin perusmaatalouden omaksumisesta kertovissa näkemyksissä, perusmaatalouden vaihtoehtoja korostaneessa puheessa markkinat sekä kuluttajien elintarvikkeiden laatuun ja puhtauteen kohdistama kysyntä nähtiin mahdollisuutena.

Erot perusmaatalouden kehittämisstrategiaan suhtautumisessa ovat sidoksissa myös siihen, kuinka maataloudessa vallitsevien olosuhteiden nähtiin vaikuttavan maatalouden kehittämiseen. Luomutuotannon edistämisessä osa haastateltavista piti ongelmana maataloudessa vallitsevaa kaksijakoista asenneilmastoa. Perusmaataloutta tukevan ilmapiirin takia luomutuotanto näyttyy heidän mukaan marginaalisena vaihtoehtona. Perusmaatalouden kehittämisstrategiaa korostava puhe voidaan itsessään nähdä viestivän perustuotantoon luottavasta ilmapiiristä, joka saa luomutuotannon näyttämään tehottomalle. Puheessa luomutuotannon mahdollisuudet maatalouden tulevaisuuden vaihtoehtona nähdään varsin vaatimattomana. Maatalouden rahavirtojen uskotaan myös vastaisuudessa perustuvan tavanomaiseen tuotantoon.

Näkemykset perusmaataloutta tukevasta ilmapiiristä tulivat luomutuotannon ohella esille pohdinnoissa, jotka koskivat eteläpohjalaista kulttuuria. Pääsääntöisesti kaikkien korostama eteläpohjalainen yrittäjyyden perinne nähtiin otollisena pohjana perusmaatalouden kehittämiseksi. Perusmaataloutta kritisoivassa puheessa tuotiin selvimmin esille, kuinka kulttuuriset tekijät voivat osoittautua samalla heikkoudeksi. Yrittäminen saattaa johtaa liian suurien riskien ottamiseen. Perusmaatalouden kehittämisstrategian omaksuneessa puheessa sen sijaan kulttuuriset tekijät otetaan mukaan perusmaataloudessa tapahtuneen kehityksen kuvaukseen.

Maaseudun kehittämisohjelmien merkitystä maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämisessä pidettiin riittämättömänä. Samalla perusmaatalouden kehittämistarpeet näyttävät haastattelujen perusteella ohjaavan varsin vahvasti maatalouden hanketyötä. Maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian edistämiseksi voi pullonkaulaksi haastattelujen perusteella muodostua kannattavien yritysideoiden määrä, jonka epäiltiin jäävän edellistä kautta alhaisemmaksi. Ongelmana nähtiin kehittämistyöhön liittyvä raskas byrokratia, joka haastateltavien mielestä saattaa haitata kehittämistyön käytännön toteutusta. Kehittämishankkeiden onnistumisen kannalta olennaisena pidettiin tilojen asenteellista valmiutta sekä halukkuutta osallistua hanketoimintaan.

Useimmat haastateltavista näkivät, että tuotanto tulee keskittymään yhä suurempiin yksiköihin. Perusmaatalouden kehittämisstrategian vaihtoehdottomuutta kritisoiva haastateltava kuitenkin arvioi, että jatkossa yhä useampi tiloista tulee etsimään vaihtoehtoisia tuotantotapoja. Silti kaikkien haastateltavien puheissa myönteisenä koettujen maatalouden tulevaisuuden näkymien lähtökohtana mainittiin maakunnan ominaispiirteet, elintarviketuotanto ja sitä tukeva maatalous sekä yhteisymmärrys niiden kehittämisen tarpeellisuudesta. Perusmaatalouden kehittämisstrategia näyttäisi siten Etelä-Pohjanmaalla olevan keskeinen maatalouden kehittämisen lähtökohta myös tulevaisuudessa. Toisaalta maaseudussa nähtiin vetovoimaa, minkä johdosta maaseudun uskottiin ennen pitkää muodostuvan varteenotettavaksi muuttokohteeksi uusille asukkaille. Ratkaisevana maaseudun elävänä säilyttämisessä haastateltavat pitivät kuitenkin yhteiskunnan halukkuutta sekä sen nykyistä laajamittaisempaa osallistumista maaseudun kehittämistyöhön.

7 Keskustelua

7.1 Etelä-Pohjanmaan maatalous maaseudun kehittämishjelmissä

Asetin tutkimustehtäväkseni tarkastella maaseudun kehittämistyössä mukana olevien käsityksiä Etelä-Pohjanmaan maataloudesta sekä samalla selvittää, kuinka näiden käsitysten pohjalta maataloutta alueella kehitetään. Pyrkimyksenäni oli myös tarkastella, millainen rooli maaseudun kehittämishjelmillä nähdään maatalouden kehittämisessä. Vaikka perusmaatalouden kehittäminen tuli haastatteluissa esille osin alueen omana pyrkimyksenä, voidaan sen omaksumista pitää samalla pitkän kehitystrendin tuloksena, joka pohjautuu maatalouspolitiikan ajamaan linjaan. Maatalouspolitiikassa on pitkään tähdätty tuotannon tehostamiseen ja suunta on edelleen sama, vaikka Agenda 2000 -ratkaisun yhteydessä maatalouspolitiikan periaatteisiin on tuotu monivaikutteisuuksia ja eurooppalaisen maatalouden mallia korostavia tavoitteita. (Kola 2000; Peltola 2000).

Vaikka elinkeinojen monipuolistamista ja vaihtoehtoisten tuotantotapojen lisäämistä pidetään tärkeänä, koetaan perusmaatalouden kehittäminen keskeisenä lähtökohtana maatalouden kehittämisstrategioille ja tätä kautta myös hanketyölle. Toisaalta voidaan kysyä, johtako perusmaatalouden kilpailukyvyyn korostaminen sittenkään niin suora-viivaisesti tilakoon kasvattamiseen sekä elintarviketeollisuuden ja maatalouden välisten yhteyksien vahvistamiseen, mitä haastattelut antavat ymmärtää. Peltola (2000, 216) on koko maata koskeneessa tutkimuksessaan tullut päätelmiin, joiden mukaan maatilojen monitoimisuus tulee todennäköisesti yleistymään. Hän katsoo monitoimisuuden liittyvän teollisuusmaissa ilmenevään maatilojen polarisaatioon. Laajenemisedellytysten kasaantuessa pienenevälle päätoimisten tilojen joukolla loput tiloista joutuvat – tai niille avautuu mahdollisuuksia – etsiä vaihtoehtoisia toimeentulonmuotoja (mt., 2000, 216–217).

Perusmaatalouden kehittämisstrategian merkittävyyttä arvioitaessa on huomattava, että tulokinta perusmaatalouden kehittämisstrategian tärkeydestä maatalouden kehittämisen lähtökohtana perustuu varsin suppeaan otokseen. Haastateltavien voidaan ajatella edustaneen varsin kapea-alaisesti maatalouden kehittämisen koko kenttää maatilat mukaan lukien. Haastateltavien valinnan lähtökohtana on ollut aluetasolla maaseudun kehittämistyössä mukana oleminen. Heistä kaksi sattui olemaan sivutoimista maanviljelijää. Siten tutkimuksen välittämä kuva Etelä-Pohjanmaalla tehdyistä maatalouden strategisista linjauksista kertoo varsin vähän tilatason päätöksenteon perusteista erilaisten tuotantovaihtoehtojen suhteen.

Etelä-Pohjanmaan maatalouden strategisen suunnan arvioimiseksi on silti syytä huomata, että perusmaatalouden kehittämisstrategiaa korostaneiden haastateltavien voidaan katsoa olleen pääsääntöisesti niitä, jotka hanketyöskentelyn kautta toimivat lähimmässä kontaktissa viljelijöiden kanssa. He työskentelevät joko maataloustuottajien etujärjestössä, Maaseutukeskuksessa tai maatalouden kehittämisohjelman suunnittelu- ja toimeenpanotehtävissä.

Perusmaatalouden kehitystä historiallisena kehityskulkuna tarkastelleet ja siitä irrottautumaan pyrkineet olivat useimmiten TE-keskuksen, seutukuntien tai maakuntaliiton edustajia. Vuorovaikutusta viljelijöiden kanssa voidaan pitää tekijänä, joka saattaa edistää maakunnallisten linjausten painoarvoa tiloilla tapahtuvissa ratkaisuissa.

Myöskään kehittämistyön käytännöt eivät anna syytä vähätellä perusmaatalouden kehittämisstrategian merkitystä maatalouden kehittämisessä. Teemaohjelmatyöskentelyn katsottiin vahvistaneen kehittämistyössä mukana olevien asiantuntijoiden vuorovaikutusta. Lisäksi maatalouden teemaohjelmasta todettiin, että menneen kehityksen perusteella maatalouden ja elintarvikesektorin kehittäminen olisi tarkoituksenmukaista entistä selvemmin toteuttaa yhtenä kokonaisuutena. Puheet maatalouden teemaohjelmatyöskentelystä kertovat selvästi pyrkimyksistä maatalouden kehittämiseen perusmaatalouden kehittämisstrategian mukaisesti. Tavoite 5b -ohjelman toimeenpanokäytäntöjä tutkinut Valve (2001) toteaa, että EU-ohjelmapolitiikan vakiintumisen muodot ovat rajanneet kehittämisohjelmien osallistujajoukon varsin suppeaksi sen perusteella, miten eri toimijoilla on ollut edellytyksiä hankebyrokratian hoitamiseen. Johtopäätösten mukaan ohjelmatyö on antanut mahdollisuuden toimijoille olemassa olevien asemien vakiinnuttamiseen. Tämän pohjalta perusmaatalouden korostamisen voidaan tulkita heijastavan alueellisten toimijoiden vallankäyttöä. Voivatko aluetason linjaukset irrottautuvat paikallisista lähtökohdistaan ja pyrkimyksistä, joita kohti maataloutta ja maaseutua alueella halutaan viedä? Onko nykyisen ohjelmakaudella institutionalisoitumaan pyrkivä teemaohjelmatyöskentely vahvistamassa teemoihin valikoitujen näkemysten painoarvoa ja kaventamassa kehittämistyön maallikoiden sananvaltaa?

Marsdenin (2000, 5–6) mukaan maatalouspolitiikan muutoksen hitaudesta ja maatalouspolitiikassa vallitsevasta inertiaasta on seurannut ”kentän” epätietoisuus, mihin suuntaan tuotantoa tulisi kehittää. Tähdätäkö suurtuotannon etuihin perustuvaan maatalouteen, vai luottaako yksilöllisiin ja paikallisista oloista nouseviin ideoihin ja tuotantotapoihin, jotka kenties osoittautuvat uudistuvan maatalouspolitiikan ja sen tukijärjestelmän mukaisiksi? (Marsden 2000, 5–6). Poliitiikan välittämän epäselvän viestin edessä maanviljelijöiden voidaan nähdä olevan varsin yksin tilaansa koskettavissa päätöksissään. Haastattelussa kehittämishankkeiden puitteissa tehtävän konsultoinnin nähtiin auttaneen tilaa koskettavien ratkaisujen tekemisessä. Haastattelujen perusteella hankkeisiin liittyvä ”asiakaslähtöisyys” voi siten osaltaan tuoda helpotusta paikallistasolla epäselvänä näyttäytyvään maatalouspoliittiseen tilanteeseen.

Kehittämistyöhön liittyvää raskasta hallinnointia on käsitelty niin toimeenpanoa koskeneessa tutkimuksessa (Katajamäki ym. 2001) kuin sanomalehtien palstoilla (esim. Vesterinen 2001). Byrokratiaa arvosteltiin myös tässä tutkimuksessa. Maatalouden monipuolistamisen kannalta byrokratian mittavuus näyttyy ongelmallisena siinä mielessä, että nykyisellä kaudella tiukentuneet säännökset rahoituksessa mitä ilmeisimmin karsivat potentiaalisia hankkeita. Pienimuotoiset ja rahoituksellisesti vaatimattomatkin ideat ovat maaseudun elinvoimaisuuden edistämässä arvokkaita. Samoin se, että kehittämistyö ei välttämättä tuota

kantavia ideoita yhden rahoituskauden aikana, edellyttää haastateltavien mukaan rahoitusvälineiltä jatkuvuutta, jota rahoituskauden vaihtuminen ei saisi estää.

Haastateltavien arviot kehittämisohjelmien mahdollisuuksista maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian näkökulmasta tuovat esiin ohjelmaperusteisen maaseudun kehittämistyön rajallisuuden maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämisessä. Maaseudun rakennemuutoksen hillitsemiseksi ohjelmaperusteisen kehittämistyön resurssit nähtiin riittämättöminä. Vaikka kehittämisvarojen katsottiin tarjonneen keinoja maatalouden ja maaseutuelinkeinojen monipuolistamiseen, aluetason kehittämistyötä pidettiin varsin voimattomana suhteessa kansallisen tason päätöksiin. Lisäksi valtakunnan tasolla tapahtuvan päätöksenteon aluepoliittisia vaikutuksia pidettiin pitkälti ohjelmaperusteisen kehittämistyön vastaisina. Näkemysten perusteella voidaan todeta, että ruohojuuritason ideointia ei tulisi pitää ehtymättömänä voimavarana, jonka varaan maaseudun kehittämisessä ja resurssien kohdentamisessa voidaan yksinomaan nojata. Haastateltujen näkemykset maaseutupolitiikan vaikuttavuudesta ovat samansuuntaisia viime aikaisten kehittämisohjelmien merkitystä selvittäneiden tutkimusten kanssa (ks. Malinen ym. 1998; Patjas & Kataja 2001; Katajamäki ym. 2001; Virkkala & Lähteenmäki 2000). Maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian tulevaisuuden katsotaan riippuvan pitkälti maatalouden ja maaseudun kehitystä ohjaavien politiikan järjestelmien uudistumiskyvystä (ks. Marsden 2000).

Haastateltavien puheenvuorot kertovat kulttuurilla olevan varsin keskeinen merkitys alueellisen ja paikallisen kehittämisen voimavarana. Tutkimuksen perusteella Etelä-Pohjanmaan maataloudessa kulttuuri näyttäisi osaltaan tukevan perusmaatalouden kehittämisstrategiaa. Ray (1998, 7) katsoo, että kulttuuristen piirteiden korostaminen toimii alueellista identiteettiä vahvistavana tekijänä alueen toimijoiden keskuudessa, jolloin kulttuuriset piirteet on mahdollista kytkeä kehittämisen moottoriksi. Koska kulttuurisia tekijöitä arvioitiin pelkäänsään aluetasolla, jää niiden mahdollisten merkitysten sekä niihin sisältyvän potentiaalın selvittäminen vajaaksi. Se, että paikallisten toimijoiden ääni jää tutkimuksessani kuulematta, nostaa esiin jatkotutkimusaiheen: Millaisia ovat paikalliset kulttuuriset ja sosiaaliset resurssit ja miten ne on tiedostettu? Miten ne voitaisiin valjastaa myös maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian edistämiseen? Lietoff (2001) kirjoittaa maaseudun eroosio-kriisistä, jolla hän tarkoittaa maaseudun kulttuurisen ja sosiaalisen arvopohjan murentumista alueen ulkopuolelta asetettujen vaatimusten ohjatessa kehitystä. Olosuhteissa, jossa maatalouden ja maaseudun kehittäminen vaatii uudenlaisten toimintatapojen omaksumista, olisi selvitettävä maaseutukulttuuria ja ruohonjuuritason verkostoja ja niihin perustuvien toimintastrategioiden mahdollisuuksia.

7.2 Julkishyödykkeet ja maaseutualueiden erilaistuminen

Ajatukseni maataloudessa tapahtuvan kehityksen tutkimisesta lähti liikkeelle taloustieteen tavasta tarkastella maatalouden monivaikutteisuutta. Taloustieteelliseen lähestymistapaan liittyy läheisesti pyrkimys monivaikutteisuuden edistämiseen julkishyödykkeiden tuotantoa

tukemalla. Jos kerran perusmaatalouden kehitys uhkaa elinvoimaista maaseutua, voitaisiinko maatalouden monivaikutteisuutta ylläpitää ohjaamalla tuotantoprosesseja yhteiskunnallisten hyötyjen tuottamiseen, esimerkiksi maaseutu ympäristön hoitoon ja ylläpitoon? Tutkimukseni pohjalta voin esittää itselleni vastakysymyksen: Voidaanko julkishyödykkeiden tuotantoa pitää tarkoituksenmukaisena, jos maatalouden tehtävänä on ruuan tuottaminen? Vastakysymyksen huomaan pohjautuvan selvästi produktivistiseen ajattelutapaan, jota maatalouden lähtökohtia kuvailevat puheenvuorot ovat minussa vahvistaneet. Etelä-Pohjanmaalla, maa- ja elintarviketeollisuuteen luottavassa maakunnassa halutaan tuottaa ruokaa.

Usko perusmaatalouteen ja ruuantuotantoon tuli esille paitsi maatalouden ja elintarviketeollisuuden kehittämistä koskevissa puheissa myös luomutuotannon kohdalla. Tukeutuminen tavanomaiseen maatalouteen haastattelujen perusteella ehkäisee perusmaataloudelle vaihtoehtoisia tuotantotapoja, jotka silti saattaisivat edistää maatalousympäristön hoitoa sekä elinvoimaisen maaseudun ylläpitoa. Toisaalta puheet viestivät vaihtoehtoihin tuotantotapoihin liittyvien toiveiden sekä näiden edistämistarpeiden olemassaolosta. Haastattelujen kuvastama luottamusta perusmaatalouteen voidaan kuitenkin pitää haasteellisena lähtökohtana, kun maatalouden tehtäviä pyritään laajentamaan maaseutu ympäristön ylläpitäjäksi ja tuottajaksi. Osin absurdilta vaikuttava maaseutu ympäristön tuottamisen ajatus Etelä-Pohjanmaan tapauksessa on lähtöisin maatalouden ensisijaisen funktion vahvuudesta: Miksi ryhtyä yhteiskunnallisten palvelujen tuottamiseen, kun maatalouden tulevaisuus nähdään – tai ainakin halutaan nähdä – valoisana sen alkuperäisessä tehtävässä. Alueella, jossa on vahva usko perusmaatalouteen, voisi olla varsin kivuliasta taivuttaa maataloutta maaseutu ympäristön tuottajaksi.

Taloustieteessä julkishyödykkeiden tuottamisesta käytävä keskustelu liittyy pitkälti siihen, miten monivaikutteisuuden eri elementit kytkeytyvät perusmaatalouden tuotantoprosesseihin ja siihen, onko niitä mahdollista irrottaa ruuantuotannosta sekä taloudellisesti kannattavalla tavalla tuottaa. Julkishyödykkeiden tuottamisen ajatus kytkeytyy läheisesti vuonna 1995 käyttöön otettuun maatalouden ympäristötukijärjestelmään, joka on Suomessa muodostunut varsin keskeiseksi maatalouden ohjauskeinoksi. Ympäristötuesta on tullut merkittävä osa maatilojen tulomuodostusta. Soini ja Tuuri (2000, 55) toteavat, että viljelijät ovat pitäneet tukiehtoja ensisijaisesti taloudellisina elinehtoina ja vasta toiseksi ympäristösuoje-lullisena toimintana. Ympäristötuen tulopoliittinen merkittävyys on osaltaan tukenut maatalouden jatkuvuutta ja näin myös maaseudun elinvoimaisuutta (ks. Kola 2000). Toisaalta maatalouden ympäristötukijärjestelmän voidaan nähdä kannustavan maatilojen omista motiiveista lähtevää maatalousympäristön vaalimista. Kaljonen (2000, 49) on havainnut, että osa viljelijöistä, erityisesti nuoret tuottajat kokevat tarpeelliseksi kantaa huolta maaseutu ympäristöstä. Ympäristönhoito nähdään Kaljosen mukaan osana hyvää maataloutta ja maanviljelijän ammattitaitoa. Maatalouden ympäristönhoitoa ja sen ohjauskeinoja koskevat näkemykset kertovat julkishyödykkeiden yhteistuotantoprosessien kompleksisuudesta; maatalousympäristön hoito ja maatilojen toimentulomahdollisuudet ja maaseudun elinvoimaisuus kietoutuvat toisiinsa. Etelä-Pohjanmaan tapauksen perusteella yhteistuotantoprosessien

kompleksisuutta voidaan pitkää varsin keskeisenä tekijänä julkishyödykkeiden tuotantoa ajatellen. Perusmaatalouden tunnustettua asemaa vasten julkishyödykkeiden tuottaminen voi näyttäytyä tarkoituksenmukaisena strategiana – jos se on sopusoinnussa maatalouden alkuperäisen tehtävän kanssa. Maatalouden rooli maaseutu ympäristön hoitajana tulisi siten tämän tutkimuksen perusteella lomittua maatalouden tehtävään ruuantuottajana.

Julkishyödykeajattelun osittainen kyseenalaistuminen johtunee siitä, että julkishyödykkeiden tuotantomahdollisuuksien tarkastelu pohjautuu maaseudun kehittämisohjelmia toimeenpaneuvien henkilöiden näkemyksiin. Ehkä mahdollisuuksia julkishyödykeajattelun soveltamiselle olisi avautunut enemmän, jos haastateltavat olisivat edustaneet maatalouden ympäristöpolitiikan parissa työskenteleviä ihmisiä: maisemanhoidon neuvojia, kuntien maaseutusihiteerejä jne. Ehkä tällöin maatalouden rooli olisi nähty perusmaataloutta laajempaan. Nyt puhe maatalouden kehittämisestä mukaili varsin selvästi perusmaatalouden kehittämisstrategiaa.

Etelä-Pohjanmaan maakunnan fyysinen ja kulttuurinen resurssiperusta näyttäytyvät otollisena lähtökohtana paitsi perusmaataloudelle myös monivaikutteisuuksia tukevien toimintojen hahmottamiselle. Hajakeskittynyt aluerakenne ja maakunnassa vallitseva yhdessä tekemisen perinne luovat puitteita synergiaeduille maaseudun erilaisten toimintojen välillä. Pääosa haastatteluista viestii kuitenkin siitä, että osin vaihtoehdottomana koettu perusmaatalouden kehittäminen ei tule viemään kehitystä maaseudun kehitystä painottavan maatalousstrategian mukaisille urille. Iso-Britannian maaseutualueita koskevissa tutkimuksissaan Marsden (1993; 1998) on tullut päätelmiin maaseutualueiden erilaistumisesta paikallisten ja ei-paikallisten tekijöiden vuorovaikutuksen tuloksena. Erilaistuminen on seurausta osin siitä, miten alueen ulkopuoliset tahot määrittelevät maaseudun resursseja. Maaseutualue tulee määrittymään yhä voimakkaammin kaupunkilaisten tekemän tulkintaprosessin tuloksena (Silvasti 2001, 241; Marsden 2000, 8–9). Suomessa, pienten kaupunkien ja kylien sekä laajan harva-asutuksen maassa maaseutualueet tuskin erilaistuvat niin voimakkaasti, mitä esimerkiksi Marsdenin (1993; 1998) tutkimukset antavat ymmärtää. Ajatusta tukee myös Peltola (2001, 205) hänen arvellessaan maatalojen polarisaation tapahtuvan Suomessa lievempänä kuin asukastiheydeltään korkeammassa ja luonnonolosuhteiltaan paremmissa maissa. Pitkät etäisyydet rajaavat vaihtoehtoisia tuotantotapoja ja tulonmuodostuksen mahdollisuuksia (mt., 2001, 205). Silvasti (2001, 241) arvelee kuitenkin vastaisuudessa myös suomalaisten maaseutualueiden eriytyvän sen perusteella, miten ne integroituvat urbaaneihin verkostoihin. Osa maaseutualueista suuntautuu elintarvikeketjuun kytkeytyvään intensiiviseen maatalouteen, osa taas luonnonmukaiseen tuotantoon, maaseutu ympäristön hoitoon ja virkistyspalvelujen tuotantoon (mt., 2001, 241). Tämän tutkimuksen pohjalta Etelä-Pohjanmaa on todennäköisesti yksi niistä, jossa perusmaatalous ja sen kytkennät elintarviketeollisuuteen vahvistavat asemiaan.

Samalla maaseutualueiden erilaistuminen saa julkishyödykkeiden tuotannon näyttämään mahdolliselta; kun ruokaa ei ole kannattava tuottaa – tai pyrkimyksistä kannattavaan ruuan-

tuotantoon luovutaan – voi julkishyödykkeiden tuotanto osoittautua tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin Ranskan maaseutusopimuksen kaltaisen järjestelmän periaatteet voidaan nähdä vaihtoehtoina maatalouden tuotantoprosessien suuntaamiseen ja toimintojen laajentamiseen. Erityisesti syrjäisen maaseudun kannalta sopimusperusteinen ympäristöpalvelujen tuotanto tai tätä laajemmat, myös markkinoille ulottuvien palvelujen tuotantoon tähtäävät sopimukset tulevat tarkoituksenmukaisiksi (ks. Palviainen & Eisto 2000, 44–45). Julkishyödykeajattelu voi saada oikeutuksensa maaseutualueiden erilaistumisen myötä.

Onko julkishyödykkeiden tuotanto pelkästään harvaan asuttujen alueiden keino maaseudun elinvoimaisuuden tukemiseen? Yhteistuotantoprosessien takia julkishyödykkeiden tuotanto ei rajaudu pelkästään alueille, joissa tavoitteet liittyvät lähinnä maaseutu-ympäristön ylläpitämiseen. Maataloudella on joka tapauksessa ulkoisvaikutuksensa. Maaseutualueiden mahdollisesti eriytyessä joillakin alueilla julkishyödykkeiden tuotanto, kuten maiseman hoito, voi näyttäytyä tarkoituksenmukaisena maaseudun elävänä säilyttämiseksi. Toisaalla taas julkishyödykkeet ilmenevät lähinnä perusmaatalouden ympäristövaikutuksina. Julkishyödykkeiden erilaiset tuotantolähtökohdat edellyttävät mitä ilmeisimmin erilaisuutta myös politiikan välineiltä.

Maaseutualueiden erilaistuessa on syytä pohtia, miten perusmaatalouteen uskovilla alueilla voidaan tukea maaseudun elinvoimaisuutta. Samalla saatetaan kysyä, missä määrin on edes tarpeellista maatalouden avulla pyrkiä maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämiseen. Haastattavien näkemysten pohjalta on mahdollista todeta, että pyrkimykset maatalouden kehittämiseen eivät tulevaisuudessa välttämättä kulje käsi kädessä maaseutupoliittisten tavoitteiden kanssa. Toisaalta tutkimuksen perusteella tulevaisuudessa maaseudun selkärankana voi maatalouden ohella toimia myös muu taloudellinen aktiviteetti. Haastattavien mukaan maaseutukysymyksen ratkaiseminen on kuitenkin huomattavasti maatalouspolitiikkaa ja rakennerahastojen tarjoamia mahdollisuuksia laajempi kysymys. Tilannetta tällä hetkellä pyritään korjaamaan vuonna vuosille 2000–2004 maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman avulla (Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2000). Sen keskeisenä tavoitteena on saada laajan ja suppean maaseutupoliittikan keinot tasapainoon. Haastattelut tähdentävät tehtävän ajankohtaisuutta maaseutualueiden tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi. Maaseutualueiden mahdollisesti eriytyessä näkemyksen selventäminen maaseudun elinvoimaisuutta edistävistä politiikan keinoista on siten ilmeisen ajankohtainen myös maatalousvaltaisten, perusmaatalouteen uskovien alueiden kohdalla.

Kirjallisuus

- Aakkula, J. 2000. Maatalouden ympäristöhyödyt: hinnattomia vaan ei arvottomia. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. Katsaus 2/2000. Helsinki: PTT. s. 11–24.
- Alasuutari, P. 1993. Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino. 280 s.
- Banks, J. & Marsden, T. 2000. Integrating agri-environmental policy, farming systems and rural development: Tir Cymen in Wales. *Sociologia Ruralis* 40(4): 466-480.
- Baumol, W.J. & Oates, W.E. 1988. The theory of environmental policy. Cambridge: Cambridge University Press; UK. 2nd ed. 299 p.
- Bryden, J. 2000. Is there a "new rural policy"? International conference on European rural policy at the crossroads. University of Aberdeen, Kings College: The Arkleton Centre for Rural Development. June 29.-July 1.UK. 21 p.
- Corbin, J. & Strauss, A. 1990. Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques. USA: Sage Publications. 312 p.
- Etelä-Pohjanmaan Agronomit ry 2000. Etelä-Pohjanmaan maatalous 2000. Julkaisu N:o 34. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan Agronomit ry. 46 s.
- Etelä-Pohjanmaan liitto 2000a. Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelma 2000-2006. Etelä-Pohjanmaalla toteutettavien kansallisten ja EU-ohjelmien kooste, maakunnallinen sovellus painotuksineen sekä ohjelmatoteutus menettelytapoineen. Etelä-Pohjanmaan liiton julkaisu B:17. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto. 27 s.
- Etelä-Pohjanmaan liitto 2000b. Maakuntasuunnitelma 2020. Viitattu 22.10.2001. Saatavissa: www.sjoki.uta.fi/epliitto.
- Etelä-Pohjanmaan liitto 2000c. Etelä-Pohjanmaan maakuntatilasto 2000. Etelä-Pohjanmaan liiton julkaisu C:23. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto. 120 s.
- Etelä-Pohjanmaan maaseutukeskus 2001. Maatilojen taloudellinen sopeuttaminen -hanke 1.1.1995-31.12.2000. Loppuraportti. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan maaseutukeskus. 16 s.
- Etelä-Pohjanmaan TE-keskus 2000. Maatalouden kehittämissuunnitelma 2000-2006. Etelä-Pohjanmaan teemaohjelmat 02. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan TE-keskuksen maaseutuosaasto. 28 s.
- Etelä-Pohjanmaan TE-keskus 2001. Maaseutuohjelma 2000-2006, Etelä-Pohjanmaa. Viitattu 14.1.2002. Saatavissa: <http://www/epliitto.fi/EU-ohjelmat/index.htm>.
- Finfood 2001. Lähiruoka syntyy alueellisesta yhteistoiminnasta. Finfood. Viitattu 12.10.2001. Saatavissa: www.finfood.fi/finfood/finnfoo1.nsf/uutisarkisto.
- Gravelle, H. & Rees, R. 1992. Microeconomics. Pearson Education Limited, England. 2nd ed. 752 p.
- Haveri, A. & Holma, K. 1996. Erilaistavatko ohjelmat maaseutua? Seutukuntien aluekehitysohjelmien arviointi suhteellisen edun strategian näkökulmasta. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos. Tutkimuksia. Sarja B 69. Tampere: Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos. 56 s.
- Hirsjärvi, S. 1988. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino. 144 s.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino. 213 s.
- Kaljonen, M. 2000. Viljelijänäkökulma ympäristöhoidosta. Tuottajien sitoutuminen maatalouden ympäristöohjelmaan. Suomen ympäristö 400. Helsinki: Suomen ympäristökeskus. 72 s.
- Katajamäki, H. & Kaikkonen, R. 1991. Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisusarja A:1. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. 174 s.

- Katajamäki, H., Hunnako, P., Kahila, P., Palm, J. & Valtakari, M. 2001. Vaikea maaseutupolitiikka. Havaintoja maaseutupolitiikan käytännöistä. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti. Julkaisuja No. 90. Vaasa: Vaasan yliopisto, Levón-instituutti. 71 s.
- Knuutila, M. 2001. Maa- ja elintarviketalous kansantaloudessa. MTT Taloustutkimus (MTTL) selvityksiä 18. Helsinki: MTTL. 62 s.
- Kola, J. 1999. Agricultural policy and rural development in Finland and Europe. *New Rural Policy 2/1999*: 30–41.
- Kola, J. 2000. EU:n rakenne- ja maaseutupolitiikan tulevaisuus. Teoksessa: Marttila, J. & Ahlstedt, J. (toim.). Maataloustieteen päivät 2000. Talous ja teknologia. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 94. Helsinki: MTTL. s. 13–35.
- Koskinen, M., Porkka, P. & Uusitalo, E. 2000. Maaseutu politiikassa ja hallinnossa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/2000. Helsinki. 86 s.
- Kumpulainen, M. 1995. Maatalouden ekologinen uudistuminen. Teoksessa: Massa, I., & Rahkonen, O. (toim.) Riskiyhteiskunnan talous. Helsinki: Gaudeamus. s. 241–264.
- Laurila, I.P. 2000. European model of agriculture. In: Lankoski, J. (ed.) Multifunctional character of agriculture. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 241. Helsinki: MTTL. p. 59–75.
- Lehtonen, H., Linjakumpu, H., Knuutila, M. & Marttila, J. 1999. Maatalouden rakennekehitys vuoteen 2008. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 232. Helsinki: MTTL. 137 s.
- Lietoff, M. 2001. Maaseudun ihmiset elävät eroosiokriisissä. Yliökirjoitus. Maaseudun Tulevaisuus 1.10.2001.
- Lowe, P. & Ward, N. 1998. "Second pillar" for the CAP? The European rural development regulation and its implications for the UK. Working paper 36. Newcastle Upon Tyne: University of Newcastle Upon Tyne, UK. 33 p.
- Länsi-Suomen tavoite 2 -ohjelma 2000-2006. 1999. Jyväskylä/Tampere. 114 s.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) 2000. Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka, maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001-2004. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 8/2000. Helsinki. 176 s.
- Malinen, P., Keränen, H., Niska, J., Aaltonen, S., Kataja, J-P., Keränen, R., Luttinen, A.P. & Lumijärvi, I. 1998. Manner-Suomen tavoite 5b-ohjelman väliraportti. Sisäasiainministeriö, aluekehitysosaston julkaisuja 4/1998. Helsinki: Sisäasiainministeriö. 250 s.
- Marsden, T., Murdoch, J., Lowe, P., Munton, R. & Flynn, A. 1993. Constructing the countryside. London: UCL Press. 211 p.
- Marsden, T. 1998. New rural territories: regulating the differentiated rural spaces. *Journal of Rural Studies* 14(1): 107–117.
- Marsden, T. 2000. Food, nature and the rural economy: regulating rural uneven development. ESRS Summer school August 2000. Siuntio, Finland. 47 p.
- MMM 2000a. Suomen LEADER+ -ohjelma 2000-2006. 2000. Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 8.1.2002. Saatavissa: http://www.mmm.fi/maaseudun_kehittaminen/alueelliset_kehittamisohjelmat/yhteisoaloitteet/leader/.
- MMM 2000b. Ranskan maaseutusopimus (CTE) -seminaari Helsingissä 8.9.2000. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 3/2000. Helsinki: MMM. 51 s.
- MMM 2001a. EU:n yhteisen maatalouspolitiikan mukaiset tukimuodot. Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 11.12.2001. Saatavissa: http://www.mmm.fi/maatalous/tukijarjestelmat/maatalouden_maaseudun/euyht.htm.

- MMM 2001b. Maaseudun kehittämisen EU-välineet. Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 16.1.2002. Saatavissa: <http://www.mmm.fi/maaseudun%5Fkehittaminen/maaseutupolitiikka/eu%5Fvalineet/index.html>.
- MMM 2001c. Maa- ja metsätalousministeriö valitsi 25 Leader+ ja 7 Pomo-ryhmää. Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 11.12.2001. Saatavissa: <http://www.mmm.fi/tiedotteet/tiedote.asp?nro=436>.
- MTTL 1999. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 1998. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 91. Helsinki: MTTL. 94 s.
- MTTL 2000. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 1999/2000. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 95. Helsinki: MTTL. 95 s.
- MTTL 2001. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2001. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 97. Helsinki: MTTL. 95 s.
- Murdoch, J. 2000. Networks – a new paradigm of rural development. *Journal of Rural Studies* 16: 407–419.
- Nersten, N. & Prestegård, S. 1999. Non-trade concerns in the WTO negotiations. Norwegian Agricultural Economics Research Institute. Notat 1999: 5. Oslo.
- OECD 1998. Multifunctionality: a framework for policy analysis. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Paris.
- Palviainen, S. & Eisto, I. 2000. Maatalouden ja maaseudun ympäristöpoliittiset uudistukset. Sopimusjärjestelmiä koskevia pohdintoja. *Maaseudun Uusi Aika* 3/2000: 38–49.
- Patjas, J. & Kataja, J-P. 2001. Maatalouden kehittäminen 5b- ja 6-hankkeiden avulla. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja N:o 117. Helsinki: PTT. 75 s.
- Pearce, D.W. 1977. *Environmental economics*. New York: Longman Inc, USA. 202 s.
- Pélissié, D. 2000. Maatilan seutusopimuksen (CTE) esittely. Teoksessa: Ranskan maaseutusopimus (CTE) -seminaari Helsingissä 8.9.2000. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 3/2000. Helsinki: MMM. s. 15–24.
- Peltola, A. 2000. Viljelijäperheiden monitoimisuus suomalaisilla maataloilla. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 96. Helsinki: MTTL. 280 s.
- van der Ploeg, J.D, Rentig, H., Brunori, G., Knickel., K., Mannion, J., Marden, T., de Roest, K., Sevilla-Guzmán, E. & Ventura, F. 2000. Rural development: from practices and policies towards theory. *Sociologia Ruralis* 40(4): 391–408.
- Ray, C. 1998. Culture, intellectual property and territorial rural development. *Sociologia Ruralis* 38(1): 5–19.
- Rosenqvist, O. 1997. Maatalouden alueellinen erikoistuminen Suomessa. Vaasan yliopisto. Tutkimuksia 219. *Maantiede* 36. Vaasa: Vaasan yliopisto. 211 s.
- Royal Ministry of Agriculture 1998. Non-trade concerns in a multifunctional agriculture – implications for agricultural policy and the multilateral trading system. Oslo. 10 p.
- Silvasti, T. 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 821. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 341 s.
- Sisäasianministeriö 2000. Elinvoimaa EU-ohjelmista, yleisesittely 2000-2006. Sisäasianministeriön aluekehitysosasto. Helsinki: Sisäasianministeriö. 27 s.
- Soini, K. & Tuuri, H. 2000. Maatalouden ympäristötukijärjestelmän (1995-1999) toimeenpano. Maatalouden tutkimuskeskuksen julkaisuja, sarja A. Jokioinen: MTT. 60 s.

- Tiilikkala, K. 2001. Kuluttajat arvostavat lähiruokaa. Yliökirjoitus. Maaseudun Tulevaisuus. 18.6.2001.
- TIKE 2000. Maatalouslaskenta 2000. Maatalouden tietopalvelukeskuksen Matilda-tietopalvelu. Viitattu 7.12.2001. Saatavissa: <http://matilda.mmm.fi>.
- Valve, H. 2001. EU:n maaseutupolitiikan tulkinta ja tulkitsijat Etelä-Pohjanmaalla. Analyysi osallisuuden ehtojen muotoutumisesta. *Alue ja ympäristö* 30(2): 50–63.
- Vatn, A. 1999. Agricultural policy measures addressing non-trade concerns. A paper for workshop on “non-trade concerns on a multifunctional agriculture.” 9.-11. March 1999. Norway. 17 p.
- Vesterinen, R. 2001. Maaseutuyritysneuvoja tuskastuu byrokraatiaan. “Kuka tämän ennää kunnolla hallihteä?” *Maaseudun Tulevaisuus* 26.9.2001.
- Vihinen, H. 2001. Recognising choice. A study of the changing politics of the common agricultural policy through an analysis of the MacSharry reform debate in Ireland and the Netherlands. *MTT Taloustutkimus (MTTL) julkaisuja* 99. Helsinki: MTTL. 247 p.
- Vihinen, H. & Laurila, I.P. 2001. Suomen maatalouden tulevaisuuskuvat. Teoksessa: Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2001. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 97. Helsinki: MTTL. s. 24–25.
- Viljanen, K. 1997. EU:n LEADER II –yhteisöaloitteen toimeenpano Suomessa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/1997. Helsinki. 91 s.
- Virkkala, S. & Lähteenmäki, T. 2000. Yhteisöaluepolitiikka ja kansallinen maaseutupolitiikka kohtaavat. Chydenius-instituutin tutkimuksia N:o 2/2000. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Chydenius-instituutti. 131 s.
- Ward, N. 1999. The 1999 reforms of the Common Agricultural Policy and the environment. *Environmental Politics* 8(4): 168–173.
- Yin, R.K. 1994. Case Study Research. Design and Methods. 2nd ed. USA: Sage Publications, Inc. 170 p.
- Yrjölä, T. & Kola, J. 2000. Kustannus-hyötyanalyysi monivaikutteisesta maataloudesta. *Taloustieteen laitoksen julkaisuja* nro 27. Helsinki: Helsingin yliopisto. 77 s.

Liite 1 (1/1). Haastattelujen teemarunko.

1. Haastateltavan tausta
 - toimenkuva maaseudun kehittämistyössä
2. Maatalouden ja maaseudun tilanne ja näkymät Etelä-Pohjanmaalla
 - maatalouden ja maaseudun suhde
 - keskeiset ongelmat maataloudessa
 - kehitys/muutokset edellisen ohjelmakauden aikana
3. Maaseutupolitiikan keinot maataloudessa
 - arvokkain anti – heikkoudet
 - vaikutus suuriin – pieniin tiloihin
 - osallistuneet tilat
 - vaikutus monitoimisuuteen
 - toimintatapana; tavoittaako viljelijät?
 - ohjelmaperusteisen kehittämisen merkitys tulevaisuudessa
4. Maatalouden kehittäminen
 - avaintoiminnot/innovaatiot maataloudessa
 - luonnonmukainen tuotanto
 - mitä edellyttää maataloilta
 - yhteistyön merkitys
 - hankkeisiin osallistuneet tilat
5. Maatalouspolitiikan merkitys
 - julkishyödykkeiden tukeminen
 - kehittämistarpeet
6. Eri politiikkojen yhteensovittaminen
 - maaseudun kehittämisohjelmat ja sektoripolitiikat
 - maaseudun kehittämisohjelmat ja maatalouspolitiikka
 - eri kehittämisohjelmien koordinointi
7. Maakunnan ominaispiirteet
 - heikkoudet/vahvuudet
8. Ohjelmien toimeenpano
 - seutukuntien rooli
 - kokemukset seutukuntien yhteistyöstä
 - teemaohjelmatyöskentely: edut/taitat
 - kuntien rooli
 - pullonkaulat ohjelmien toteuttamisessa
 - teemaohjelmatyöskentely: heikkoudet/vahvuudet
9. Siirtyminen Agenda 2000 -kaudelle
 - Muutokset kehittämisohjelmissa ja niiden vaikutus
10. Etelä-Pohjanmaan maatalouden ja maaseudun tulevaisuus
 - näkymät maataloudessa kymmenen vuoden päästä
 - maatalous / maaseudun muut toimijat elinvoimaisen maaseudun ylläpitäjinä
 - ajankohtaisten ilmiöiden vaikutus (BSE, suu- ja sorkkatauti, WTO)
 - paras tapa varautua tulevaisuuteen/väheneviin tukiin
 - odotukset seuraavalta ohjelmakaudelta

MTT:n selvityksiä -sarjan Talous-teeman julkaisuja

- No 7 Kröger, L. 2002. Osallistuva suunnittelu maatalouden ympäristöpolitiikassa – Viljelijöiden näkemyksiä osallistumisesta, vaikuttamismahdollisuuksista ja ympäristönhoidosta. 65 s., 1 liite.
- No 10 Tillgrén, S. & Kupiainen, T. 2002. Letuista samppanjaan – Mansikankuluttaja elämäntyyli tutkimuksen näkökulmassa. 98 s., 5 liitettä.
- No 12 Niemi, J.K. 2002. Eläintautiriskien ekonomiaa. 39 s.
- No 13 Österman, P. 2002. Talvitomaatin tuotantokustannus ja kannattavuus. 24 s., 6 liitettä.
- No 14 Rantamäki-Lahtinen, L. 2002. Monta rautaa tulella – Monialaisten tilojen vertailu muihin maaseutuyrityksiin. 40 s., 2 liitettä.
- No 19 Aakkula, J., Jokinen, P., Lankoski, L. & Nokkala, M. 2002. Kestävä kehitys – Pilottitutkimus tieto- ja viestintäteknologisen muutoksen vaikutuksista maatalouden kestävyys. 80 s., 3 liitettä.
- No 20 Mustakangas, E. 2002. Maatalous menestyy, maaseutu menettää? Tapaustutkimus Etelä-Pohjanmaan maataloudesta. 66 s., 1 liite.

MTT:n selvityksiä 20

